

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR ANTROPOLOGIJOS KATEDRA

Viktorija Sketerskytė
Tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo studijų programos studentė

**Lietuvių migrantų savaiminio mokymosi patirtys transformuojančios
individualų tapatumą: Nyderlandų Karalystės atvejis**
MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė:
Doc. dr. J. Mackevičiūtė

Šiauliai, 2013

Santrauka

Viktorija Sketerskytė

„Lietuvių migrantų savaiminio mokymosi patirtys transformuojančios individualų tapatumą: Nyderlandų Karalystės atvejis.“

Magistro darbas.

Migracija nėra naujas reiškinys mokslo plotmėje. Tačiau dėl migrantų gebėjimo kurti naujus tapatumus, perimti kitų kultūrų gyvenimo stilių, naujai įprasminti savo tapatumo kūrimą ir nuolatinės asmeninių kompetencijų gilinimo eigos, migrantai tampa įdomiais socialiniais veikėjais, kurie gali pateikti naujų mokymosi metodų, gyvenimo patirties ir suvokimo variacijų. Migracijoje, keičiantis gyvenimo tempui, vis lengviau sukuriant naujus socialinius tinklus, dėl individualių ar kolektyvinių priešasčių, plečiantis technologijoms, komunikacijos galimybėms, mokymasis yra viena iš integracijos visuomenėje sąlygų, neatsiejama nuo konkurencingumo, prisitaikymo, išlikimo.

Šio darbo tikslas – atskleisti lietuvių migrantų savaiminio mokymosi patirtis ir veiklas transformuojančias individualų tapatumą.

Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros analize, šiame darbe aptarta migracijos sąvoka, autorių siūlomos interpretacijos. Vadovaujantis migraciją veikiančiais veiksniais ir ją nagrinėjančiomis teorijomis, išvelgtas skirtingų mokslo šakų reikšmingumas. Susipažinus su istorinėmis migracijos bangomis galima naujai pažvelgti ir analizuoti dabartinėje migracijoje kylančias problemas susijusias su identiteto kaita, neformaliu ugdymusi užsienyje, savirealizacijos ir akultūracijos procesais. Nustatyta identiteto ir transnacionalinio identiteto samprata, jų ryšiai, kaita ir savaiminį mokymąsi sąlygojantys akultūracijos procesai migracijos studijose. Atlikus kokybinį pusiau struktūruotą interviu, galima teigti, kad nacionalinis identitetas migracijoje pasipildo transnacionalinio identiteto bruožais, asmenys save tapatina su Europos ar pasaulio piliečiais, patobulėja individualiai, pasikeičia jų požiūris ir gyvenimo stilius. Individualūs migrantų poreikiai, inkorporacija į vietinę kultūrą yra sėkmingai įgyvendinama dėka savaiminio mokymosi.

Raktiniai žodžiai: identitetas, transnacionalinis identitetas, savaiminis mokymasis, akultūracija, savivaldus mokymasis.

Summary

Viktorija Sketerskytė

"Lithuanian migrant's individual identity transformation by informal learning experiences: the case of the Netherlands."

Master's paper.

Migration is not a new phenomenon among the science. However, due to migrants' ability to create new identities, take over the lifestyle of other cultures; newly give a meaning to creation of self identity and due to the progress of deepening personal competences, migrants are becoming as an interesting social character, who can present new methods of learning and variations of life experience and perception. While the pace of life is changing and while it is becoming much easier to create new social networks as well as for the individual and collective reasons, learning in migration is one of conditions to integrate into society, which is an integral part of competitiveness, adaptation and survival.

The aim of this paper is to reveal the identity transformation of the Lithuanian migrants during informal learning.

Due to the analysis of scientific Lithuanian and foreign authors' literature, the concept of the migration, its diversity and the value of the historical migration waves were identified. This all helped to increase the need and importance to investigate the migration of nowadays, to see the changes of migrants itself. The concepts of identity and transnational identity, their associations between, change and individual learning processes of migrants is believed to be one of acculturation processes. Because of the made research and qualitative study of the semi structured interviews methods, national identity is transformed to transnational identity, individuals identify themselves as the European or global citizens. The individual needs of the migrants; incorporation into the local culture is successfully implemented thanks to the informal learning.

Keywords: identity, transnational identity, acculturation, informal learning, self – directed learning.

Turinys

Santrauka	2
Summary	3
Įvadas	5
1. Teoriniai migracijos pagrindai	10
1.1. Migracijos sampratos analizė, išryškėjantys tipai ir migraciją veikiantys veiksniai	10
1.2. Migraciją aiškinančios teorijos ir jų analizė	15
1.3. Tarptautinės lietuvių migracijos bangos ir jų reikšmė šiuolaikinėje migracijoje	20
2. Identiteto ir transnacionalinio identiteto konstravimo aspektai	24
2.1. Identiteto raiška ir jo transformacija šiuolaikinėje emigracijoje.....	31
2.2. Transmigrantų individualų mokymąsi sąlygojantys kontekstai išeivijoje.	34
2.3. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi charakteristikos.....	36
2.4. Teoriniai savivaldaus mokymosi konceptai ir modeliai	39
2.5. Naujos sociokultūrinės aplinkos įtaka asmenybės akulturacijai migracijoje.....	43
3. Tyrimo metodologija ir pagrindimas	47
4. Lietuvių migrantų savaiminio mokymosi patirtys transformuojančios individualų tapatumą: duomenų analizė	53
4.1. Kita kalba, kaip identiteto papildomasis elementas ir jos mokymosi būdai.	53
4.2. Lietuvių migrantų savivaldaus mokymosi patirtys	56
4.3. Poreikiai (reiškiniai), skatinantys gyvenimo stiliaus kaitą.	59
4.4. Sociokultūrinės aplinkos pasikeitimas.....	66
Išvados:	71
Rekomendacijos:	72
Priedas nr. 1	81

Įvadas

Tyrimo aktualumas. (problematika) Kiekvienos valstybės piliečių identitetas yra formuojamas jį supančios aplinkos, istorijos, tradicijų, skirtingų aplinkybių dėka. Lietuva nėra išimtis, jos istorinės aplinkybės skatino žmones kovoti už savo, savo tautos išlikimą, nepriklausomybę. Tačiau, datuojamos trys masinės lietuvių migracijos bangos leidžia dviprasmiškai interpretuoti tautinį identitetą, patriotiškumą. Šiuo metu vykstanti masinė migracija vyksta dėl ekonominių priežasčių, o nuo XVII a., fiksuojama lietuvių migracija po visą pasaulį rodo kad, lietuviai nėra sėkli tauta, todėl susiklosčius šalyje nepalankioms aplinkybėms galima kita masinės migracijos banga. Migracija, pasikeitusi asmens aplinka verčia prisitaikyti prie naujos erdvės, tuo pačiu ir naujų reikalavimų. Natūraliai, kasdienėje aplinkoje vykstantis savaiminis mokymasis, padeda persiorientuoti į kitą socialinę, kultūrinę, profesinę erdvę, kai asmuo įvairių praktikų ir veiklų metu, tiesiogiai nesimokydamas keičia savo asmeninius gebėjimus, plečia asmenines žinias.

Dabartiniu metu Europos Sąjungoje (toliau ES) yra išskiriamos dvi migracijos rūšys: migracija tarp ES šalių ir migracija iš trečiųjų šalių. Kalbant apie pirmąjį atvejį, kuris ir yra aktualus šiame darbe, tiktų transmigracijos apibrėžimas, nes migruojantys tarp ES šalių piliečiai, įgyvendina vieną iš ES sukūrimo pamatinių principų – asmens galimybę laisvai judėti apibrėžtoje teritorijoje. Šiuo metu tiek visuomenėje, tiek mokslinės literatūros ir atliekamų tyrimų migracijos tematika erdvėje, vyksta prieštaringas procesas. Yra bandoma išskirti dvi tautinio tapatumo politikos paradigmas. Pirmoji – nutautėjimo grėsmė, antroji, kuria vadovaujamosi šiame darbe – tautinio tapatumo kaita kitų šalių integracijoje. Visuotinė Žmogaus Teisių deklaracija (Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija, 2006) 13str. skelbia teisę laisvai judėti savo gimtosios šalies teritorijoje, bei išvykti iš jos jam panorėjus, o pasaulyje vykstantis globalizacijos, modernėjimo ir nuolatinės kaitos procesas reikalauja ne tik kompetentingų ir aukštos kvalifikacijos specialistų, gebančių dirbti, prisitaikyti įvairiomis sąlygomis, tačiau ir asmenų nuolatos save atrandančių ir tobulinančių, tokiu būdu kuriančių savo naują, modernų, tarpnacionalinį tapatumą. Išvardinti naujojo, modernaus tapatumo bruožai reikalauja įvairių mokslo disciplinų teorinės apžvalgos, kuri leidžia migraciją ir jos keliamus identiteto padarinius suprasti kaip daugiasluoksnį fenomeną. Vienas iš pagrindinių tapatumo kaitos elementų yra savaiminis mokymasis (*angl. informal learning*) kuris leidžia migrantui, tiek sąmoningai tiek neplaningai tobulėti pačiais įvairiausias praktinės veiklos, bendravimo su kitais asmenimis ir t.t. būdais migracijoje. Nuolatinis kompetencijų gilinimas,

smalsumas ar socializacija įprasmina mokymosi visą gyvenimą sąvoką, kuri ypač aktuali transmigrantų gyvenime, kaip jų savos „erdvės“, „namų“ kūrimo ir išlaikymo reikšmė.

Statistiniais duomenimis 2012m. deklaruodami išvykimą iš Lietuvos išvažiavo 41 100 Lietuvos piliečių. (Statistikos departamentas) Migracija iš Lietuvos vyksta dėl įvairių priežasčių: darbo, studijų, kaip protų cirkuliacija, santuoka su kitataučiu ir kita. Tokiu būdu yra papildomas besikeičiantis nacionalinis identitetas, pasikeičiant gyvenamajai aplinkai, aplinkinių ratui ir poreikiams, atsiranda transnacionaliniai ryšiai, iškyla sėkmingos akultūracijos poreikis, kuris galimas nuolatinio mokymosi eigoje.

Piliečių migraciją, kaip reiškinį, tiria daug mokslo sričių, tokių kaip sociologija, psichologija, istorija, antropologija, ekonomika ir t.t. (Bretell, 2007) Šiame darbe remiamasi šių mokslo sričių atliktais tyrimais, parašytais darbais apie piliečių migraciją ir su ja susijusia problematika, nes tai ir įprasmina įvairių mokslo sričių atliktus tyrimus. Lietuvių autoriai (Čiubrinskas, 2005; 2006; 2007; 2008; Kuznecovienė, 2006; 2008; 2009 Taljūnaitė, 2006; 2008; 2009 Kuzmickaitė, 2006, 2008, 2012; Kuzmickas, 2007, 2007a; Kasatkina, 2003, 2004; Dapkutė, 2006, 2009; Akstinaičiūtė, 2006, 2007; Parutis, 2007; Kasnauskienė, 2006; ir kt.) migracijos eigą ir su ja susijusią problematiką nagrinėja iš antropologinės, sociologinės, demografinės ir kitų mokslo sričių perspektyvų, tokiu būdu ji yra aprėpiama iš įvairių pusių, sudaro platų migracijos procesų tyriminį diskursą. Jų tyrimai dabartiniame diskurse reikšmingi ne tik dėl jų mastų, bet ir dėl nesibaigiančių diskusijų apie jos poveikį žmogaus tapatybei, nacionalinės valstybės ekonominiam, kultūriniam, socialiniam, demografiniam, teisiniam, politiniam vystymuisi ir plėtrai, kitų šalių veiklai. Taigi migracijos procesų nagrinėjimas iš įvairių sričių, leidžia tai matyti kaip daugialypį, multidimensišką fenomeną.

Aktualu yra kalbėti apie identiteto kaitą, hibridizaciją, tam tikrų nacionalinių bruožų išsaugojimą ir jų pritaikymą naujoje šalyje, transnacionalinio identiteto iškilimą, akultūraciją kitoje kultūroje savaiminio mokymosi eigoje. Visa tai ir įprasmina įvairių mokslo sričių atliekamus tyrimus šia tematika. Mokslinėje plotmėje identitetas yra nagrinėjamas labai plačiai, jis yra aptariamas kaip transnacionalinis identitetas, nauji jo susikūrimo būdai. Atliktame darbe aptariama transnacionalinio identiteto atsiradimas kaip nenutrūkstamų ryšių su Lietuva ir naująja, priimančia šalimi, bei savaiminio mokymosi palaikymas, kuris padeda sėkmingai integruotis į naująją kultūrą.

Ištirtumas. (Mokslinis tyrimo aktualumas) Migracijos tyrimai plačiai vystomi, tiek Lietuvoje tiek užsienyje, jau seniai. Mokslinius tyrimus apie migraciją ir transnacionalinę identitetą aktyviai nagrinėja užsienio autoriai M. Castells, 2006, X. Chrysochoou, 2004, H. Zlotnik, 1999, H. G. Daugherty, 1995, R. Koslowski, 2000, R. Wodak 2004, M.P. Smith ir L.E. Guarnizo 2006, A. Gupta ir J. Ferguson 2001, M. Bommer ir kt. 2005 ir daugelis kitų. Nuo nepriklausomybės laikų buvo atlikta daug sociologinių ir antropologinių tyrimų, bei rašomi darbai apie lietuviško, nacionalinio identiteto išsaugojimą, lietuvių tautos bruožus, simbolius galinčius reprezentuoti lietuviškumą „čia“ ir „ten“. Aktualu paminėti, kad buvo analizuojama ne tik emigrantų, bet ir Lietuvoje likusių asmenų identiteto problemos. (Taljūnaitė 2006; 2008; 2009; Akstinavičiūtė 2006; 2007; Liubinienė 2009; Kuznecovienė, 2006; 2008; 2009; Čiubrinskas, 2005; 2006; 2007; 2008; Kuzmienė, 2008, Valavičienė, 2009)

Nagrinėjančioje migrantų temą mokslinėje literatūroje, didžiausias dėmesys skiriamas nacionalinio identiteto išlaikymui, asmens integracijos klausimams, teisinio statuso problemoms, migracijos reikšmei ir pasekmėms, nacionalinio tapatumo problemoms, tačiau nepakankamai dėmesio skiriama migrantų asmeninėms kompetencijoms, jų ugdymui, naudojant neformalųjį ar savaiminį mokymąsi. Savaiminis mokymasis (*angl. informal learning*) lengvina akulturaciją, kai ugdytojo ir pagrindinio veikėjo funkcijas perima migrantas. Apie savaiminį mokymąsi kalba V. Žydžiūnaitė ir kt., 2012; M. Teresevičienė ir kt., 2006; R. Laužackas ir kt., 2005; L. D. Richardson ir kt., 2011; G. Cheetham ir kt., 2005. Iš jo kylanti, ir tyrime atsiskleidžianti savivaldų mokymąsi (*angl. Self – directed learning*) aprašo D. Tobin, 2000; S. M. Knowles, 1975; A. Costa, 2004; P. Faure, 2000; M. Gibbons, 2002; ir kt. Šios sąvokos įprasmina besimokančio asmens veiklą kurioje nedalyvauja mokytojas, repetitorius ar mentorius. Atsiranda poreikis, prisitaikyti prie sistemos, susipažinti su naujais žmonėmis, kurie taipogi daro įtaką gyvenimo pasirinkimams. Neseniai lietuvių kalboje atsirado nauja sąvoka, savivaldus mokymasis, kuris aiškina, kad sąvokos „saviugda“, „savimoka“, „savišvieta“ bei „savireguliacinis mokymasis“ nenusako edukologinės pusės, nes nėra akcentuojama, kas kelia mokymo(si) tikslus ir renkasi metodus ar vertinimo procedūras. Savivaldaus mokymosi samprata savaime nėra vienareikšmė, tačiau ji akcentuoja besimokančios asmens savarankiškumą ir iniciatyvumą, gebėjimą vadovauti pačiam mokymosi procesui. (Leliūgienė ir kt. 2011) Remiantis šiuo konceptu, galima teigti, kad migrantų savaiminis mokymasis ir jo metodai: savivaldus ir atsitiktinis mokymaisi bei socializacija yra vieni iš pagalbinių priemonių integracijai, akulturacijai ir jų asmeninei psichologinei būsenai migracijoje palengvinti. Reiktų išskirti akulturaciją, kaip tyrime atpažintą kultūros ar jos dalių

pasivavinimą. Migracijoje tai vyksta greičiau jei individo nuostatos yra teigiamos apie jį supančią grupę, ir lėčiau jei teigiamos apie savo nacionalinę visuomenę.

Nagrinėjamo objekto tyrimo laukas yra Nyderlandų Karalystė (toliau NL), nes šioje šalyje besivystanti multikultūrinė aplinka keičiasi nuolat, tačiau lietuvių autoriai mažai tyrinėja pasirinktą Nyderlandų lietuvių migrantų multikultūrinį identitetą. V. Čiubrinskas (2005; 2006; 2007; 2008) kalba apie JAV lietuvių migrantus ir nagrinėja jų identitetus JAV multikultūrinėje erdvėje, A. Maslauskaitė ir kt. (2007); N. Liubinienė (2009); I. Leliūgienė ir kt. (2011) kalba apie Anglijos lietuvių migrantus ir jų identiteto konstravimą. Šių autorių sociologiniai - antropologiniai tyrimai, leidžia atskleisti ir šio darbo edukologinę perspektyvą, į kurią įsigilinus galima išsiaiškinti identiteto transformaciją per saviugdą. Atlikti tyrimai leido plačiau apžvelgti ir ištirti migrantų identiteto klausimus, remtis jau atlikta ir aprašyta metodika, išvadomis.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje "Teoriniai migracijos pagrindai" yra aptariama sąvokos migracija reikšmė, apžvelgiamos sąvokos interpretacijos iš Lietuvos ir užsienio autorių perspektyvų. Ši dalis, skirta identifikuoti mokslinėje literatūroje atrastas migracijos tipų, veiksnių ir bangų apibrėžtis, padėsiančias tolimesnėje tyrimo eigoje, kaip buvusieji ir dabartiniai migrantai yra laikomi atspirties taškus. Antroje dalyje „Identiteto ir transnacionalinio identiteto konstravimo aspektais“ aptarta migruojančio transnacionalaus identiteto samprata, kylanti iš individualaus identiteto, ankstesniuose mokslininkų tyrimuose aprašyti migrantų identiteto bruožai, peržvelgti tyrimai apie tai. Taip pat atrasta savaiminio mokymosi reikšmė migracijoje, pateikti galimi mokymosi metodai ir jų modeliai. Remiantis straipsniuose rasta informacija apie akulturaciją pateikta tarpkultūrinės psichologijos adaptacijos (akulturacijos) schema.

Empirinio tyrimo dalyje "Lietuvių migrantų savaiminio mokymosi patirtys transformuojančios individualų tapatumą" vadovautasi K. Kardelio (2002), D. Silwerman (2002) M. Denscombe, (2010) L. Rupšienės (2007) moksline metodologija. Tyrimas leido susipažinti ir ištirti asmenų identiteto kaitą, tautinio ir individualaus tapatumų bruožų išlaikymą, pa(si)pildymą naujais bruožais savaiminio mokymosi metu. Naudotas kokybinis tyrimo būdas, pusiau struktūruoto interviu analizė.

Šis darbas gali būti naudingas tolesniems edukologijos mokslo, migrantų tapatumo kismo savaiminio mokymosi metu tyrimams.

Tyrimo problema. Kaip savaiminis mokymasis sąlygoja migrantų identiteto kaitą?

Objektas. Savaiminio mokymosi patirtys keičiančios individualų tapatumą.

Tikslas. Atskleisti lietuvių migrantų savaiminio mokymosi patirtis ir veiklas transformuojančias individualų tapatumą.

Uždaviniai.

1. Ištirti migracijos teorijų aspektus.
2. Išnagrinėti identiteto ir transnacionalinio identiteto konstravimo ypatumus, siekiant nusakyti tapatumo kaitą.
3. Nustatyti, savaiminio mokymosi proceso sąlygotas tapatumo transformacijų patirtis ir veiklas multikultūrinėje erdvėje.

Metodai.

Mokslinės literatūros analitinis – aprašomasis bei lyginamasis metodai naudoti siekiant susipažinti ir atskleisti Lietuvos ir užsienio autorių atliktus tyrimus apie migracijos proceso eigą, veiksnius, teorijas ir migrantų tipus. Šie metodai taip pat leido išanalizuoti įvairių mokslininkų atliktus darbus identiteto konstravimo tematika, išvelgti individą veikiančias aplinkas, savaiminį mokymąsi ir akulturacijos reikšmę asmenybei migracijoje.

Pusiau struktūruotas interviu naudotas atskleisti savaiminio mokymosi patirtis ir veiklas galinčias keisti migrantų gyvenimo stilių, tapatumą ir požiūrį.

Turinio (content) analizė padėjo išsiaiškinti migrantų ugdymosi formas, naujai susikūrusių identitetų bruožus. Pasirinkta kokybinė analizės perspektyva leido tiriamą reiškinį suprasti kaip reikšmingą, nuolat besivystantį procesą migranto gyvenime.

Imtis. Migrantai išvažiavę gyventi, studijuoti, dirbti į Nyderlandų Karalystę ne trumpiau nei 1 metus, 16 asmenų, nuo 18 m. iki 40 m.

1. Teoriniai migracijos pagrindai

1.1. Migracijos sampratos analizė, išryškėjantys tipai ir migraciją veikiantys veiksniai

Migracijos procesai tapo viešu diskusijų objektu, įvairių mokslo sričių nagrinėjamu diskursu, kai Europos Sąjungos (ES) valstybės susidūrė su masine migracija, nelegalia migracija, demografinėmis problemomis ir migrantų integravimo klausimais. (Žibas, 2007)

Pradedant kalbėti apie migracijos sąvoką, svarbu paminėti, kad apžvelgtoje literatūroje gausu migracijos sąvokos apibūdinimų, nes migruojantys individai atranda vis naujų galimybių ir prasmių išvykti, iš jų paminėti tik keli, kadangi kiekvienas šaltinio autorius renkasi jo darbo tematiką atitinkančius apibrėžimus. Mokslininkai šį reiškinį nagrinėja ne vienu ar tuo pačiu kampu, lygmeniu, todėl vertėtų apžvelgti kelias sampratas, skirtingas jos interpretavimo versijas. Tarptautinės migracijos organizacija (TMO) atlikusi tyrimą apie šeimų išsiskyrimą dėl migracijos pateikia kelis migracijos apibrėžimus. Autoriai teigia, kad „*Prie klasikinių migracijos apibrėžimų priskirtini šie: migracija – gyventojų persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą, kertant administracines vietovės ribas; migracija yra individų ar grupių persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietovės į kitą, turint tikslą naujoje vietovėje pasilikti pakankamai ilgą laiką, migracija yra asmenų persikėlimas santykinai ilgam laikui, gana dideliu atstumu, gyvenamosios vietos keitimas visam ar tam tikram laikui kertant teritorines ribas.*“ (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007:14) Šie apibrėžimai deklaruoja du pagrindinius kriterijus, kuriais galima apibūdinti migraciją, tai laiko ir erdvės pokyčiai.

Šiame darbe svarbu aptarti tarptautinę migraciją, kuri, yra visuomenėje vykstančių giluminių procesų atspindys. I. Kripienė (2012), dažnai mini nusakomą individų poreikį keisti gyvenamąją vietą, įsitvirtinti kitoje (tikslu) šalyje nevengiant tarpkontinentinio ir/ar tarpvalstybinio migravimo. Kaip pati autorė rašo, kai kada tai būna vienkryptis keliavimas įsitvirtinimas ir net asimiliavimas, tačiau kitais atvejais galimas ir grįžtamasis ryšys į jau gyventas vietas, gimtinę. Taip pat tai leidžia kalbėti apie transnacionalinės migracijos sąvokos įprasminimą. Užsienio autorių (Bommer, 2005; Zlotnik, 1999; Appadurai, 1996; Heisler, 2000) nuomone, migracijos apibrėžimas orientuojamas į tarptautinę migraciją kaip išskirtinį fenomeną pasaulyje. Jis organizuotas į išskirtines šalis, kurios yra teisiškai suverenios, išskirtinės savo stabilia ekonomika, socialinėmis ir kultūrinėmis vertybėmis. Bendrine prasme migracija nėra naujas žmonijos istorijos bruožas, tačiau pasaulinė migracija suteikia postūmius atsirasti naujoms

migracijos teorijoms, nagrinėti šį reiškinį kaip besikeičiantį, sistemingą ir globalių jėgų vedamą. Vis dėl to, gretindami ją su greita masine atvaizdu, gyvenimų scenarijų ir sensacijų banga, turime naujus nestabilius, tačiau modernius subjektus. Pavyzdžiui, turkas darbininkas Vokietijoje žiūri turkišką filmą, savo vokiškame bute. Tai sukelia viešą fenomeną kuris kelia abejones dėl teorijų tikslumo, ir kalba apie socialinių pokyčių svarbą. Autorių H. G. Daugherty (1995) C. B. Kelly (2000) nuomone migracija yra vienas iš trijų demografijos procesų, kurio mastai leidžia mums palyginti skirtumus tarp vienos ar dviejų gyventojų populiacijų, giliau apžvelgti vieną pasirinkta gyventojų bendruomenę. Tai ne tik gyvenamos vietos pakeitimas, dažnai susijęs su ekonominėmis priežastimis, bet ir šalių kategorizavimas pagal jų populiarumą. Detaliau tai aprašo H. Zlotnik (1999), mąstydamas, kad gyventojų migracija, kurių kilmės šalis yra buvusios Rytų bloko šalys ženkliai išaugo ir gyventojų mobilumo dinamika buvusioje sovietinėje erdvėje patyrė svarbius pasikeitimus. Jo nuomone, etninis ar pilietinis konflikto skatinimas/platinimas, lydėjo tautos savikūros procesą, ir tokiu būdu keliuose regionuose lėmė priverstinės migracijos judesius. Šie pokyčiai taip pat socialiniai, ekonominiai ir demografiniai skirtumai tarp šalių, kurios išlieka įvairiuose lygmenyse, toliau ir stipriau kursto tarptautinę migraciją. Remiantis apibrėžimais galime teigti, kad Lietuva, kaip viena iš buvusio Rytų bloko šalių, su dabartiniais savo migracijos srautais pailiustruoja H. Zlotnik, D. Kuzmickaitės ir kt. autorių apibrėžimus apie tarptautinę piliečių migraciją, o tai būtų svariausia priežastis pačios migracijos tyrimams. Dėl globalizacijos, tiksliau technologijų ir komunikacijos progreso, nacionalinių valstybių galios sumažėjimo, pasikeitus migracijos procesams, kryptims, keičiasi ir jos sąvoka, tipai, ji suprantama ir vertinama kur kas plačiau.

D. Kuzmickaitė (2012) nagrinėjanti lietuviškosios tapatybės sankirtas, migraciją apibūdina remdamasi S. Castels požiūriu, kuris yra tinkamas šio darbo tematikai: migracija yra natūralus vyksmas, gyventojų mobilumas, kuris neigiamai apibūdinamas dėl valstybių vyriausybių negebėjimo ir noro kontroliuoti migracijos srautus. To jie negali daryti, nes tai prieštarauja vienai iš pagrindinių žmogaus teisių, laisvai judėti teritorijoje ir už jos ribų.

Migracijos tipai. Šiuolaikinė lietuvių migracija nėra izoliuota nuo pasaulyje vykstančio migrantų srautų judėjimo, ji yra dalis, globalioje bendruomenėje besireiškiančių pokyčių grandinės, kur informacijos srautai ir technologinis lygis geografinius atstumus padaro lengvai įveikiamus. Vis daugiau valstybių jungiasi į tarptautinį darbo migracijos tinklą, kuriame migracijos srautai tampa sunkiai išmatuojami, tačiau migrantus galima skirstyti į tipus, padėsiančius suvokti ne tik migracijos priežastis, bet ir galimas pasekmes. (Kuzmickaitė, 2008; Žibas, 2007) Tipai išryškėja, kuomet migracijos statistiką bandoma apibrėžti tam tikromis kategorijomis, migracija dėl ekonominių, socialinių, kultūrinių ir pan.

priežasčių. Tipai nėra pilnai nusakantys kiekvieno migranto padėtį, tačiau bendrine prasme, tai paaiškina nagrinėjamo asmens situaciją. Nagrinėtoje literatūroje rasti keli autoriai (Janušauskas, 2009; Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007) kurie aiškiai tipologizuoja migraciją:

Pagal persikėlimo trukmę: ilgalaikė, pastovi (*angl.* long-term, permanent), trumpalaikė, laikina (*angl.* short-term, temporary), sezoninė, turistinė ir pan.

Pagal legalumą migracija gali būti skirstoma į oficialią/legalią/ reguliarią (*angl.* oficial/legal/orderly), nelegalią/nedeklaruotą (*angl.* irregular/undeclared).

Pagal persikėlimo kryptį/vietą – į vidinę, išorinę/tarptautinę, lokalią.

Pagal migracijos pobūdį/motyvus – darbo, mokymosi, šeiminei (šeimų susijungimas).

Pagal migrantų kvalifikacijos išsaugojimą – „protų nutekėjimo“ (*angl.* brain drain), „protų praradimo/švaistymo“ (*angl.* brain waste), „rankų nutekėjimo“.

Pagal apsisprendimo savarankiškumą – savanorišką (*angl.* voluntary), priverstinę (*angl.* forced), deportaciją/prievartinę (*angl.* deportation/forcible).

Pagal migracijos srautų kryptį konkrečios šalies atžvilgiu – į emigraciją/išvykimą, imigraciją/atvykimą, grįžtamąją migraciją (*angl.* return migration).

Pagal migracijos priežastis – ekonominę, darbo, komercinę migraciją, protų nutekėjimas ir pan.

Pagal politines migracijos priežastis – repatriaciją, pabėgėlių srautus, kolonizacijos/dekolonizacijos migraciją.

Pagal organizacinį pobūdį – organizuota/institucionalizuota, savarankiška ir pan.

Pagal kriminogeninį pobūdį – prekybą žmonėmis (*angl.* trafficking) ir t. t.

Šie įvairūs migracijos tipai gali dubliuotis. Konkretus migracijos atvejis gali būti priskirtas įvairiems tipams (pvz., trumpalaikė nedeklaruota darbo migracija – trumpalaikis išvykimas į užsienį nelegaliam darbui ir pan.). Tai priklauso nuo individualių asmenų situacijos. Būtent čia atsiranda įvairių mokslo sričių ir migracijos tipų derinimas, nes migruojantis individas yra unikalus savo migracijos tipo pasirinkimu. Kartais, galima išvelgti ir su migracijos tipais susijusią problematiką, kadangi sunku apibrėžti migracijos priežastis ir pasekmės, tipai padeda nusakyti migruojančio individo kriterijus. Pasak D. Kuzmickaitės (2008) migruojančiųjų pasirinkimai yra sudėtingi, jų motyvacija migruoti susideda ne tik iš ekonominių interesų, čia reiktų paminėti ir kitas dvi formas, kurios bus aptartos tolimesnėje šio darbo eigoje, tai yra *habitus* (įpročiai) ir *habitant* (gyvenamoji vieta). Jos susijusios su migruojančiojo socialinėmis lokacijomis, identitetu bei gyvenimo stiliaus ir būdo pasikeitimu.

Šiame tyrime, informantai yra tie, kurie atitinka nors kelis iš išvardintų migracijos tipų. Tokiu būdu sudaromas mišrus informantų migracijos tipažas, iš kurio gaunama kuo įvairesnė patirtis, o požiūriai iš skirtingų mokslo perspektyvų leidžia giliau nagrinėti migraciją ir jos daromą įtaką mikro ir makro lygmenyse.

Migraciją veikiantys veiksniai. Migracijos veiksniai ir priežastys yra glaudžiai susijusios. Dėl skirtingų valstybių ekonomikų, mokamų atlyginimų lygio ir piliečių noro gyventi geriau, migracijoje žmonės ieško naujų ekonominių išlikimo strategijų. (Žibas, 2007; Kripienė, 2012, Sipavičienė, 2006, Koslowski, 2000; Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007) Čia tyrėjai išvelgia asmenį veikiančius veiksnius. „<...>vienu metu migraciją lemia dvejopi veiksniai: išstumiantys iš vietovės, kurioje asmuo konkrečiu momentu gyvena (išstumiantys/stūmos veiksniai – angl. *push factors*), ir pritraukiantys – į vietovę, kur asmuo ketina migruoti (pritraukiantys/traukos veiksniai – angl. *pull factors*).“ (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007:15) Be to, jie gali veikti skirtingais lygiais:

- makrolygmuo (šalies, valstybės mastu);
- mezolygmuo (bendruomenės, šeimos, draugų mastu);
- mikrolygmuo (asmeninis sprendimas);

Paprastai veikia abu, stūmos ir traukos veiksniai, masinė migracija formuojasi kai veiksniai yra labai stiprūs. Jie pasireiškia kaip įvairūs ekonominiai, socialiniai, politiniai, etniniai / kultūriniai, gamtiniai / klimatiniai / populiacijos / demografiniai / šeiminiai veiksniai. Migracijos veiksnių analizei skirta daug teorijų (Žibas, 2007; Kripienė, 2012, Sipavičienė, 2006, Koslowski, 2000; Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007), kurios tinkamos nagrinėti norint išsamiau išanalizuoti tarptautinės migracijos problematiką. Plačiau apie tai galime susipažinti pateiktoje stūmos/traukos veiksnių lentelėje (žiūrėti lentelė nr. 1.), galime išvelgti ir migracijos priežastis į kitas šalis, įvairių mokslo disciplinų tyrimo laukus. Tokiu būdu vyksta natūralus Europos šalių kategorizavimas: kurioje šalyje gyventi geriau, patogiau ir naudingiau. Šiuo principu asmenys įgyvendina savo psichologinius, socialinius, kultūrinius, profesinius poreikius. Kaip kliūtys, kurios gali kilti apsisprendus migruoti, įvardijamos tik kelios, tai fizinės ir politinės. Fizinėmis kliūtimis laikoma geografiniai objektai: kalnai, vandenynai ir t.t., politinės kliūtys yra tik kuomet, jei šalis dėl įstatymų neišleidžia ir neįleidžia asmenų į šalį. Vadinasi, įvertinus migracijos teigiamus ir neigiamus dėsnius, veiksnius, įveikęs kliūtis asmuo turi visas galimybes ilgalaikiai ar trumpalaikiai migracijai. Lietuvos atveju, ir šio tyrimo atveju, migrantai neturėjo jokių kliūčių, kurias įvardija autoriai. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisės aktais ir ES laisvo judėjimo privilegija, migruojantys asmenys neturėjo kliūčių dėl apsisprendimo. Priimančioji šalis (Nyderlandų

Karalystė) yra lokalizuota Europos žemyne, todėl ir geografiniai atstumai nesudaro kliūčių. Pateiktoje lentelėje, traukos veiksnių skiltyje, galime išvelgti savaiminio mokymosi sritis, kurios skiriasi nuo individo pirminės socializacijos ar gyvenamosios vietos. Norint prisitaikyti ir įprasinti savo naująją erdvę, asmuo turi tobulintis pačiose įvairiausiose srityse, pradedant nuo individualių poreikių tenkinimo iki visuomeninės, kultūrinės, socialinės sistemų reikalavimų įgyvendinimo.

Lentelė nr. 1. Stūmos traukos veiksniai. Šaltinis: Kasnauskienė, 2006.

Stūmos veiksniai		Traukos veiksniai	
Bloga sveikatos priežiūra	Dideli mokesčiai	Gera sveikatos priežiūra	Politinis prieglobstis
Nedarbas	Didelė nuoma	Geresnis klimatas	Santuoka
Prasta švietimo sistema	Šeimos narių pagausėjimas	Didesnis darbo užmokestis	Paaukštinimas
Karas	Persekiojimas	Siūloma daugiau galimybių	Geresnis gyvenimo lygis
Politinė suirutė	Skurdas	Geresnis išsilavinimas	Geresnės socialinės garantijos
Gamtos stichijos	Pilietiniai neramumai	Derlingos žemės	Propaganda
Netektys	Diskriminacija	Asmeninė laisvė	Giminės
Mažos pajamos vienam gyventojui	Sunkumai grįžti	Kultūrinis suderinamumas	Geresnė infrastruktūra

Kiekvienas traukos veiksnys, gali sąlygoti savaiminio mokymosi erdvę ir laiką. Geresnių darbo galimybių iššūkis, sąlygoja naujų ir gilesnių darbo ar profesinių kompetencijų tobulinimą, tiek darbinėje erdvėje, tiek laisvalaikio metu, socializuojantis. Asmeninės laisvės pojūtis reikalauja atsakingumo ir savivaldaus mokymosi asmenų bruožų ir gebėjimų stiprinimo: savarankiško mąstymo, suvokimo / savikontrolės, pažinimo / savarankiškos kaitos ir žinių. Lentelėje matyti, kaip pasiskirsto stūmos ir traukos veiksnių priežastys. Jos gali atspindėti ne tik asmenų individualius išgyvenimus ir patirtis, (mikrolygmuo) tačiau kartu siejamos ir su visuomenėje vyraujančiomis politinėmis, kultūrinėmis, socialinėmis problemomis (makrolygmuo), sąlygoti bendruomenės ar aplinkinių pažiūras, nuostatas (mezolygmuo). Individo noras ir atsiradusios galimybės pakeisti gyvenamąją vietą, suaktyvėja, kai pradedama subjektyviai lyginti ir vertinti dvi šalis: dabartinę gyvenamąją šalį ir migracijos tikslo šalį.

1.2. Migraciją aiškinančios teorijos ir jų analizė

Teorijų aiškinančių migraciją, yra nemažai, nes literatūrai analizuojančiai tarptautinę migraciją įtakos turėjo skirtingos mokslo disciplinos, tradicijos, o pati literatūra yra plati, ji apima įvairius migracijos laikotarpius, skirtingas jų problemas, todėl vieningos šiuolaikinės tarptautinės migracijos teorijos nėra. Viena iš svarbesnių migraciją nagrinėjančių prieigų yra ekonominė, kitos padeda suprasti migracijos proceso sudedamąsias dalis, prieigas ir galimus nagrinėjimo taškus. (Žibas, 2007; Kuzmickaitė 2008; Sipavičienė, 2006; Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007; Kelly, 2000)

Lietuvių autoriai (Sarvutytė ir kt., 2010; Stulgienė, Daunorienė, 2009; Maslauskaitė ir kt. 2007; Karalevičienė ir kt. 2009), atliktuose darbuose apie migracijos teorijas, priežastis ir pasekmes, teigia, kad migracijos priežastims aiškinti yra išskiriamos pagrindinės migraciją aiškinančios teorijos, kurias pirmasis suformulavo Ravenstein'as, teigdamas, kad svarbiausios migracijos priežastys yra ekonominės. Šio autoriaus idėjos tapo vėlesnių migracijos teorijų pagrindu ir pasitvirtina šiuolaikiniame gyvenime.

Nagrinėtoje literatūroje (Massey, 2011; Sarvutytė ir kt., 2010; Stulgienė, Daunorienė, 2009; Kasnauskienė, 2006; IOM, 2003; Kelly, 2000) aptiktos migracijos teorijos, skirtos migracijos priežastims aiškinti, kai kurios iš jų yra aiškinančios ekonomines priežastis, kitos socialinius, politinius aspektus:

- *neoklasikinė,*
- *naujoji ekonominė,*
- *migracijos tinklo,*
- *dviguba darbo rinkos,*
- *pasaulio sistemų ir kitos.*

Išvardintos teorijos aiškina tarptautinės migracijos kilmę ir tęstinumą. Jos yra tarpusavyje susijusios, kartais geba paaiškinti empirinius apibendrinimus, masinėse migracijos bangose, valstybių santykiuose ir pan. Teorijos negali konkrečiai nurodyti tam tikros krypties migracijoje, nes migrantų tapatumai, migracijos priežastys, socialinis, kultūrinis ir geopolitinis išsivystymas yra skirtingi. Pasitelkus skirtingas mokslo šakas, teorijos leidžia grupuoti migrantus į kategorijas, taip kuriant naujas keliavimo ir kaitos procesus aiškinančias teorijas. (Kelly, 2000; Heisler, 2000)

Šiuolaikinėje migracijoje galime aptikti įvairių ją sąlygojančių veiksnių, kuriuos pagrindę ir išsiaiškinę jos priežasčių motyvaciją galime sieti iš kelių teorijų naudojama informacija, todėl svarbu apžvelgti jas visas. Šiame darbe, naudojamos ir identifikuojamos įvairios teorijos, nes informantų

atsakymai yra sąlygoti įvairių patirčių ir nuostatų, todėl negalima atmesti nė vienos. Daugiausiai, migracijos teorijos analizuoja kodėl, kur ir kaip piliečiai (e)migruoja, kokios priežastys ir veiksniai skatina keisti nuolatinę gyvenamąją vietą, darbą, palikti šeimą ar laikinai ieškoti kitos gyvenamosios ar darbo vietos. Migracijos teorijos išskiria bendruosius veiksnius, veikiančius gyventojų migraciją: ekonominius, politinius ir teisinius, socialinius ir kultūrinius, psichologinius, saugumo, geografinius, demografinius ir kitus veiksnius (Stulgienė, Daunorienė, 2009).

Neoklasikinė ekonomikos teorija, siejama su naująja ekonomine teorija (Stulgienė, Daunorienė, 2009; Kelly, 2000), nagrinėja ekonomines migracijos priežastis, tik išskirdama atitinkamai šeimos ar bendruomenės ir individo naudos kaštus, ji yra paremta „stūmos-traukos“ modeliu. Remiantis teorija, svarbiausia yra „išstūmimo veiksniai“, kuriems kaip jau minėta, priskiriami siunčiančiosios šalies politiniai, ekonominiai, socialiniai sunkumai, o priimančiosios šalies ekonominiai, kultūriniai ir socialiniai veiksniai laikomi pagrindiniais „traukos veiksniais“. Ši teorija analizuoja pozityvią ekonominę emigraciją, išskirdama atitinkamai šeimos ar bendruomenės ir individo naudos kaštus. Ši teorija apskaičiuoja migracijos naudą – migruoti į labiau išsivysčiusias ekonomines rinkas, jei nauda neviršija sąnaudų, tik tuomet priimant sprendimą migruoti. „Išstūmimo veiksniai“ gali būti įvardijami ir kaip „*pagrindinės migracijos priežastys, nors tai priklauso nuo asmens strategijos, susijusios su ekonomine padėtimi šalyje, darbo rinkos sąlygomis, t.y. tikimybės rasti darbą regione, lygiavertį darbo užmokestį, o prireikus bedarbio pašalpos, asmens solidaus laisvalaikio, ir bendriaušių reikmių išlaidoms.* (Sarvutytė, Streimikienė, 2010:227) Tačiau dėl šios migracijos kyla daugiausiai problemų susijusių su migrantų tapatumu, kadangi jie migruoja dėl ekonominių priežasčių, su galimybe pasilikti svetimoje šalyje. Kartu, prie šios teorijos galime pridėti migracijos tipus, kurie atspindi ir įvardina šeimų migraciją, taip jungiant migrantus į socialinius tinklus. Tačiau D. Kuzmickaitė (2008) analizuoja, kad ši teorija pateikia tik lėkštą, vienmatį žmogaus veiklos planą, pamiršdama socialinius procesus. Joje trūksta istorijos, tęstinumo, neteisingai suprantamas individualaus žmogaus veiksmas – ieškoti geresnio gyvenimo variacijų. Remtis tik šia teorija, būtų klaidinga dėl jos vienpusio migracijos supratimo. K. Žibo (2007) pastebėjimu, migracija atitinkanti šią teoriją gali sumažėti tik tada, kai sumažėja išsivystymo skirtumai tarp skirtingų ekonomikų ir šalių. Lietuvos atveju, ši teorija dažniausia daro įtaką migruojančiųjų sąmoningumui.

Istorinė struktūrinė perspektyva kalba apie „centrines“ (išsivysčiusios) ir „periferines“ (besivystančios) šalių tarpusavio įtaką. Kaip pavyzdį, D. Kuzmickaitė (2008) pateikia šalių situaciją, kurioje „periferinėje“ šalyje prasideda migracijos procesas, kuris kildinamas iš istorinio santykio su

„centrine“ šalimi. Šios teorijos esmė, netolygus politinės ir ekonominės galių pasidalinimas tarp valstybių. Autorę papildo R. Koslowski (2000) teiginys, kad tarptautinės migracijos pasekmės labiausiai ir yra jaučiamos „periferinėse“ (besivystančiose) šalyse, kur dėl migracijos tipų įvairiapusiškumo sunku suvaldyti ar net koreguoti migracija. Šios teorijos esmė geriausia nusako migracijos bangų perspektyva, kadangi migrantai renkasi stabilesnes ir tvirtesnes šalis migracijai. Teorija apibūdinama, kaip alternatyvus modelis neoklasikinei migracijos teorijai, ji plačiai apibūdina struktūrinės migracijos sąlygas, tačiau nepaiso socialinio migracijos reiškinių aspekto. Kaip pastebi D. Kuzmickaitė (2008:25) kitas šios teorijos išskirtinumas iš kitų teorijų, yra tai, kad moteris yra nevertinama kaip tyrimo subjektas, istoriniame migracijos modelyje jos yra ignoruojamos kaip imigrantės ar darbininkės.

Migracijos sistemų teorija, (kitur kaip migracijos tinklo (Stulgienė, Daunorienė, 2009)). (migrantų tinklo teorija (Sipavičienė, 2006) yra jungianti makro- ir mikro- lygmenis. Šios teorijos studijose išryškėja migruojančiųjų veikla, neformalus socialiniai ryšiai, adaptacijos sistema, kontaktai su aplinka tokiu būdu atsiranda migrantų tinklas, kuris irgi skatina atvykti kitus tautiečius. Suteiktas kultūrinis kapitalas – informacija apie šalį, pagalba ieškant darbo, įsikuriant, suteikti būtini išteklių telkia pavienius asmenis į grupes, tokiu būdu palaikant migracijos srautus. (Kelly; 2000) Tai įprasmina savaiminio mokymosi socializacijos tipą, kaip vieną iš mokymosi būdų. Pagalbinio asmens dėka, tyliu vertybių, požiūrių perėmimu bei suteikta papildoma informacija padeda lengviau prisitaikyti. „Analizuojant neoklasikinę migracijos ir naująją ekonominę migracijos teorijas išryškėja ryšys su migracijos tinklo teorija, nes ji apibūdina santykius tarp migranto, jo šeimos, kurie liko kilmės šalyje.“ (Stulgienė, Daunorienė, 2009) Šiuo teiginiu galime pagrįsti transmigrantų sąvokos reikšmingumą, kai vystosi transnacionaliniai ryšiai, kuriami tarpvalstybiniai socialiniai tinklai, teikiamos galimybės ir informacija tolesniam migracijos srautui. Tačiau, pasak D. Kuzmickaitės (2008) šios teorijos minusas ir dažnai neminimas faktorius yra galimai besivystanti nelegali migracija, prekyba žmonėmis. Dėl glaudžių socialinių ryšių palaikymo, nuolatinės informacijos perdavimo, būsimos darbo vietos ir gyvenamosios erdvės paieškos už paslaugas, finansinį atlygį gali neigiamai atsilipti migrantui, ir valstybei, kaip nelegalios migracijos rezultatas.

Priešinga migracijos sistemų teorijai yra dviguba darbo rinkos teorija kuri savyje talpina dvi darbo rinkas. Pasak lietuvių autorių (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007; Stulgienė, Daunorienė, 2009) ši teorija apima:

- aukštas pajamas gaunančius specialistus, kurių šiuo metu stinga visose darbo rinkose, todėl migracijos tinklo teorija sąveikaudama su naująja ekonomine migracijos teorija ir neoklasikine

migracijos teorija verbuoja migrantus-specialistus didelėmis pajamomis ir perspektyvomis, kurių nebėgali atlikti vietiniai gyventojai;

- migracijos tinklo teoriją, kitoje rinkoje, migrantais užpildo darbo rinkos poreikį atlikti pavojingus, mažai apmokamus darbus, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai.

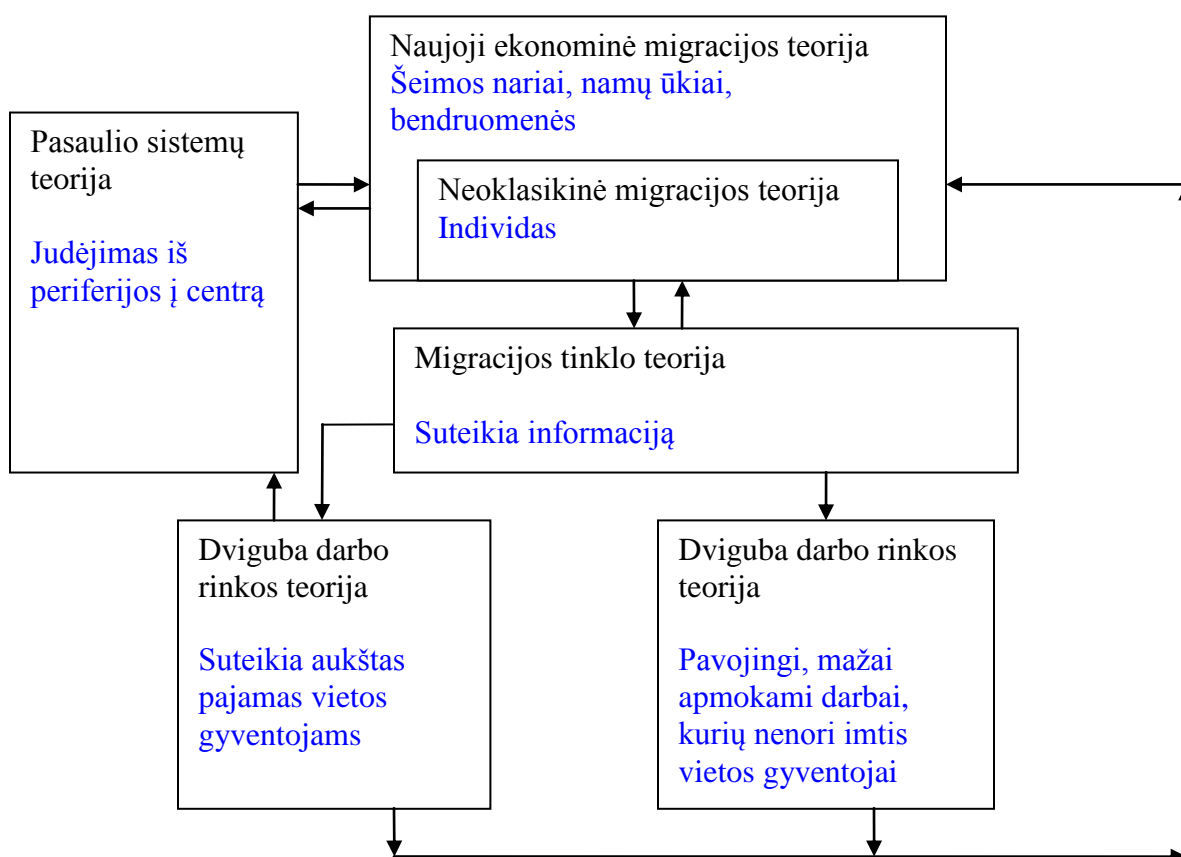
Šios teorijos skirtumas nuo kitų, yra ne tik sietinas su neoklasikine ar ekonomine teorijomis, kurios pastaruoju metu yra aktualiausios migracijos priežasčių aiškinime, tačiau kartu ir yra pavojingiausia migrantų atžvilgiu. Dažnai vietinių gyventojų ignoruojamus darbus atlikę migrantai susiduria su sveikatos, psichologinėmis, ar savivertės praradimo problemomis. Šios migracijos teorijos tipai taipogi yra įvairūs, galima nelegali, trumpalaikė, sezoninė migracija. Teorija koncentruojama ne individo atžvilgiu ar „stūmos“ veiksniais iš siunčiančiosios šalies aiškinti, tačiau industrijos ir ekonomikos poreikiams tenkinti. (Kelly; 2000)

Pasaulio sistemų modulis postuluoja, kad migracijos kilmė susieta su institucinio ir sektorinio išvystymo disbalansu tarp įvairių šalių, įeinančių į pasaulio kapitalistinę sistemą. (Kelly; 2000) Pasaulio darbo potencialas susiskirstęs į tris zonas: pagrindinę, pusiau periferinę ir periferinę. Pagrindinėje zonoje trūksta darbo jėgos mažai apmokamose pozicijose (žemės ūkyje, paslaugų sferoje, žemiausiose pramonės grandyse). Žemės ūkio plėtra ar net šalies ūkio sparti raida periferinėse šalyse sąlygoja darbo perteklių, nedarbą, neformalų užimtumą kaime ir mieste, nuskurdina ir marginalizuoja dalį šeimų. (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007) Tai patvirtina ir kitų autorių teiginys, kuris apjungia šią teoriją su kitomis. „*Naujoji ekonominė migracijos teorija ir neoklasikinė migracijos teorija pilnai sąveikauja su Pasaulio sistemų teorija, nes ekonomiškai išvystyti centrai šalies viduje, kaip ir ekonomiškai išsivysčiusios valstybės, yra migracijos traukos centrai ir sudaro žymiai didesnes darbo, socialinio statuso įgijimo perspektyvas.*“ (Stulgienė, Daunorienė, 2009) Tai daugiausia veikia vasaros sezoninius migrantus, kaip laikinus ir neorganizuotus darbininkus. Šios migracijos tipai dažnai įvardijami kaip nelegalūs, trumpalaikiai, ekonominiai ir pan.

Šiuolaikinės migracijos tyrimai sparčiai plečiasi, siekiant juos plėtoti svarbu žinoti migracijos teorijas ir jose veikiančius veiksnius, atsirandančius migracijos tipus ir jų raidą, nes tai aiškina ir grindžia migracijos problematiką, leidžia rasti atspirties tašką, norint matyti ir pasaulyje ir Lietuvoje vykstančias tarptautinės migracijos prielaidas. Apžvelgus migracijos teorijas galima sakyti, kad visos šios pagrindinės migracijos teorijos tarpusavyje sudėtingai susijusios, vienos jų - ekonomine migracija, kitos - žmonių judėjimu (žr. 1 pav.) Matomas migracijos teorijų ryšys, neleidžia atmesti nė vienos migraciją aiškinančios teorijos. Visos jos, kalba apie individą, jo socialinius tinklus, teikiamą

informaciją ir dvi valstybes, kurios atrankos būdu yra lyginamos. Verta paminėti, kad nagrinėtų autorių nuomone, šios teorijos ne tik papildo viena kitą, bet ateityje gali sąlygoti naujų, išvestinių teorijų susikūrimą. Atlikto tyrimo dalyviai, yra migrantai, kurie dalinai atitinka kai kurias migracijos teorijas, todėl galima daryti išvadą, kad atliekant tyrimą apie migrantų tapatumo kaitą savaiminio mokymosi eigoje, reikėtų atsižvelgti ir į jų migracijos tipus, juos atitinkančias teorijas, ir veiksnius.

Pasak A. Sipavičienės (2010) daugelis ES valstybių narių ateityje susidurs su darbo jėgos, ypač specialistų poreikiu, kurio negalės patenkinti vietiniai gyventojai. Tai sąlygojo daugumos ES valstybių narių apsibrėžtą aiškia darbo migracijos viziją / politiką. Atlikto tyrimo atveju, Nyderlandų Karalystė teikia prioritetą „žinių migracijai“, kuomet 2008m. įvedė balų sistemą, kuri padeda pritraukti kvalifikuotus, ir besitobulinančius specialistus šalies „pridėtinei vertei“, ekonomikai didinti. Bendrine prasme, ši sistema padeda sudaryti palankias sąlygas atvykti asmenims, kurių kaip specialistų reikia šalies darbo rinkai.

pav. 1. Darbo jėgos ir žmonių judėjimo migracija remiantis migracijos teorijomis. Šaltinis: A. Stulgienė ir kt. 2009

Remiantis atlikta migracijos teorijų analize, galime teigti, kad vieningos teorijos aiškinančios migraciją nėra. Skirtingos migracijos teorijos aiškina migracijos priežastis skirtingais lygmenimis: individo, šeimos, bendruomenės, šalies ir globaliu. Išanalizavus pagrindines migracijos teorijas, kurios aiškina kur ir kaip žmonės migruoja, ir veiksnius, kurie daro įtaką žmonių apsisprendimui migruoti, galima teigti, kad migracija kaip sudėtingas ir daugialypis procesas vertas nagrinėti iš skirtingų mokslo sričių perspektyvų, sąlygoja ir keičia individo gyvenimą bei skatina naujus atradimus ir galimybes individo savikūroje.

1.3. Tarptautinės lietuvių migracijos bangos ir jų reikšmė šiuolaikinėje migracijoje

Šių dienų situacija, kai lietuviai masiškai emigruoja nėra nauja ar nežinoma Lietuvos problema, greičiau ji jau pasikartojančios istorinės perspektyvos, su kitokiomis migracijos reikšmėmis, darinys. Remiantis A. Sipavičienės(1995) teiginiu, pirmoji informacija apie lietuvių migraciją yra datuojama jau XVII a. Pasak istorinių šaltinių lietuvių masinė migracija pradėta fiksuoti nuo XIX a. antrosios pusės ir nesustojant tęsiasi iki šių dienų. (Bučinskytė, 2006) O ir prisimenant dabartinius migracijos srautus, matome, kad lietuviai nėra sėkli tauta. Nors tai ir platus reiškinys, apimantis laikotarpį nuo žmonijos istorijos pradžios iki šių dienų, vis dėlto lietuvių tarptautinę migraciją galima skirstyti į tam tikras migracijos bangas, dėl kurių lietuviai išsibarstė po visą pasaulį (Europą, Pietų ir Šiaurės Ameriką, Australiją). Migrantų bangas aiškiausia yra aprašę ir išanalizavę V. Čiubrinskas (2005), D. Dapkutė (2006) ir kt. savo atliktuose tyrimuose apie lietuvius migrantus Amerikoje.

Pirmoji banga yra kildinama dėl ekonominių priežasčių, be to ši banga buvo bėgančiųjų nuo carinės priespaudos ir karinės tarnybos rusų armijoje. Ji prasidėjo XIX a. septintame dešimtmetyje ir baigėsi XX a. ketvirtame dešimtmetyje. „Ši kategorija apima mažų mažiausiai keturias kartas, ji dažniausiai įvardijama kaip *senbuviai arba „grynoriai“*. (Čiubrinskas, 2005:44) Autoriaus teigimu migrantai vadinti taip, todėl, kad vietiniai amerikiečiai juos laikė „*nepatyrusiais*“, „*nesubrendusiais*“ atvykėliais. Šios kartos lietuviai jaučia garbę ir orumą būti lietuviu. Tačiau kita autorė, (Dapkutė, 2009; 2006) nevysiškai sutinka su šiuo teiginiu, jos nuomone dauguma emigrantų iš Vidurio ir Rytų Europos prieš atvykdami į JAV turėjo daugiau lokalinį-geografinį, negu tautinį tapatumą. Lietuviai migrantai buvo silpni savo tautiniu tapatumu, JAV jie buvo registruojami kaip lenkai, dėl tikybos, ir rusai, dėl krašto iš kurio emigravo. Pirmieji lietuviai emigrantai atvyko į JAV iš tuo metu pramoniniu atžvilgiu

atsiliekančio agrarinio krašto, paveikti lenkų, rusų įtakų, be tvirtesnio tautinės savimonės jausmo. (Šilbajoris, 2011) Šios bangos lietuvių migrantai nebuvo išsilavinę, su savimi kartu išsivežė lietuvių kalbą, kuri nebuvo gryna, ji buvo paveikta lenkų, rusų ir vokiečių kalbų, tačiau su Lietuva, kaip tėvyne jautė tvirtą emocinį ryšį, dvasia jie jautėsi lietuviais. Jų bandymai JAV kurti savas organizacijas, mokyklėles, megzti socialinius tinklus buvo sėkmingi, tačiau jie nepamiršo ir Lietuvos, ją aktyviai rėmė, sovietų sąjungai užėmus Lietuvą, organizavo įvairias Lietuvos okupacijos nepripažinimo akcijas. Jie padėjo ir kitų migracijos bangų dalyviams, suteikdami materialinę pagalbą, vizas ir dokumentus migracijai į JAV. (Bučinskytė, 2006)

Mokslinėje literatūroje apie migracijos bangas iš Lietuvos galima rasti ir dar viena bangą, tačiau ne visi tyrėjai ją individualizuoja. Pasak D. Dapkutės (2009) galima paminėti ir emigraciją iš Lietuvos 1920-1940 m. (Kai kurie tyrinėtojai šiuos emigrantus priskiria prie „*grynorių*“ emigracijos ir neišskiria į atskirą emigracijos bangą). Šiame darbe buvo remtasi V. Čiubrinsko, D. Dapkutės trijų migracijos bangų iš Lietuvos kategorizacija.

Antroji išėivijos banga susijusi su XX a. Penktojo dešimtmečio pabaigos politinio prieglobsčio imigracija, vadinamieji „*dipukai*“. Dipukai – žodis kilęs iš Antrojo Pasaulinio karo laikų perkeltųjų asmenų stovyklų (Displaced Persons Camps toliau DP), vakarinėje Vokietijos dalyje, pavadinimo. D. Dapkutė (2009) rašo, kad keitėsi emigracijos šalys – JAV dėl įvestų imigracijos kvotų prarado lyderiaujančios šalies, kaip pagrindinio lietuvių emigrantų tikslo, poziciją. Emigrantų keliai pakrypo į Kanadą ir Pietų Ameriką (Argentina, Braziliją, Urugvajų), dalis (daugiausia žydų tautybės) emigravo į Palestiną ir Pietų Afriką. Dauguma jų ypač daug vargo patyrė Brazilijos džiunglėse, lyg vergai dirbdami plantacijų valdytojams. Kiti bandė patys ūkininkauti, bet klimato sąlygos tam buvo per sunkios. Kai kurie lietuvių migrantai Amerikoje susikūrė naują Amerikos lietuvių tapatybę. Šios bangos lietuvių DP stovyklų išgyvenimai virto jų socialine patirtimi ir leido jiems prisitaikyti naujoje svečioje šalyje lengviau. (Čiubrinskas, 2005; Šilbajoris, 2011; Dapkutė, 2009) Jie buvo mokyti ir raštingi žmonės, tarp jų buvo kunigai, mokytojai, daktarai. Jų indėlis į lietuvių kultūros puoselėjimą ir išlaikymą buvo didžiausias, palyginus su kitomis lietuvių migracijos bangomis. „<...> *būrelis lietuvių kunigų sugebėjo įkurti parapijas, pastatyti bažnyčias ir mokyklas. Jaunimas baigė mokslus, ėmėsi lietuviškos veiklos, ir šiandien dar gyvuoja jų įkurtos parapijos, organizacijos ir draugijos. Didesnėse vietovėse katalikų kunigų ir vienuolių pastangomis įkurtos parapijos globojo jaunimą, sudarė sąlygas mokykloms, organizacijoms, lietuviškai spaudai, įkūrė prieglaudų namus seniems bei paliegusiems žmonėms, ir*

patys keliavo šimtus kilometrų, lankydami provincijose gyvenančius tautiečius. Žinoma, laikui bėgant dalis jaunimo nutautėjo ir įsiliejo į vietinį gyvenimą.“ (Šilbajoris, 2011)

Trečioji migrantų banga taip pat siejama su ekonomika. Ji prasidėjo XX a. Devintame dešimtmetyje dėl „peristroikos“ ir ypač suaktyvėjo po nepriklausomybės atkūrimo, pasak V. Čiubrinsko, (2005) tęsiasi iki dabar. Migrantai emigravę šios bangos metu vadinami „*tarybukais*“, nes emigravo iš sovietinio režimo, o toks pavadinimas jiems sukurtas Amerikos „*dipukų*“ dėka, o pasak D. Kuzmickaitės (2006), pastaruoju metu jie dar vadinami „*trečiabangiais*“. Šioje kategorijoje migrantai turėjo didžiausių socializacijos problemų, pabrėžtina, kad „*<...> dalis jų buvo mokyti žmonės, inteligentai, tačiau, atvykę į svetimas šalis, visi turėjo griebtis juodo darbo, kad pragyventų patys ir išlaikytų šeimas. Ilgainiui gabūs lietuviai išmoko kalbas, sukūrė tvirtas bendruomenes, įsigijo profesijas, ėmė leisti lietuvišką spaudą, kurti visuomenines organizacijas, išleido vaikus į mokslą ir ne vienas šelpė tėvynėje likusius tautiečius, laukdami, kada Lietuvai bus grąžinta nepriklausomybė.“ (Šilbajoris, 2011)*

Įstojimas į ES migracijos bangas pakreipė kita kryptimi: be JAV, daugiausia lietuvių rinkosi važiuoti į D. Britaniją, Airiją, Ispaniją.

Kaip teigia tyrėjai (Thaut, 2009; Dapkutė, 2009, Čiubrinskas, 2005) dalis šių migracijos bangų lietuvių yra išsilavinę ir aukštos kvalifikacijos žmonės, todėl nacionaliniu lygiu praradimas yra labai reikšmingas. Piliečių galimybės susirasti darbus pagal jų kvalifikaciją buvo menkos, todėl tokia migracija papildomai prie ekonomikos ir politinių migracijos priežasčių, galima laikyti ir „protų nutekėjimu“ (*angl. brain drain*) ir „protų švaistymu“ (*angl. brain waste*). Migruojančių amžius yra tarp 20m. – 39m. tai socialiniai, politiška ir kultūriškai aktyviausi žmonės, kurie savo jėgas ir idėjas paskyrė kitai šaliai. Kalbant apie šių dienų migraciją, lietuviai migrantai renkasi ir ES šalis: D. Britaniją, Ispaniją, Airiją, Vokietiją, Nyderlandus ir t.t. Šiose šalyse kuriasi lietuvių tautinės bendruomenės, skirtingos savo patirtimi ir tautiškumu. Naujieji lietuvių migrantai gali perimti tam tikras elgesio formas, jų patyrimą. „*Ši naujosios emigracijos banga įvairiuose kraštuose kuria savas mokyklas, leidžia savąją spaudą (arba prisideda prie anksčiau leidžiamų laikraščių), kuria internetinius tinklus ryšiui su savos bendruomenės nariais palaikyti ir ryšiams su Lietuva (gimtuuju kraštu) sustiprinti.“ (Dapkutė, 2009)*

Šiame atliktame tyrime renkama būtent naujausios bangos migrantai, migravę į Nyderlandų Karalystę, kaip naujai lietuvių transmigrantų atrastą galimybių šalį. Migracijos bangų aprašas ir istorinė reikšmė, leidžia orientuotis gyventojų migracijos kaitoje. Kaip pasikeitė migrantų poreikiai, ir jie patys, jų sąmoningas ar nesąmoningas migracijos suvokimas, atlikti tyrimai ir aprašai leidžia lyginti ir naujai suvokti šiuolaikinę migraciją. Daroma išvada, kad senoji lietuvių išėmija stiprina ir garsina Lietuvą savo

darbais ir elgsena. Tačiau pažvelgus iš kitos perspektyvos, jie migravo ne savo noru, todėl ir išlikimas lietuviu buvo svarbus. Dabar galima teigti, kad svarbu prisitaikyti ir tapti pasaulietišku, nes globalizacijos iškelta migracija, sumažino nacionalinių valstybių įtaką ir galią.

Visų šių bangų migrantų identitetai taip pat nėra vienodi, jie skyrėsi savo požiūriu, išsilavinimu, migracijos priežastimis, socialine kilme, nevienoda atmintimi apie „namų šalį“ ir t.t. Šiuolaikinės migracijos banga yra priskiriama ekonominiam veiksniai, tačiau patys migrantai negali būti lyginami su buvusiomis bangomis. Dabartiniai migrantai, veikiami globalizacijos padarinių, sąmoningai, laisva valia palieka šalį, kas kitoms bangoms nėra būdinga, tai sąlygoja nagrinėti dabartinės migracijos dalyvių atskirai, tačiau lyginti juos su kitų bangų migrantų patirtimi būtų naudinga dėl galimai perimamo tapatumo. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe orientuojamasi į šiuolaikinės migracijos bangą, prasidėjusią nuo nepriklausomybės laikų, besitęsiančią iki dabar. Aprašyta migracijos proceso struktūra leidžia suvokti tyriminį lauką, pagrįsti informantų migracijos tikslus ir priežastis. Orientuotis į teorinį migracijos aprašą verta ir dėl aiškinamųjų priežasčių, pavyzdžiui kas, darė įtaką praeities kartoms migruoti, kaip tai buvo vertinama, ir kokios pasekmės buvo nustatytos, su kokiais sunkumais susidūrė Lietuva po migracijos bangų. Visa tai leidžia plačiau suprasti, aprašyti, remtis ir analizuoti dabartinę migracijos problematiką.

2. Identiteto ir transnacionalinio identiteto konstravimo aspektai

Lietuvių diaspora turi ilgą istoriją, ir joje galima įžvelgti pastangas svetur išsaugoti lietuvišką pasaulėvaizdį ir tas tapatybės formas kurios buvo suformuotos iki išvykstant iš gimtosios šalies. (Aleksandravičius, 2008) Tačiau pasitelkus migracijos teorijas ir migracijos srautus, nebegalime sakyti, kad lietuviai migrantai yra vieniši, ar pasyvūs „centrinės“ (išsivysčiusios) šalies įstatymų, kultūros vykdytojai. Besikuriant bendruomenėms, didėjant socialiniams ryšiams, tinklams, šalia šeimos atsiranda ir naujosios šalies kultūrinė, socialinė erdvė plečiasi, konstruojasi naujas identitetas. Atrodytų, kad viskas vyksta nuosekliai, tačiau požiūrių skirtumas dėl migruojančio identiteto ir yra didžiausias tyrėjų klausimas. Mokslinėje literatūroje kalbančioje apie migracijos, identiteto tyrimus, išsiskiriamos dvi paradigmos: „*Kokių rezultatų siekimas atitiktų tautinio tapatumo politikos tikslus, daugiausia lemia paradigmos pasirinkimas. Nesant vienos išsirutuliojusios bei nusistovėjusios, tautinio tapatumo tyrimus grindžiančios ir įprasminančios bendros teorinės paradigmos, bandyta išskirti jų keletą.*“ (Taljūnaitė, 2009:295)

Pirma paradigma: tautinio tapatumo kaip masinės emigracijos pasekmės tyrimai dažniausiai akcentuojant nutautėjimo grėsmę. Ji apima du procesus bei jų aspektus:

- lietuvių emigrantų tautinio tapatumo išsaugojimą kitose šalyse (socialiniai veikėjai– patys emigrantai);
- Lietuvos gyventojų nutautėjimo grėsmę plūstant į Lietuvą kitataučiams (socialinis veikėjas – valstybė).

Antra paradigma: tautinio tapatumo kaita šalių (ypač Europos valstybių) integracijos procesuose, kai pagrindiniais socialiniais veikėjais tampa valstybės bei jų vykdoma politika:

- ji visų pirma apibūdinama kaip imigrantų integracijos į konkrečią valstybę politika;
- imigrantų kilmės šalies santykio su savo išvykusiais piliečiais politika (labiausiai paliečianti pilietybės išsaugojimo ar dvigubos pilietybės klausimus).

Pasirinkus tik vieną iš šių paradigmu, šiam tyrimui priimtinausia būtų antroji, nes atliktus tyrimą apie migrantus įžvelgiami tarpnacionaliniai identiteto bruožai: komunikacija su gimtąja šalimi, socialinių tinklų ir statuso sukūrimas išeivijoje, migracijos trukmė, universalių vertybių puoselėjimas, pilnavertė integracija, šeimos sukūrimas, tapatybės duomenų pakeitimas ir t.t. Tuo pačiu tapatumą migrantai įprasmina ir papildo jį plačiau, savitai išsaugo savo nacionalinį tapatumą. (Donskis, 2006) Kaip numatyta Veliuonos deklaracijoje (2005), pasaulis vienijasi, migruojantys lietuviai yra kaip kapiliarai, kurie suauga su pasauliu, ir atstovauja lietuvių tautai ir jos kultūrai. Vadinasi, nagrinėjamo

lietuvių identiteto traktavimas galimas, kaip tautinio tapatumo papildymas, transformacija į transnacionalinį, globalų ar pasaulietišką identitetą. Šiame darbe nagrinėjant transnacionalinio identiteto sąvoką, reikšminga pozityviai ir sąmoningai vertinti transmigrantų pastangas išlikti savimi išeivijoje ir kurti savo gyvenimo, ateities viziją. Apžvelgiant migruojančių identitetų perspektyvą mokslinėje literatūroje, jų ištirtas sąveikas su Lietuva, taip pat svarbu pabrėžti identiteto (tapatumo) ir transnacionalumo konceptus, kurios plačiau paaiškina nacionalinių valstybių ir priimančių šalių teorinį bendrumą.

Identiteto konceptas. Tapatumų gali būti įvairių: individo, tautinis, socialinis, europietiškas ir t.t. Tautinio, kultūrinio identiteto, tautiškumo samprata, kuri yra pagrindas transnacionaliniam identitetui kurti, buvo aktuali jau tautinio atgimimo metu, pasak M. Taljūnaitės (2006) žymūs pedagogai, filosofai, psichologai ja domėjosi jau XX a. pr. tokie kaip J. Vabalas-Gudaitis, J. Girnius, S. Beresnevičius, R. Bliumas, R. Želvys ir kiti. Lietuvių tautinio identiteto tyrimų tradicija Lietuvoje rutuliojasi iki šių dienų, tačiau vieningo apibrėžimo tautiniam tapatumui nėra.

Sąvoka „tapatumas“, kaip ir vertinys iš kitų kalbų identitetas, kilo iš lotynų kalbos žodžio „idem“, reiškiančio buvimą „tuo pačiu“, išlikimą „pačiu savimi“. Tapatumo sąvoka taikytina istoriją turintiems subjektams, individams, tautoms, visuomenėms, civilizacijoms. Problema sudaranti „tapatumo“ turinį yra ta, kad jis yra daugialypis, turi savybių, kurios nulemia jo vientisumą, buvimą juo pačiu. (Kuzmickas, 2007) Bendrine prasme identitetas yra individo savęs suvokimas, o tautinis identitetas, kaip ir transnacionalinis yra siauresnė sąvokos dalis. Apie tautinį tapatumą ir individo reikšmę tautai rašantys autoriai (Šalkauskis, 1933; Wodak, 2004, Kuzmickas, 2007; ir kt.) mąsto, kad tautinis identitetas – tai savęs suvokimas, priskyrimas prie tautinės grupės, grupei būdingų požymių, savybių, veiklos būdų, vertybių, nuostatų perėmimas. Tautybė yra tas individualybės ratas, kuris iš visų pusių supa individą, papildo jo asmens būtį ir patiekia pilnutines sąlygas jo gyvenimui. Svarbiausia yra ne įgimtų savitumų visuma, kuri gaunama iš gamtos, kaip pamatas identitetui, bet asmeninis žmogaus matmuo, kuris yra sąmoningai ugdomas ir kuriamas. Atliktuose tyrimuose (Čiubrinskas, 2005; Kuznecovienė, 2008, Liubinienė, 2009) aptikti lietuviškumo, tautinio tapatumo bruožai, išskirti iš migrantų/respondentų atsakymų. (žiūrėti lentelė nr. 2.) Visi bruožai kildinami iš natūralios pirminės, individą supančios aplinkos, visuomenės, kurioje jis tampa nariu. Žmogui, suteikiamas atitinkamas individualaus ir bendruomeninio tapatumo modelis, kuris kiekvienoje valstybėje yra individualus, savyje turintis vertybių skalę, priklausančią nuo kultūros ir bendruomenės normų. Bendrinis modelis sudarytas iš etninės, kalbos, meno, religijos istorijos, gamtovaizdžio ir kitokių visumų. (Wodak, 2004; Kuzmickas,

2007; Čiubrinskas, 2005; 2011; Kuznecovienė, 2008; 2009). Todėl idėjos, kad tautinis tapatumas nėra svarbus, negalima atmesti. Darbe sutinkama su nuomone, kad asmuo, jog taptų asmenybe turi turėti pagrindą identitetui. Kaip D. Antinienė (2000) rašo, analizuodami tapatumo formavimąsi, turime naudotis kelių gyvenimo sferų požiūriu: politinės pažiūros, profesija, moralinės nuostatos, lyties pozicija ir kt. Todėl be kultūrinių ir tautinių bruožų svarbu ir socialinė, ekonominė, vertybinė individo aplinka, kaip jau minėta, tai gali būti ir migracijos stūmos/traukos veiksniai.

Lentelė nr. 2. Tautinio tapatumo bruožai.

V.Čiubrinsko(2005) „lietuviškosios kultūros“ bruožai	J. Kuznecovienės (2008) „lietuviškojo identiteto“ bruožai
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kalba 2. Istorija 3. Tradicijos 4. Paveldas 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kilmė 2. Aplinka 3. Kalba 4. Katalikybė 5. Pilietybė 6. Lietuviški patiekalai 7. Teritorija 8. Krepšinis

Kalbant apie asmens tapatumą, derėtų aptarti ir visuomenės, jį supančios aplinkos, kurioje jis gyvena galimas įtakas. Lietuvos istorinė atmintis sutampa su kai kurių autorių (Foucault, 1998; Giddens, 2000; Geertz, 2005; Duoblienė, 2011, M. Castells, 2006, Hofstede, 2001) samprotavimais, kad lengviausia individui įtaką daryti per institucijas, kultūrą ir normas, jį supančią aplinką, iš kurios jis gauna kultūros modelius. Ypatingas dėmesys yra skiriamas institucijų galiui, moderniosios institucijos diktuojančios permainas kurios yra tiesiogiai susijusios su asmens gyvenimu. Foucault (1998) aiškina, kad žmogaus elgesys yra konstruojamas paklusti ir ilgainiui nešti naudą, dėl tokios valdžios galios yra formuojamas tam tikras žmogaus elgesys, įpročiai, būdo tradicijos, kuriamas jo nacionalinis tapatumas, pasak P. Bourdieu (2003) R. Wodak (2004), tai galima pavadinti „habitus“. Ši sąvoka artima identitetui, kurį matome kaip kompleksinį bendrų papročių ir įsitikinimų ar nuomonių darinį. L. Duoblienė (2011) išanalizavusi švietimo sistemą, pastebi, kad mokyklos gyvenime minėta sistema yra labai akivaizdi: vertinimo, egzaminavimo, paklusnumo kontrolė, ir t.t., tačiau, tai tik vienas iš galimų socialinių institucijų pavyzdžių, kurie yra sukurti stebėti asmenį, jo socialinį, asmeninį ir kultūrinį gyvenimą. Individas gauna modelius, kurie daro įtaką jį supančiai aplinkai. Jis tampa kultūros nešėjas, nes „užprogramuojama“ tam tikros vertybės, normos, simboliai. Galimai kilęs nepasitenkinimas valstybės politika, vykdomomis veikomis, vyraujančiomis nuomonėmis, įsitikinimais skatina prisiminti stūmos/traukos veiksnį modelį, atsiskirti nuo „bendros“ grupės, ir apsispręsti gyvenamosios vietos ir

sistemos kaitos klausimu. Būtent tokios priespaudos ir engimo vengė pirmosios migrantų bangos, kartu su savimi išsinešdamos dalį bendro „habitus“.(Wodak, 2004) Laisvės, savikūros troškimas ir tada ir šiandien yra vienas iš svarbesnių komforto pojūčių asmens gyvenime. Paaiškinant, kodėl žmogus yra vienos ar kitos bendruomenės, visuomenės narys, bet gana lengvai perima kitų kultūrų įpročius galime teigti, kad asmuo pradinės socializacijos, ugdymo metu įgauna tam tikrus bruožus, įpročius. Vėliau jie atskleidžiami gyvenime, yra realizuojami per jo individualų tapatumą, pakeitus lokaciją, mokymo sistemų, integravimo programų, informacijos sklaidą. Dėl to galimas „habitus“ pakeitimas ir Europietiškojo identiteto įsisavinimas. Nacionalinio identiteto transformacija į Europietišką galima per edukaciją. (Farrell, 2011) Lietuviško tapatumo, arba lietuviško „habitus“ bendri bruožai yra susiformavę dėl istorinių aplinkybių: okupacijos, noro išsaugoti savo laisvę, kovos dėl bendros laisvos ateities, tačiau paradoksalu, kad Lietuvai tapus atviresne migracijos klausimu, piliečiai rinkosi liberalesnes šalis, kuriose nėra tokios didelės valstybinės kontrolės, jie tampa modernūs piliečiai kurie nelokalizuoja savo gyvenamų vietovių ir asmenybių.

Interpretuojant P. Bourdieu ir M. Foucault, galime teigti, kad asmens išmokimas gyventi vienoje sistemoje, naudojant vertybes, kurios skiriasi nuo kitos visuomenės, deklaruoti „habitus“, arba elgesio normas, kurios yra formuotos institucijų ir normų nepripažintų kitoje pasaulio dalyje, gali būti sunku ir net nepriimtina, tačiau atsiradus globalizacijai ir prasidėjus kultūrų maišymuisi, dabartinės visuomenės bendri svarbiausi ypatumai yra multikultūralizmas, globalizacija, žmogiškasis kapitalas, vartotojiškumas, kultūrų ir žinių mainai ir t.t. neleidžia apsistoti vienoje vietoje. (Duoblienė, 2011) Čia atsiranda papildomas (savaiminis) individų mokymasis, leidžiantis pritaipyti kitoje šalyje, individų akultūracijos svarba.

Taigi iš šių samprotavimų galime kildinti ir su migrantais susijusią problematiką, kaip jie prisimena kalbą, kultūrą, ją vartoja, o gal pamiršta savo pirminį „habitus“ ir stengiasi integruotis, kur išryškėja jų vis dar nepamiršti lietuviškos kultūros ir naujų tradicijų elementai. Lietuvių mokslininkų atliktuose tyrimuose dalyvavę migrantai buvo iš Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), D. Britanijos (toliau D. B.), Airijos, kur lietuvių migracija ir bendruomenės buvo ir yra gausiausios, tačiau kadangi migrantai kuria savo socialinius tinklus ir jų bendruomenės yra didelės, didelių problemų nėra. Identiteto integravimu ir savojo „aš“ išlaikymu, daugiau susiduria mažesnės migrantų grupės, jų bendruomenės yra minimalios, todėl socialiniai tinklai nėra tokie stiprūs. Iš lietuviškumo bruožų galime kildinti šiuolaikinės migracijos dalyvių tapatumo kategorijas. Kaip vėliau tyrime matysime, migrantai

natūraliu atrankos būdu yra sukategorizuojami būtent pagal V. Čiubrinsko ir J. Kuznecovienės pateiktus tapatumo bruožus. Šiame darbe sąvokos *tapatumas* ir *identitetas* yra vartojamos sinonimiškai.

Po nepriklausomybės atgavimo ir įstojimo į ES, dar radikaliau pasikeitus Lietuvos politinei, socialinei ir kultūrinei situacijai, turėtų būti žiūrima plačiau, ir čia atsiranda naujas, papildytas požiūris apie identiteto konceptą. J. Tomlinson (2002), rašo, kad „glokalizacija“ derina globalaus ir lokalaus gyvenimo dermes. Kaip pavyzdį pateikia galimybę, politiniuose judėjimuose pasauliniu lygiu išryškėjusią galimybę ginti vietinių žmonių kultūrinius tapatumus, teises. B. Nikiforova (2006) savo darbuose mini sąvokos „mes“ reikšmingumą, palyginus su sąvoka „aš“. „Mes“ išryškėja ir nustelbia individualų tapatumą, kurio reiškėjas yra asmenybė, tokiu būdu tampa kolektyviniu tapatumo pirmtaku. Vadinasi, galime sakyti, kad išryškėja ne individualus tautinis tapatumas, aktyvus ir nepažintas jis tampa transnacionaliniu identitetu, sujungiančiu ir lokalias ir globalias patirtis viename asmenyje.

Transnacionalinis identitetas. Identitetas vis dar yra aktuali socialinių mokslų kategorija, apibrėžianti naujai sociokultūriškai konstruojamą žmonių grupavimąsi, nuolatinį ribų ieškojimą, bandymą atsiriboti identifikavimo svertais, simboliais ir veiklos strategijomis. Identitetas nėra pamatuojamas, ar nusakomas pačio individo. Jam yra priskiriama tam tikra žymė, „riboženklis“, kuris parodo, kad šis asmuo yra savas, veikiantis per interakciją su kitais asmenimis. Jis identifikuoja save, tai daugiau nuostata, savo veiklos ir įpročių pateisinimas, kai dėl kultūrinio, visuomeninio identiteto žmonės geba nustatyti tam tikras ribas jų bendriems veiksams atlikti. (Giddens, 2000; Wodak, 2004; M. Castells, 2006; Brubaker, 2004; Dapkutė, 2006)

Kita sąvoka, kuri papildo migracijos tyrimų lauką yra transnacionalizmas. Tai būdas apibūdinti modernią migraciją, kuri yra daugialypių ryšių tinklas, jungiantis asmenis ir institucijas už nacionalinės valstybės sienų ekonominius, politinius, kultūrinius ar asmeninius tikslus. Antropologijoje, sąvoka „transnacionalizmas“ yra vartojama migrantų gyvenimo užsienyje ir sąsajų su gimtąja šalimi ryšiui nusakyti. Didžioji dalis šios sąvokos reikšmės yra skirta suprasti santykių sudėtingumą, gyventojų įsitraukimą į abiejų šalių gyvenimus. (Low ir kt., 2003; Kuzmickaitė, 2008, Giordano, 2010) Kaip teigia M. P. Smith ir kt. (2006) transnacionalizmas yra sudėtingas ne tik dėl termino platumo, bet ir dėl jame nešamų pasekmių visuomenėms:

- kapitalizmo globalizacija, su jos mažiau industrializuotų šalių nestabiliais padariniais;
- technologijos revoliucija, turint galvoje transportavimą ir komunikaciją;
- globali politikos transformacija, tokia kaip universalios žmogaus teisės ir dekolonizacija
- socialinių tinklų irimas, kuris palengvina tarptautinę migraciją, ekonomikos organizavimą ir politiką.

Mokslinėje literatūroje kalbančioje apie migraciją, imta vartoti transmigrantų koncepcija, kuria remtasi ir šiame darbe, reiškianti, kad transmigrantai palaiko šeimos, socialinius, ekonominius, religinius ir politinius ryšius su savo nacionaline šalimi, net ir būdami emigravę į naują šalį ir įsijungę į naują bendruomenę. (Fouron ir kt. 2001) Taip yra išlaikomi saviti bruožai, sužinomos naujienos ir kartu perimama nauja patirtis. Naujo, modernaus ir seno išlaikyto tapatumo derinimas yra įtaka asmens tapatumui, kas geriausia matoma migruojančio asmens identitete. Autorių (Smith ir kt., 2006; Šalkauskis, 1933) nuomone, transnacionalinis identitetas yra samprata identiteto konstravimui, laisvai gyventi / keliauti dviejų ar daugiau valstybių teritorijoje, valingos asmenybės formavimosi procesas kuriam padeda socialinės struktūros, tarptautiniai organizacijų tinklai, transnacionaliniai socialiniai judėjimai. Ypač, todėl, kad visos tautos yra tos pačios rūšies individai, tik bendru sutarimu, kad individualios tautos ir jų įvairovė, papildo tarptautinį universalizmą, jos gali gyventi vienybėje. Užsienio autoriai (Brubaker, 2004; Patron, 2007) aiškina identitetą, kaip žmonių gebėjimą atskirti save nuo kitų, suvokti, kad jie turi kažką bendro, bet kartu yra ir unikalų. Jų unikalumas atsiskleidžia per kultūrą, kurią žmonės parodo per kalbą, tai – nacionalinio identiteto žymė. Identitetas gali kisti priklausomai nuo migracijos trukmės, kultūros, situacijos kontekstų, todėl ir akulturacijos procesas tikėtina yra pagrįstas skirtingo vyksmo principu. Papildant identiteto apibrėžimą ir Lietuvoje imta kalbėti apie globalų, tarpnacionalinį identitetą. „*Tauta, kaip ir daugelis individų, atsiduria neįprastoje padėtyje, individai naudojami savo laisve, sklaidosi po pasaulį. „<...> tačiau, jei suvokiame, kad tautos tapatumas yra dinamiškas, nepalaujamai kuriamas ir papildomas darinys. Atvirumas yra geras tuo, kad padeda mūsų tradiciniame tapatume išvelgti tokių vertingų dalykų, kurių nežiūrėtume gyvendami uždariai. Reikia gebėti kūrybiškai taikytis prie kintančios padėties.*“ (Kuzmickas, 2007a) Identitetą imta suvokti, kaip pokyčiams atvirą asmens būvį, tačiau priklausymą tautai, naujų vertybių alternatyvų ir dinamiškų pokyčių visumą. J. Friedman (1990) V. Čiubrinskas, (2011; 2006) identitetą lokalizuoja, sako kad skirtingi identitetai turi turėti šaknis, būti priskirti tam tikrai grupei, bet natūralia mainų eiga. Šiomis dienomis tai vadinama migracija globalioje arenoje, identitetai pradeda pažinti ir atrasti vieni kitus. Tokiu būdu galimas tam tikro identiteto ir kultūrinės strategijos atgimimas. Identitetas – tai kitoniškumas, jis suprantamas kaip tapatybė, tačiau gretinama su skirtingumu. Vis dėlto svarbu atskirti skirtumų politiką ir kitoniškumo politiką. Viena jų, tiksliau kitoniškumo politika, yra ne kas kita, kaip valstybių imigracinių įstatymų bazė. Sąvoka transnacionalinis identitetas apima kultūrinių vertybių, tradicijų, normų sklaidą ir sąveiką, tarp individo ir visuomenės, kurdama naują kultūrinę charakteristiką, veikdama individo nacionalinę kultūrą, paveldą, ir net moralę.

Sąvokos emigracija ir transnacionalizmas, yra neatsiejamoms, nes abi kalba apie vienakryptį judėjimą iš kilmės šalies į priimančią šalį. „Namai“ ir bendruomeniškumas vertinamas taip pat, nes tai laikoma pastoviu fiksuotu dariniu (Kuzmickaitė, 2008). Kaip teigia autorė, transnacionalizmas migraciją verčia studijuoti išsamiau, nes paprastai migracija yra suprantama kaip duoneliautojų, ar prieglobsčio ieškančių problema. Tai atsispindi Lietuvos migracijos bangose, ir jų priežastyse, pasikartojus palankioms sąlygoms, kurios tampa įpročiu. Nagrinėtoje literatūroje transnacionalinis identitetas vertinamas ir nagrinėjamas plačiąja prasme, aprašoma iššūkiai ir išlikimo/kūrimosi procesai. Nacionalinis identitetas šiuolaikiniame globalizuotame pasaulyje nebematomas kaip vienareikšmis darinys, kurį nacionaliniais simboliais žymi valstybė: vėliava, herbas ir t.t. Jau vien nacionalinį identitetą, asmens kuris yra lojalus savo šaliai, veikia komunikacijos, technologijų, sociokultūrinių žinių ir inovacijų sklaida. Identitetas, kuris migruoja yra veikiamas dar labiau. V. Čiubrinksas (2011) teigia, kad, šiuolaikinis identitetas patiria globalizuoto, sienų ir atstumų vis mažiau paisančio pasaulio iššūkius, kurių padariniai: didėjantis nestabilumas ir individualistinis atsisaistymas. Tai tenka nacionalinėms valstybėms, kurios renkasi arba daugiakultūriškumo politiką (pvz., JAV, NL, D. B) arba bando naujai sutelkti valstybės gyventojus, juos susieti bendrais jungiančiais dalykais. (pvz., LT)

Dėl transnacionalinių migracijos procesų, kolonijinės ir komunistinės sistemų žlugimo dėka, jungimosi į vieningas bendrijas ir sąjungas, žmonės tapo socialiai ir geografiškai laisvi. Čia svarbi idėja yra ta, kad migracija sumažino nacionalinių valstybių jėgą ir iškelė transnacionalumą. Kai kurie antropologai (Friedman, 1994; Tomlinson, 2007, 2002; Liubinienė, 2009) teigia, kad tokios kaip globalios ir lokalsios erdvės sąsajos tampa visa artimesnės. Nusistovėjusią nuomonę, kad lietuvių tauta vadinta sėsliu, keičia požiūris, kad esame „linkę“ keliauti, ir tokiu būdu globaliuose procesuose apibrėžiamas judėjimo, „iš(si)teritorinimo“ sąvoką. Kai kurios kultūros gali būti traktuojamos kaip „išteritorintos“ (angl. k.: deterritorialised). „Išteritorinimas“ yra visų visuomenių bruožas, darantis įtaką jų kultūrinėms praktikoms ir patirtims, kadangi tai yra kultūros „natūralaus“ ryšio su geografinėmis ir socialinėmis teritorijomis praradimas. Erdvė ir joje siūlomi produktai, šiuo atveju darbas, studijos tampa priimtini visiems. Pasak N. Liubinienės (2009:25) „*J. Friedman manymu (ibid.), šiandieniniame pasaulyje tiesiog vyksta keletas lygiagrečių fragmentacijos – žinių, nacionalinės valstybės etnifikacijos (čiabuvėjimo, regionalizacijos, migrantų ir piliečių etniškėjimo), ekonominės poliarizacijos – procesų.*“ Sujungus Maastrichto sutarties teiginį, kad ES šalių migracija tarp ES valstybių yra skatintinas ir teigiamas dalykas, bei autorių teiginį, apie globalios ir lokalsios vietovių susijungimą, galima sakyti, kad asmenys yra viename darinyje, ir nacionaliniam saugumui tai nekenkia.

Vadinasi, transnacionalinis identitetas neatsiejamas nuo tarptautinės migracijos, jis gali būti įvardijamas ir kaip globalus identitetas ir pasaulio piliečio statusą turintis, priklausomai nuo migracijos trukmės, kurso, veiksmų. Kai imamasi nagrinėti tarptautinius migracijos srautus ir tarpnacionalinio identiteto fenomeną, reiktų tai daryti per transnacionalizmo prizmę, paliekant nacionalines valstybes šalyje. Transnacionalūs migracijos procesai, autorių nuomone (Kripienė, 2012a), lokalizacija ir integracija suteikia žmonėms potencialus kurti naujus transnacionalinius tapatumus, kurie peržengia lokalių tapatumų ribas, pasižymi kintamumu, lankstumu ir pritaikomumu jų esamoje erdvėje. Dažniausiai transnacionaliniai tapatumai savyje inkorporuoja ir patirtis iš namų šalies ir naujosios gyvenamosios vietos, todėl kyla klausimai kaip tinkamai elgtis naujojoje vietovėje, kaip išmokti gyventi kitur, kas nepriklauso mums?

2.1. Identiteto raiška ir jo transformacija šiuolaikinėje emigracijoje.

Dauguma reiškinių susijusių su asmens gyvenimu tampa nestabilūs, kai kalbame apie globalizaciją. Didėjant migracijai, jaunimo protų nutekėjimui, lokalių gyvenamųjų vietų pakeitimui, santuokų mišrumui atsiranda naujas tapatumas, kuris siejasi su nacionaliniu, ir kartu jau globaliu identitetu. Vieni autoriai (Smith, 1994; Gellner, 1996) sako, kad tautinis tapatumas įgyjamas gyvenant valstybėje, ir yra būtinas išsaugoti. Tačiau kiti (Giddens, 2000; Tomlinson, 2002; Freedman, 1994, Geertz, 2005) teigia, kad asmens tapatumas yra dinamiškas, atsiranda globalinė kultūra, universalios vertybės. Pabrėžtina, kad jauno asmens identiteto transformacija vyksta kur kas greičiau nei vyresnio. Jis lyg kempinė sugeria aplinkoje esančius kultūrinius skirtumus, lengvai juos adaptuoja savo požiūriui ir kartu net to nesuprasdamas perima juos. Pasak A. Giddens (2000:99) asmens tapatumas yra kildinamas iš individualizmo, kuris gali būti modernioje kultūroje. *„Asmeninio tapatumo paieškos yra moderni problema, kuri galėtų būti kilusi iš Vakarų individualizmo. Mintis, kad kiekvienas asmuo turi unikalų charakterį ir ypatingas galimybes, kurios gali būti įgyvendintos arba ne, ikimoderniai kultūrai yra svetima.“* Viduramžių Europoje giminystė, lytis, socialinis statusas ir kiti asmens tapatumui reikšmingi požymiai buvo pakankamai aiškūs ir nusistovėję ir individo vaidmuo nebuvo reikšmingas, be to, pasirinkimo beveik ir nebuvo. Tačiau autorius su šia mintimi nėra linkęs visiškai sutikti, nors jos ir nepaneigia. Jo teigimu, *„individualybė“* buvo vertinama, skirtingų kultūrų skirtingai, nevienodai, taip buvo skatinamos individo galybės. (Giddens, 2000). Jis manė, kad globalizacijai ryškėjant žmonėse, jų santykiuose, o tradicijoms prarandant savo pozicijas, asmuo priverstas derintis prie gyvenimo iššūkių,

galimybių ir taip kurti savo naują gyvenimo stilių. Tapatumas, autoriaus nuomone, yra susijęs su gyvenimo stiliaus planavimu, pasirinkimu. Atsiranda sąvoka modernus tapatumas, toks tapatumas yra kintantis, nes keičiasi gyvenimo stilius, socialiniai kontekstai. Papildant A. Giddens, galime pridėti J. Friedman (1994), kuris aiškina, kad tautinė tapatybė patyrė krizę, kurios metu susilpnėjo nacionalinis identitetas, imama atsirasti naujų identitetų, kurie yra nutraukiantys ryšius su artima pripažinta pilietine visuomene. Taip pat mūsų tapatumui daro įtaką poreikiai, bei troškimai. (Friedman, 1990) Autorius mano, kad globalizacija vystėsi kaip tarpregioniniai ar tarpkontinentiniai ryšiai. Apie hibridizaciją J. Friedman atsiliepia dvejopai: jis teigia, kad vyksta judėjimas ir tarp platesnių socialinių sistemų, kuriose žmonės yra idėjų, daiktų mainuose, ir tarp lokalaus kultūrinio identiteto bei uždaros sistemos veiklos. Toks hibridizacijos dalinimas į du lygmenis:

1. valstybinį – kai prarandama vienos tautinės valstybės samprata. Teritorinėje valstybėje gali egzistuoti daugiau nei viena kultūra su savo papročiais, kalba, gyvenimo stiliumi.

2. individualų – kai asmuo dėl mobilumo tampa globaliu piliečiu ir asimiliuojasi svetimose kultūroje. Neišlaiko pastovių, nekintančių „savęs“ supratimo formų, o įgyja hibridinio identiteto sąvoką.

Mokslininkų nuomone, (Geertz, 2005; Kripienė, 2012), dėl transnacionalių migracijos procesų kai yra peržengiamos valstybių ribos, vyksta pakartotinė integracija, kultūros sklaida, suteikia naujų jėgų ir potencialo kurti naujus, lanksčius, kintamus erdvėje ir laike identitetus. Dažnai, tokie identitetai savyje inkorporuoja patirtį bei vertybes iš kilmės šalies. Todėl negalime sakyti, kad nacionalinis identitetas yra pamirštas, tačiau žmogaus samprata siejama su dvejomis mintimis. Pirmą, kad kultūra yra elgesys galinti kontroliuoti mechanizmų sistemą. Antra, kad žmogus yra visiškai priklausomas nuo tokių mechanizmų. Čia galime prisiminti ir P. Bourdieu, R. Wodak ir kitus autorius, kurie įsivaizduoja asmenį ir jo identitetą globalioje, nuo sistemų, institucijų ir normų priimtų valdžios, priklausančioje aplinkoje. Visa ką gali daryti žmogus – prisitaikyti. Lietuvių autorė D. Kuzmickaitė (2008) papildydama transnacionalinio identiteto sampratą teigia, kad empirika rodo migrantų dažną bendravimą, sąveiką ir net tapatinimąsi su įvairiomis, keliomis nacijomis. Tokiu būdu jie kuria naujas transnacionalines bendruomenes. Autorės pateikti pavyzdžiai įvardija skirtingų lietuvių bendruomenių užsienyje bendravimą su Lietuva. Tokiu būdu asmuo tampa globalus, komunikuojantis su įvairiomis nacijomis, su savo namų šalimi. Kita paradigma minima migracijoje – inkorporacija. Ji atspindi pasaulio piliečio identitetą, ir plačiau paaiškina transnacionalumą. Inkorporacija charakterizuojama kaip migruojančiojo savasties (tapatumo), daugialypio prieraišumo skirtingoms tėvynėms samprata, mobilumo skirtingų socialinių charakteristikų turėjimas. Konkretus pavyzdys galėtų būti kelių pilietybių ir skirtingų šalių

gyvenamųjų vietų turėjimas. Užsienio autoriai (Gupta, Ferguson, 2001) identitetą supranta kaip kintantį, jau nebe natūralų ar suteiktą. Žmogus daugiau orientuojasi į tai, kur yra jo pagrindinė veikla. Dažnai pamirštama, kad identitetas nėra tik istorijos formuojamas, bet ir besikeičiančių kategorijų, skirtųbių įtakos, kurios jį ir keičia. Svarbu suprasti, kad identitetas yra kuriamas socialinių veikėjų, kurie patys jį koreguoja. Kiti autoriai (Appadurai, 1990; Doring, 2001) kalba, kad reikėtų atsisakyti tokių sąvokų, kaip „vietinis/globalus“ „Šiaurė/Pietūs“, tai dalina pasaulį į dvi dalis, turėtume kalbėti ir galvoti apie tai, kaip apie skirtingus srautus, kurie per pasaulį neša kapitalą, informaciją, idėjas ir t.t. Šių bangų, srautų kontekste, asmenys jame nuolatos kinta, jie vis labiau tolsta ir priešinasi vienas kito atžvilgiu. Čia galime išvelgti ir skirtingų migrantų bangų, jų nešamų identitetų ir patirčių bei naujų migruojančių, lokaliai nesusiformavusių tapatumų nesutarimus. Kaip jau minėta, migrantų bangos buvo skirtingos, kai kuriose galime matyti vienų migrantų prisidėjimą ir pagalbą kitų atžvilgiu, tačiau kiti gyveno individualiai. Be to, naujosios migrantų bangos tapatumas jau yra pasikeitęs, jų migruojančios žinios, patirtys ir suvokimas yra kitoks, nei buvo sovietinės okupacijos metų migrantų. Nauji iššūkiai ir lietuviško tapatumo bei pasaulietiško derinimai laukia naujųjų migrantų.

Ne mažiau svarbus yra identiteto reprezentavimas per simbolinius įvaizdžius, kurie pasireiškia per socialinės galios santykius. Identitetas remiasi socialinių institucijų ir kultūros kaip tradicijos galia, todėl galime sakyti, kad tokios reprezentacijos vyrauja, tačiau kaip konkrečiai susiklostys identiteto galių hierarchija priklauso nuo konteksto. Jame visada svarbūs simboliai ir jų formos, juk jų pagrindu tiesiogiai konstruojamas identitetas. Pasak mokslininkų, (Čiubrinsko, 2011; M. Castells, 2006) nesunku sutikti su argumentu, kad iš socialinės konstravimo perspektyvos, visi identitetai yra sukonstruoti. Atsakyti kaip konstruojami (keičiami, papildomi, hibridizuojami) identitetai galima pasitelkus simbolinį interakcionizmą ir M. Castellso (2006) „*statybinių medžiagų sandėlio*“ metaforą. (Čiubrinskas, 2011; M. Castellsas, 2006) Kaip D. Milleris ir M. Guibernau teigia, tų pačių simbolių disponavimas vienai ar kitai bendruomenei, gali nešti bendrą jausmą, padėti burtis į bendruomenės ir pagrįsti savo identifikaciją. (Akstinavičiūtė ir kt., 2007; Hofstede, 2005) Kaip pastebi autoriai, simbolius įprasmina žmonės, taigi bet koks simbolis be asmens požiūrio ar jo naudojimo neturi reikšmės, tačiau nauji simboliai yra lengvai perimami, o senieji greitai pamirštami. Kaip teigia H. Blumer (1986) simbolinis interakcionizmas yra pagrįstas trimis prielaidomis.

- tik žmogus gali suteikti simboliui prasmę, kiekvienas asmuo tam pačiam simboliui suteikia vis kitokią reikšmę.
- simbolio reikšmė kildinama iš socialinės sąveikos (interakcijos)

- skirtingos simbolių prasmės yra gaunamos besikeičiant ir interpretuojant gaunamą informaciją.

I. Akstinavičiūtė (2007:15) bandydama išanalizuoti klausimus, kurie lietuviams migrantams turėtų būti aktualūs dėl lietuviškumo, ir simbolių kuriais jie arba turi didžiulis arba atsisakyti, skirstė pagal klasifikaciją „*kuriai tapatybės formai – „pilietinei“ ar „etninei / kultūrinei“ – respondentai gali būti priskirti.*“ Ji rėmėsi A. Smitho „pilietinė“ / „etninė-kultūrinė“ tapatybės perskyra. Glaustai aptariant autorius, „pilietinę tapatybę“ laiko tokią, kai individai savo tautinį tapatumą sieja su pilietiškumo jausmu, pilietinėmis pareigomis bei privilegijomis. Pagrindinė raiška šios grupės žmonių vyksta per tapatumą, tam tikros valstybės piliečio statusą, aiškių valstybės ribų pojūtį, aktyvų pilietinį dalyvavimą, bendrą ekonomiką ir t. t. Kita svarbi tapatumo forma – „etninė / kultūrinė“ nėra tokia apibrėžta, „*nes šiuo atveju asmens tapatumą laiduoja kraujo ryšys su tėvynainiais, bendra kilmė, kalba, prierašumas tėviškei ar net moralinės vertybės. Kitais žodžiais tariant, aiškiai matyti, jog „etninė / kultūrinė“ tapatumo forma nėra tokia statiška, tačiau daugiausiai paremta emociniais ryšiais, ir laikoma primordialistine.*“ Transnacionalūs migrantai palaikantys ekonominius, kultūrinius, socialinius ir emocinius ryšius su gimtąja šalimi, gali būti priskirti prie etninės/kultūrinės tapatumo formos, savo asmeninį identitetą įgauna genetiškai, o kolektyvinį identitetą įgyja iš jį supančios aplinkos.

Anksčiau minėta M. Castellso (2006) metafora, kalba apie istorijos, geografijos, biologijos, kolektyvinės atminties, asmeninės fantazijos, galios ir religijos reiškinius, būtinus konstruoti identitetui. Tačiau ne visi individai, socialinės grupės ar visuomenės šias medžiagas įsisavina, priima jų reikšmę. Kaip ir simboliai, šie reiškiniai gali būti perduodami iš kartos į kartą, transformuojami ir ištrinami, tačiau tai ir yra migrantų kartų lietuviško, lietuviško – amerikietiško ar bet kokio kito identiteto pagrindas. Vadinasi, aptarus identiteto kaitos tendencijas, apibendrinant galima samprotauti, kad identitetui įtaką daro supanti aplinka, jo jau turimos žinios ir patirtis, sociakultūriniai tinklai bei reiškiniai su kuriais susiduria migracijoje. Šiame tyrime reikšminga išvelgti simbolius ir galimas jų reikšmes, norint suprasti informantų tautines pažiūras.

2.2. Transmigrantų individualų mokymąsi sąlygojantys kontekstai išsivijoje.

Lietuvių išsivijos švietimo, savišvietos raida turi savo tyrinėtojus, ir istoriją. Vokietijos karo pabėgėlių stovyklose plėtota švietimo sistema buvo vienintelė lavinimo erdvė. Į Ameriką emigravę lietuviai steigė krašto mokyklas, lituanistinis švietimas virto paraleline, kaip papildomo ugdymo veikla.

Kitose migrantų šalyse, taip pat veikė sekmadieninės mokyklos, kaip papildomas edukacijos būdas. (Aleksandravičius, 2008).

Šių dienų transnacionaliniai lietuviai migrantai užsienyje patiria problemas, susijusias su edukacija, pavyzdžiui tokiai kaip buvimas antraeiliumi, neturint oficialaus statuso svečioje šalyje. Kita problema, Lietuvos valstybė neretai negali padėti ar paremti užsienyje esančių švietimo reiškinių (mokyklų, paskaitų, švenčių, susibūrimų ir t.t.) Todėl, kad pati Lietuva negali imtis reformuoti migrantų švietimo (savišvietos), nes viešpataujančios edukacijos kultūros skirtumai ir Lietuvos edukacinės sistemos požymiai yra radikaliai skirtingi. (Aleksandravičius, 2008) Atlikti tyrimai su emigrantais (Čiubrinskas, 2005; 2006; 2007; 2008; Leliūgienė, 2011 ir kt.) rodo, kad išvykus į užsienį asmenys stengiasi savo jėgomis integruotis, ir susipažinti ne tik su kultūra, bet ir su sistema, nauju gyvenimo stiliumi, sociokultūrine aplinka. Migrantai patys turi rūpintis savo savišvieta, individualiu mokymusi, ar tai būtų susiję su lituanistinio pobūdžio švietimu, ar asmeninio intereso paskatintu mokymusi.

„Kelionė į suaugusiųjų bendruomenę, į pasaulį, pastaruoju metu reikalauja daugiau pastangų. Globalizacija sparčiai plečia galimas ekonomikos sritis jaunimui. Pokyčiai dramatiškai keičia gyvenimo ir darbo prigrimtį. Žinios dubliuojasi kiekvienais metais, o technologijos keičia mūsų gyvenimą ir darbą.“ (Gibbons, 2002:2) Kiekvienas asmuo šiandieniniame komunikacijos, technologijų ir žinių pasaulyje turi mokytis kiekvieną dieną, turi mokėti prisitaikyti prie aplinkybių ir situacijos, gebėti savarankiškai priimti sprendimus. Šiuolaikinės migracijos banga iš esmės yra kilusi dėl ekonominių priežasčių, dauguma migrantų realizuoja darbo migracijos apibrėžimą, todėl migracija nėra priverstinė, ji daugiausia vyksta laisva valia, apsisprendus emigruoti. Todėl ir užsienyje gyvenantiems migrantams pagrindinis uždavinys yra profesinės, darbo galimybės, greitesnė integracija, stabilus atlyginimas, darbo našumas ir t.t. Savo asmeninių žinių, lengvesnė inkorporacijos į vietinės sistemos gyvenimą jie gali pasiekti per tam tikrų tikslų įgyvendinimą, neformalų ir informalią mokymąsi, pažinimą, analizavimą savirefleksiją. Nagrinėjant literatūrą apie migrantų edukaciją užsienyje, aptikti straipsniai ir tyrimai apie migrantų savaiminį mokymąsi, ir kelis jo tipus: savivaldų mokymąsi, kurio individai imasi savarankiškai, kad našiau ir stabiliau įsitvirtintų priimančioje šalyje ir socializacija, kaip vertybių įgūdžių ir požiūrio kaita. Kaip teigia I. Leliūgienė ir kt. (2011:70) *„Nauja ekonominė realybė skatina specifinių integracijos ir mokymosi procesų formavimąsi.“* Taip transmigrantų identiteto fenomene atsiranda savaiminio mokymosi (*angl. Informal learning*) sąvoka.

2.3. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi charakteristikos

Aptarus identiteto pasikeitimą, jo transformaciją migracijos eigoje, besikeičiančios visuomenės naujus iššūkius tapatumui, turime paminėti ir naujos aplinkos galimą įtaką, reikalavimus ir asmens pastangas bei būdus prisitaikyti prie naujų aplinkybių. Suvokimas, kad, nebegalime apsiriboti tik turima informacija, žiniomis skatina keistis ir naujai pažvelgti į savo kompetencijas. Akivaizdu, kad praktikoje taikome žinias kurios yra įgytos ne tik iš knygų ar formaliojo mokymosi būdu. (Teresevičienė ir kt., 2006) Todėl, pastaruoju metu mokymosi visą gyvenimą sąvoka (*angl. Long-life learning*) yra vis dažniau naudojama, kaip nuolatinį švietimą ir nuolatinį mokymąsi apibrėžianti tezė. Šis terminas taikomas visai žmonių populiacijai, nepriklausomai nuo amžiaus, ar galimos padėties darbo rinkoje. Mokymosi visą gyvenimą (*angl. Long-life learning*) strategija, anot V. Žydžiūnaitės ir kt., (2012), glaustai įvardija savaiminio mokymosi požymius: 1) nebūtinai iš anksto apgalvotas, mažiau struktūruotas nei formalus, neformalus mokymas; 2) poreikį įgyti žinių – gebėjimų gali lemti gyvenimas, šeima, pokyčiai; 3) ne visada suvokiamas paties besimokančiojo individo; 4) ne visada pripažįstamas aplinkinių.

Atlikto tyrimo informantai taipogi priskiriami šios sąvokos subjektų grupei. Samprata talpina visas mokymosi veiklas nuo vaikystės iki laisvalaikyje vykdomos savišvietos pensinio amžiaus asmenims. Mokymasis visą gyvenimą (*angl. Long-life learning*) paprastai apima tris pagrindinius tikslus, kurie šio darbo tyrime atsiskleidžia kaip vieni iš pagrindinių migrantų veiklų:

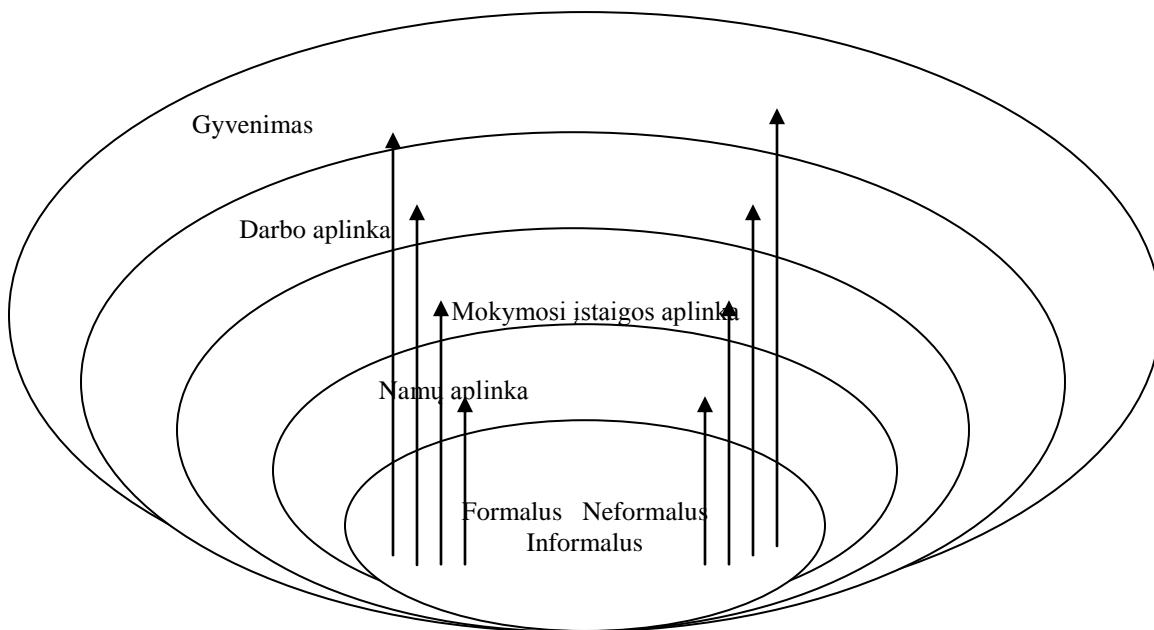
- ekonominio augimo ir valstybių, įmonių ir individų konkurencingumo skatinimo veiksnys;
  - socialinei integracijai, multikultūriškumo sanglaudai, bendruomeniškumo palaikymui;
  - individo asmeninio augimo, jo asmeninės vertės ir gyvenimo kokybės gerinimas.
- (Laužackas ir kt., 2005)

Tradiciskai mokymasis visą gyvenimą skirstomas į tris pagrindinius mokymosi tipus: formalųjį (*angl. formal learning*), neformalųjį (*angl. non formal learning*) ir savaiminį (*angl. informal learning*). (Laužackas ir kt., 2005; Teresevičienė ir kt., 2006; Žydžiūnaitė ir kt., 2012) Atliktame tyrime iš respondentų atsakymų stipriausia išsiskyrė neformalaus ir savaiminio mokymosi tipai, apimantys juose esančius mokymosi būdus (kursai, savivaldus mokymasis, socializacija). Todėl daugiausia dėmesio šiame darbe bus skirta šiems mokymosi tipams.

Neformalusis mokymas/is vyksta šalia pagrindinių švietimo ir mokymo sistemų. Jis yra organizuotas, institucinis mokymas, skirtas papildyti formaliojo mokymo sistemai (meno, muzikos, sporto užsiėmimai, privačios pamokos, korepetitoriai, kursai ir t.t.) Šis mokymasis siejasi su formalioju mokymusi, bendra institucine priklausomybe, būdingas daugiau kvalifikacijos sričiai kelti. Šis mokymas gali būti teikiamas darbo vietoje, laisvu laiku, paskirtas darbdavio, mažiau iniciuotas kaip individo laisvė. „*Neformalusis mokymasis gali būti teikiamas darbo vietose, juo gali rūpintis visuomeninės organizacijos ir grupės, taip pat organizacijos, įkurtos formaliai sistemai papildyti (meno, muzikos sporto veikla). Valstybės pripažinti dokumentai neišduodami.*“ (Strateginiai prioritetai, 2000; (Laužackas ir kt., 2005; Teresevičienė ir kt., 2006)

Savaiminis mokymasis tai natūraliu būdu vykstantis procesas, kuomet iš aplinkos ir supančių asmenų, subjektų galime perimti tam tikrus veiksmus, pažiūras, vertybes. Tai natūralus, kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Toks mokymasis atitinka natūralius mūsų poreikius – siekimą išpūdzū, smalsumą, norą suprasti – ir yra susijęs su emocijomis (mokantis būna nenuobodu, įdomu, linksma, nauja ir t. t.). Jis nėra organizuotas, iš anksto apgalvotas, todėl jį ne visada pripažįsta ir patys individai, papildantys savo žinias. (Richardson ir kt., 2011; Rudytė, 2012; Laužackas ir kt., 2005; Teresevičienė ir kt., 2006; Žydžiunaitė ir kt., 2012) Šis mokymasis, yra teikiantis malonumą, įdomus, kartais gali būti vadinamas nevalingu, spontanišku, mūsų pačių iniciujuotu. Mokymasis, kuris vyksta neformalioje – laisvoje – aplinkoje (pavyzdžiui, namuose, laisvalaikio metu, bendraujant ir pan.), bet kuriuo metu (ryte, dieną, vakare ar net naktį), įvairiose gyvenimo situacijose (kelionėje, svečiuojantis pas draugus ar gimines ir pan.). (žiūrėti pav. nr. 2) Mokslininkai (Laužackas ir kt., 2005; Teresevičienė ir kt., 2006; Rudytė, 2012) tokį mokymąsi vadina informaliu ar savaiminiu mokymusi. Šios sąvokos atliktame darbe vartojamos sinonimiškai. G. Cheetham ir kt., (2005), išskiria pagrindines vietas, savaiminio mokymosi metodus, kurių dėka individai mokosi, atranda save dažniausia, stiprina ir įvairiapusiškai papildo savo asmenines, profesines kompetencijas: darbo aplinka; darbas su labiau patyrusiais kolegomis; darbas komandoje, kolektyve; savianalizė, asmeninis savęs įvertinimas; mokymasis iš klientų / tėvų / bendradarbių / aplinkinių asmenų; darbo atkartojimas, panašios užduoties vykdymas kelis kartus skirtingomis sąlygomis; mokymasis iš kitų asmenų ugdymo / mokymo; parama ir pagalba iš vyresnio vadovo; pavyzdžių taikymas; ankstesnių darbuotojų patirtis.

Šie metodai bendrine prasme kalba apie darbo aplinką, tačiau juos galime pritaikyti ir laisvalaikio metu. (žiūrėti pav. nr. 2) Bendravimas su labiau patyrusiu asmeniu, pavyzdžių taikymas ir t.t. yra leistinas ir pozityviau įvykdomas neformalioje aplinkoje.

Kaip teigia R. Laužackas ir kt., 2005; M. Teresevičienė ir kt., 2006, mokymasis yra kontekstualus, jis vyksta socialinėje ir materialioje aplinkoje, žinios ir kompetencija dažniausia yra dalyvavimo, perėmimo ir panaudojimo procesuose. Mokymasis nevyksta tik stebint, klausant ar jaučiant, svarbios yra mąstymo struktūros, kurios įprasmina individo pasiekimus per jo veiklą, o ji atsiskleidžia jo gyvenimo būdo, stiliaus išraiška. Taigi mokymasis priklauso nuo aplinkos, turimų žinių, individo iniciatyvos ir informacijos sklaidos. Visos trys mokymosi formos yra svarbios individo gyvenime, jos sąlygoja viena kitą, papildo formalųjį mokymąsi, įprasmina mokymosi visą gyvenimą terminą.

Neformaliojo suaugusiųjų švietimo raiška nagrinėjama atsižvelgiant į profesinius ir asmenybės tobulėjimo aspektus, galimą nevyriausybinių organizacijų veiklą. Šis švietimas apima dirbančiųjų, bedarbių, imigrantų, kalinių ir t.t. švietimą, jų kvalifikacijos kėlimą ir keitimą. Čia, svarbią vietą užima švietimas, kaip asmens tobulėjimas, savo žmogiškųjų galių ir kapitalo didinimas, gebėjimų ugdymas. Priešingas jam, yra savaiminis mokymasis, siejamas su individualia iniciatyva, asmenine patirtimi, laisvalaikio leidimu, bendra visuomenine veikla, viešųjų interesų ir poreikių tenkinimu. Tokiam mokymosi tipui, galima priskirti ir draugų bei aplinkinių grupių įtakas. Savaiminio mokymosi apraiškos laikomos pirmu žingsniu į teigiamą socializaciją, pilnavertę narystę bendruomenėje. (Laužackas ir kt., 2005; Teresevičienė ir kt., 2006) Kaip teigia mokslininkai (Richardson ir kt., 2011; Teresevičienė ir kt., 2006) savaiminis mokymasis, kuris šiame darbe atsiskleidžia geriausia, gali vykti dėka asmeninių,

socialinių ir šeimos poreikių tenkinimo. Kiekvieno asmens švietime, tiesiogiai arba netiesiogiai dalyvauja kiti asmenys, tam tikri klubai, informacinės sklaidos sistemos, organizacijos, aplinka, besikeičianti erdvė ir t.t. kurių veikla daro įtaką žmogaus asmenybei.

Neformaliojo ir savaiminio mokymosi ryšys yra glaudus, ir kartais sudėtingai atsiejamas. Tačiau, mokymaisi gali būti tikslinis, apgalvotas, ir vyksti vadovaujantis iš išorės (dėl darbo, mokslo, artimųjų reikalavimo) arba būti neapgalvotas, kylantis dėl asmeninio smalsumo, priklausantis nuo gyvenimo įvykių kaitos (migracija, socialinis poreikis, interesų tenkinimas). Skiriasi ir mokymosi aplinkos, formaliojo tipo mokymosi aplinka visada yra formali, oficiali ugdymo įstaiga, dažnai tokia būna ir neformaliojo mokymosi tipo aplinka ir erdvė. Tačiau, savaiminio mokymosi erdvė, laikas, vieta nėra apibrėžiami. Kaip jau buvo minėta, toks mokymasis gali vyksti viešojoje vietoje, draugų rate, pasirinktu paros metu. (Laužackas ir kt., 2005; Teresevičienė ir kt., 2006; Rudytė, 2012)

V. Žydžiūnaitė ir kt., 2012 teigia, kad yra išskiriama trys savaiminio mokymosi formos:

- savivaldus mokymasis - tai sąmoningas ir apgalvotas žinių siekimas, kuriame nedalyvauja mokytojas, ugdytojas. Individas siekdamas savo tikslo, individualiai mokosi, lankosi viešose vietose, bendrauja su tai išmanančiais asmenimis ir t.t. (apie tai, plačiau kitame skyriuje)
- atsitiktinis mokymasis - tai mokymosi patirtys, veiklos įgyvendinimas, neturint konkretaus tikslo išmolti. Įvyktus mokymosi procesui, individas sužino, kad jo kompetencijos pagerėjo.
- socializacija (tylusis mokymasis) - tai reiškia vertybių, požiūrių, elgesio įgūdžių kaitą, kuri vyksta kasdieniame gyvenime, ypatingai pakeitus gyvenamąją vietą, socialinius tinklus. Šiuo mokymosi būdu nesuvokiama, kad vyksta mokymasis, ir nejaučiamas jo rezultatyvumas.

Atliktame tyrime akivaizdžiai atsiskleidė savivaldaus mokymosi formos ir būdai, todėl jie tyrime išskirti, kiti savaiminio mokymosi tipai atsiskleidžia per akulturacijos, įsiliejimo į naują visuomenę ir tapatumo transformacijos eigą.

2.4. Teoriniai savivaldaus mokymosi konceptai ir modeliai

Kaip pastebi I. Leliūgienė ir kt., (2011) savivaldaus mokymosi konceptas yra platus, ir jo vienareikšmiškai apibrėžti negalima. Nuo saviugdos jis skiriasi platumu ir siekdama pabrėžti ne tik besimokančio asmens autonomiškumą kaip teisę savaip mokytis, bet ir dar daugiau akcentuoti mokymosi vadybą. Jo ištakos pastebimos antikos filosofų mokymuose, anot L. Buraitienės (2008), savivaldus mokymasis tapo itin populiaria, įtakinga bei moksliniame kontekste analizuojama koncepcija

XX a. pabaigoje. Ji išlieka labai aktuali ir XXI a. Pasak M. Gibbons (2002), savivaldus mokymasis yra, bet koks žinių, įgūdžių, pasiekimų ar asmeninio vystymosi didinimas, kuomet jis/ji pasirenka mokymosi laiką, vietą, aplinkybes ir metodą savarankiškai. Šis mokymosi metodas yra svarbus, nes leidžia asmeniui pritaikyti savo galimybes, požiūrį ir pastangas tikslų link. Tokiu būdu, vystosi asmeniniai įgūdžiai, edukacinio charakterio bruožai ir pasiruošimas mokytis(tobulėti) visą gyvenimą (*angl. long-life learning*). Kitas užsienio autorius, D. Tobin (2000) išskiria ir *individualų mokymąsi* ir *savivaldų mokymąsi* kaip sinoniminius edukacijos būdus. Pasak jo, individualus mokymasis tai mokymasis vienuoje, izoliuotam nuo galimos klasės, kitų žmonių, darbo grupės ir t.t., tai mokymasis kuris vyksta atskirai nuo formalaus, organizuoto mokymosi: nėra mokytojų, bendramokslų, neorganizuota diena ir laikas, tiesiog asmuo ir priemonės. Savivaldus mokymasis savo ruožtu yra asmens sąmoningas suvokimas ir apsisprendimas ką ir kaip mokytis. Pats asmuo reguliuoja ir klasifikuoja mokymosi tempą, metodus, informacijos svarbą. Kaip teigia S. M. Knowles (1975) vis daugėja įrodymų, kad žmonės, kurie imasi iniciatyvos mokytis, sužinoti daugiau, išmoksta geriau nei tie, kurie to nedaro. Tai siejasi, su mokymusi visą gyvenimą (*angl. life-long learning*). Suaugusiųjų mokymasis gali būti, kaip kompetencijų praplėtimas, ar naujos specialybės įgijimas. Natūralu, kad mokymasis visą gyvenimą (*angl. life-long learning*) yra pripažintas ilgalaikiu procesu, kuris tęsiasi visą asmens gyvenimą ir yra nauja edukacijos realybė. Yra žinoma kad, tiek UNESCO tiek ES Bolonijos procesas bando suvienyti Europos mokymosi standartus, ir tokiu būdu mokymąsi visose šalyse padaryti vienodai lygiavertį. Šio mokymosi esmė, kartu yra ir galimybė siekti papildomo neformalaus mokymosi, kad studijos ir išsilavinimas nepasibaigtų tik universitetu. Šitaip sudaryti sąlygas į geresnį išsilavinimą ar tiesiog kompetencijų plėtrą gauti ir neprivilegiuotiems ar atrinktiems asmenims.

P. Faure (1972) ir M. Gibbons (2002) aptarė švietimo problemas, su kuriomis susiduria tiek išsivysčiusių ir besivystančių šalių sistemos, kurios iliustruoja žmogaus mokymąsi kaip visą veiklą, visos visuomenės svarbą. Autoriai siūlo, kad švietimo technologija būtų plačiai naudojama ir plėtojama kaip tarptautinis bendradarbiavimas ir pasaulio solidarumas. Pateikiama esminius savivaldaus mokymosi elementus atspindinti lentelė. (žiūrėti lentelė nr. 3.) M. Gibbons (2002) teigia, kad bet kokia savivaldaus mokymosi veikla, programa ar kursas bus pagrįstas šiais elementais.

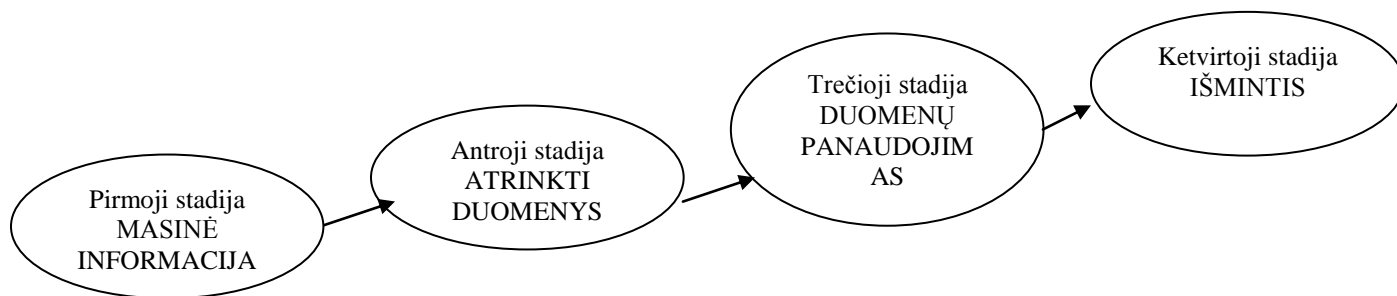

Lentelė nr. 3. Esminiai savivaldaus mokymosi elementai. Šaltinis: M. Gibbons 2002 „The self-directed learning handbook“.

Asmenys, kiek įmanoma, patys kontroliuoja mokymosi patirtį.	Įgūdžių vystymasis	Asmenys mokosi pasiekti geriausią galimą rezultatą	Asmenų valios ir iniciatyvos laisvė	Pačio savęs motyvavimas ir įvertinimas
Skatinant asmenis vystyti jų pačių mokymosi specifiką, naudotis jų pačių mokymosi priemonėmis ir šaltiniais, didinti atsakomybės jausmą už būsimus rezultatus.	Asmenys turi išmokti fokusuoti ir naudoti savo asmeninius talentus, gabumus ir įgūdžius. Svarbu, kad asmuo pateiktų savo interesus, dirbtų jų tobulinimo linkme.	Kiekvieną kartą iškilus darbo, gyvenimo ar kultūrinei probleminiai situacijai būtina gebėti ją išspręsti. Nauji iššūkiai skatina tobulėti, ir didinti savo žmogiškąjį kapitalą.	Žmonės turi gebėti sujungti savo asmeninius resursus, valią ir iniciatyvą, kad galėtų atlikti savo užduotis.	Gebėti motyvuoti save, pasiekus reikiamą rezultatą, tęsti veiklą kitoje srityje.

Kaip teigia savaiminio mokymosi strategija, mokymasis vyksta nuolatos, nestandartizuotai ar organizuotai. Savivaldaus mokymosi elementai galimai atsispindi kaip individo nuolatinis tobulėjimas, požiūrio plėtra jam to nesuvokiant. Tačiau pagrindinė sąlyga vykti savaivaldžiam mokymuisi, turi būti asmens laisvė ir valia nuolat save skatinti ir suvokti mokymosi reikšmingumą. Rezultatų įprasminimas galimas tik didinant žmogiškąjį kapitalą, edukacijos, savišvietos dėka. Lentelėje pateikti elementai sąlygoja vienas kitą, papildo ir išlaiko tęstinumą mokymosi visą gyvenimą perspektyvoje.

Kitas užsienio autorius D. Tobin (2000) pateikia iš esmės panašią mokymosi schemą, tačiau ji yra palaiptinė, kiekvienas lygis turi būti pasiektas ir įgyvendintas, kitu atveju mokymasis neduos rezultatų. (žiūrėti pav. nr. 3)

Pav. nr. 3 Keturios mokymosi stadijos. Šaltinis: Tobin (2000) „All learning is self-directed“.

Šios keturios stadijos apibūdinamos taip:

Pirmoji stadija – masinės informacijos plėtra ir nuolatinis žinių migravimas mus pasiekia bet kur ir bet kada. Viskas ką mes galime priimti ir suvokti akimis ir klausa: laiškai, laikraščiai, telefono informacija, pokalbis ir t.t. yra sklindanti informacija. Mūsų darbas ją atrinkti ir suvokti ar tai mums reikalinga ir bus panaudojama.

Antroji stadija – duomenų atranka. Šioje stadijoje galimi du variantai: a.) duomenys yra atrinkti kito asmens, pasiūloma pasidalinti informacija. b.) asmuo pats, pagal informacijos reikšmingumą, svarbą ir naudingumą atsirenka reikiamą informaciją.

Trečioji stadija – informacijos panaudojimas. Individai naudoja atrinktą informaciją, žinias iš antrosios stadijos. Tik kai žinios yra atrinktos, patikrintos ir panaudotos darbe, praktikoje ar gyvenime, galima sakyti, kad asmuo yra įvaldęs žinias, tokiu būdu tai tampa dalimi jo asmeninio žmogiškojo kapitalo.

Ketvirtoji stadija – išmintis. Ši stadija pasiekama, kai asmuo nuolatos naudoja žinias darbe, praktikoje, tikrina kitus galimus variantus, domisi nauja informacija, įgauna asmeninių kompetencijų. (Tobin, 2000).

Pateiktos autorių (Tibon, 2000; Gibbons, 2002) mokymosi schemas, yra panašios savo elementų išsidėstymo tvarka ir jų įgyvendinimo eiliškumu. Svarbu, kad mokymosi netrikdytų aplinkinių skeptiškumas, nesupratimas ar nepalaikymas. Individo rezultatai priklauso nuo teigiamos aplinkos, jo asmeninės valios ir poreikio galios. U. Marzano (2001) apibūdina unikalius savivaldaus mokymosi žmonių gebėjimus atskleisti tam tikrus intelektinius sugebėjimus, sudėtingose situacijose. (Šaltinis: Costa ir kt. 2004) Šiuos gebėjimus, jis aprašo, kaip žmogaus sugebėjimą susidoroti su stresine, patirties reikalaujančia situacija. Costa ir kt. (2004) teigia, kad savivaldaus mokymosi asmenys savyje turi patirties, kuri susideda iš įgūdžių, veiksmų, žinių. Kiekvienos patirties ir situacijos metu, panaudoti įgūdžiai atsispindi, yra įvertinami ir modifikuojami ateities programoms. (Costa, 2004) (žiūrėti lentelė nr. 4) Lentelėje išryškėja asmens bruožai, be kurių mokymasis netenka esminio taško, rezultatų kokybiškumas gali būti nepasiektas. Kiekvienas individas turi apgalvotai siekti savo tikslo, ugdytis tam tikras charakterio savybes, padėsiančias tolimesniame mokymosi procese. Savivaldaus mokymosi modelis yra išplėtotas kaip vienas iš pagrindinių savaiminio mokymosi strategijų. Kiti modeliai apibūdinami kaip mokymosi patirtys, vertybių ar pažiūrų perėmimas, neakcentuojant mokymosi eigos.

Lentelė nr. 4 Savivaldaus mokymosi asmenų bruožai ir gebėjimai. Šaltinis: Costa, 2004. “Assessment strategies for self – directed learning”.

Marzano (2001) modelis	Costa ir kt. (2004) modelis
Savarankiškas mąstymas (<i>angl. Self-System thinking</i>) – kuris susideda iš vidinių elgesio normų, įsitikinimų, emocijų, kas nulemia ir motyvaciją ir dėmesį objektui.	Sau vadovaujantis (<i>angl. Self- Managing</i>) – artėjant prie užduoties, paruošiamas strateginis planas, reikiama informacija, numatomi tikslai.
Suvokimas (<i>angl. Metacognitive System</i>) – kuriuo asmuo nusistato savo tikslus, modeliuoja strategijas jiems pasiekti.	Savikontrolė (<i>angl. Self- Monitoring</i>) – suvokiant ir nustatius indikatorius, žinant ar strateginis planas veiks, reikėtų keisti strategiją, jei ji nepasitvirtina.
Pažinimas (<i>angl. Cognitive System</i>) – per šią stadiją yra lyginama, klasifikuojama ir apmąstoma užduoties informacija.	Savarankiška kaita (<i>angl. Self- Modifying</i>) – reflektuoti, įvertinti ir išanalizuoti patirties reikšmę, paliekant arba pakeičiant ją ateities iššūkiais.
Žinios (<i>angl. Knowledges</i>) – sėkmingas mokymosi užduočių įveikimas, ir pasisavinimas reikiamos informacijos praturtina žmogaus mąstymo kapitalą.	

Apžvelgus savivaldaus mokymosi modelius, galima teigti, kad jie išryškės šiame tyrime, kaip akultūracijos metodai. Įsigilinus į istorinę migracijos bangų apžvalgą, galima matyti emigrantų savišvietos reikšmingumą ir procesą, taip pat jį sutapatinti su dabartinės migracijos elementais. Ištyrus teorinės savišvietos ir adaptacijos sąvokas, šiame tyrime atskleidžiamas, ne tik migrantų masinis identiteto, mokymosi ir savos erdvės konstravimo suvokimas, bet ir jų individualios patirtys, leidžiančios migraciją vertinti, kaip pozityvų individo kaitai aspektą.

2.5. Naujos sociokultūrinės aplinkos įtaka asmenybės akultūracijai migracijoje.

Iš istorinės migracijos bangų perspektyvos, galima sakyti, kad lietuviai bando prisitaikyti, vykdo adaptacijos procesą, jie yra lankstūs naujos socialinės aplinkos veikėjai. Lietuviai migrantai bando išmokyti vietinę kalbą, įgauti socialinį statusą, susirasti darbą, sukurti socialinių pažinčių ratą ir t.t. Pasak psichologų tai nėra lengva, ypač, jei tavo migracija buvo priverstinė. Tačiau dabartinė migracija vyksta sąmoningu asmens apsisprendimu, todėl ir adaptacija, dažniau vadinama kaip akultūracija, yra naujos kultūros perėmimas.

Šalies pakeitimas (migravimas į kitos šalies kultūrą), socializacija kitoje kultūroje, yra svarbūs lūžiais asmens gyvenime. Emigruojantis asmuo su savimi išsineša savosios kultūros, socialinio gyvenimo ir pan. papročius. Įsiliejęs į naują kultūrą, jis privalo perimti naujas gyvenimo taisykles. Neretai iškyla problema, susijusi su asmens su(si)vokimu, kaip konkrečioje situacijoje pasielgti, nes pritrūkus socialinių įgūdžių atsiranda kultūrinis šokas (Pruskus, 2003a; 2003; Juodraitis, 2003). Asmenys neretai vadovaujasi savo gimtosios kultūros ir naujosios kultūrinės aplinkos mišiniu, tokiu būdu jis papildo savo profesines ir asmenines kompetencijas natūraliai, (o gal ir mokomuoju būdu). Emigrantui tenka išgyventi kultūrų adaptacijos periodą. Jį apibūdina gebėjimas prisitaikyti ir susitaikyti su esamomis tradicijomis, papročiais ir sėkmingas integravimasis į kultūrą. V. Kuzmienė (2008) išskiria kelis sudėtingus lygius kuriuos reikia išgyventi prieš tikrąją adaptaciją: Pirminė euforija – susidomėjimas supančia aplinka; priešiškus(kultūrinis šokas) – susierzinimas dėl menkiausių dalykų, kurie yra kultūrų skirtybė; sumažėjęs priešiškus – skirtumai vis mažiau erzina; tikroji adaptacija – susitaikymas su aplinka ir gyvenimas savo ritmu.

V. Kuzmienė (2008) teigia, kad yra dvi adaptacijos kategorijos, kurios labiausia reiškiasi emigravus: siekimas įgyvendinti savąją kultūrą (segregacija-atiskiras egzistavimas ir kultūrinių grupių kūrimasis) arba svetimos perėmimas (asimiliacija-savos kultūros vertybių ir normų atsisakymas, savanoriškas arba priverstinis kitos kultūros priėmimas, ištirpimas joje.) Labai įdomus, reikšmingas reiškinys vyksta, kai asmenys praranda savo šaknis, nebeišlaiko kontaktų ar savo kultūros bruožais, tačiau kartu ir neperima svetimos. Tokiu būdu, jis tampa pasaulio piliečiu, vyksta marginalizacija. Terminas vartojamas apibrėžti imigranto kultūriniam statusui bei savimonei, kai jam tenka adaptuotis naujose sąlygose. Tokioje situacijoje atsidūręs asmuo turi gebėti atitikti globalaus piliečio apibrėžimą, ir būti lankstus bei mobilus socializacijos atžvilgiu. Taip pat emigrantas turi taikytis naujoje visuomenėje, prie naujų tradicijų, sistemos. N. Kasatkina (2003, 2004) ir A. Juodraitis (2003) kultūrinę adaptacijos sąvoką supranta, kaip individo siekių ir lūkesčių derinimą su jo galimybėmis ir visuomenės reikalavimais. Šiame darbe labiausia skiriamas dėmesys sociokultūrinei adaptacijai, apimančiai tiek individo „išorines“ socialines sąlygas, tiek ir individo gebėjimus dalyvauti aplinkinėje visuomenėje. Plačiau apie kultūrinio tapatumo ir socialinės adaptacijos sąsajas kalba tarpkultūrinės psichologijos atstovas J. Berry (žiūrėti Kasatkina 2003:68) J. Berry (2005) kalba, apie akultūralizaciją, kas bendriausia prasme yra kultūros perėmimas, kai dalyvauja individas ar grupė. Ši samprata pagrįsta dviem kriterijais: santykiu su „savo“ kultūriniu tapatumu ir santykiu su daugumos visuomene. (žiūrėti lentelė. nr. 5.)

Galimas akultūracijos strategijas galime matyti iš pavaizduotos lentelės, kurioje nustačius du pagrindinius bruožus, gaunamas adaptacijos variantas, nusakantis individo elgesį.

Lentelė. nr. 5. Akultūracijos strategijų lentelė pagal Berry. Šaltinis Kasatkina, 2003

Individą veikiantys veiksniai		Ar individas palaiko savąjį tapatumą?	
		Taip	Ne
Ar kontaktai su kitomis kultūros grupėmis yra laisvi ir nuolatiniai?	Taip	Integracija	Asimiliacija
	Ne	Segregacija	Marginalizacija

Pagal atitinkamus saviidentifikacijos ir socialinių kontaktų reikšmes galima gauti ribotos elgsenos variantus. Svarbu yra tai, kad akultūracija gali reikštis skirtingomis variacijomis skirtingose socialinėse ar individualiose elgsenos kategorijose. (pvz.: tas pats individas gali siekti socialinės asimiliacijos darbe, tačiau kalbinės integracijos visuomenėje) Tai ką lietuvių autoriai (Kuzmienė, 2008; Kasatkina, 2003; ir kt.) vadina adaptacija, J. Berry vadina akultūracija. Taip yra, todėl, kad jis nagrinėjo individo nuostatas ir laikė jas sąmoningai pasirenkamomis, kadangi psichologiniame kontekste tai virto į strategijas, sėkmės ir norimo rezultato siekimą. Tačiau negalime pamiršti ir aplinkos kuri reaguoja į individo elgesį, kitaip tariant, individas siekia statuso, o aplinka duoda reakciją iš to susiklosto vienoks ar kitos adaptacijos(akultūracijos) tipas. (Kasatkina, 2003) Akultūracijos segmentai veikia per integraciją, asimiliaciją, atskirties ir marginalizacijos strategijas. J. Berry (2005) nuomone, geresnių ir lengvesnių rezultatų pasiekia tie, kurie eina per integracijos, o ne marginalizacijos strategiją. Taip pat reikia paminėti ir savivaldaus mokymosi reikšmę, kuri lengvina integraciją. Autorius teigia, kad yra dvi skirtingos, tačiau tarpusavyje susijusios psichologinių tyrimų sritys, sudarančios grupės santykių sritį. Kai grupės yra iš esmės kultūrinio pobūdžio, šios dvi sritys gali būti vadinamos akultūracija ir etniniais santykiais. Akultūracija yra dvigubas procesas: kultūros ir psichologinių pokyčių, kurie vyksta kontakto tarp dviejų ar daugiau kultūrinių grupių ir jų individų. Akultūracija individualiu lygiu, apima pokyčius žmogaus elgsenoje, o grupės lygiu, ji apima socialinių struktūrų ir institucijų, kultūros pokyčius. Kartais tokie pokyčiai yra kaip kitokio maisto ruošą, kalbos mokymasis, tačiau ne visada tai būna malonu ir priimtina, atsiranda kultūriniai konfliktai, stresas. Pastarųjų tyrimų susijusių su migrantų akultūracija objektai yra etnokultūrinės grupės, kurios susijusios tarpusavyje ir jų identitetų kaita kaip jų pastangų rezultatas gyventi kartu kultūriškai multietninėse visuomenėse.

Tautinės bendruomenės reikšmė individui kitoniškoje erdvėje. Emigravęs asmuo, psichologiškai, kultūriniu ir socialiniu požiūriu patekęs į svetimą kultūrą, jaučiasi vienišas. Jam svarbu

adaptuotis ir rasti bendrų šaknų ar tautines pažiūras atstovaujančius asmenis, geriausiu atveju bendruomenę. Pasak McMillan ir Chavis (1986) siūlomo klasifikavimo, bendruomenės apibrėžimas turi keturis elementus. Pirmasis elementas yra **narystė**, tai jausmas, kad daliniesi bendru giminingumu. Antrasis elementas – **įtaka**, kurią daro narys bendruomenei, ir bendruomenė nariui. Trečiasis elementas – **sustiprinimo**, integracija ir savirealizacijos poreikių patenkinimas, dėl narystės bendruomenėje privalumų. Paskutinis elementas – **bendras emocinis ryšys**, įsipareigojimai ir tikėjimas, kad nariai turi bendrą istorijos, bendros vietos, laiko ir panašių patirčių. Bendruomenė, pasak E. Durkheim (2002), apima tokius bruožus, bendra tikėjimo dogmų visuma, bei papročiai, kurie yra bendri visiems tikintiesiems, remiasi tradicija, kuri yra privaloma. V. Čiubrinskas (2005) pastebi tokius pačius identiteto bruožus, bendra tradiciją, papročius. Jo bendruomenės supratimas yra panašus į E. Durkheimo, jis žiūri per religijos prizmę. *“Jeigu lietuviškos bažnyčios parapijos ar lietuvių bendruomenės, kaip socialinio tinklo, vaidmuo lietuviškumo reprodukcijos ir identiteto formavimosi procesui neabejotinai svarbus, tai lietuvių (Lietuvos) kultūros ir paveldo vietos tame procese klausimas – ašinis“* (Čiubrinskas, 2005:46). Čia vėl galima grįžti prie sąvokos *transmigrantai*, kuri reiškia jungimasis į vieną darinį, bendruomenę, skatina palaikyti ryšį ne tik vienam su kitu, bet ir su prarastu kraštu, šiuo atveju Lietuva. Pasak E. Durkheimo (2002) bendruomenės aktyvumas priklauso nuo jos gausumo, nes tik gausi bendruomenė gali palaikyti glaudesnius, reguliarius ryšius.

Atliktame tyrime, matoma ir bendruomeniškumo raiška išeivijoje, tiek su šalia gyvenančiais kitataučiais, tiek su lietuviais. Migrantų ryšys su Lietuva sąlygoja jų transnacionalumą, skatina juos prisiminti jų lietuviškumo, tautiškumo bruožus, stiprinti glaudesnius ryšius su Lietuva. Šios akulturacijos koncepto ir modelių išskyrimas leidžia kategorizuoti migrantus, pagal jų adaptavimosi lygmenį ir tipą. Tokiu būdu galima sukurti plotmę kitiems migrantų tyrimams, gerinant jų adaptaciją.

3. Tyrimo metodologija ir pagrindimas

Metodologinis tyrimo pagrindimas. Identiteto hibridizacija, asmens gebėjimų ir poreikių kaita aiškinama iš socialinio konstruktyvizmo ir simbolinio interakcionizmo perspektyvos. Kur socialinis konstruktyvizmas (Berger, Luckmann, 1999; Bourdieu, 2003; Giddens, 2000; Foucault, 1998) yra apibūdinamas kaip žmogaus savikūros procesas, kurio metu jis sąveikauja su savita kultūrine ir socialine aplinka, kurią jam perteikia juo besirūpinantys asmenys. Tuo pačiu, negalime pamiršti, kad žmogus negali formuotis būdamas izoliuotas, jo komunikacija ir dualistinis ryšys su aplinka leidžia jam kurti žmogiškąją aplinką. Migracijoje, asmens tapatumą formuoja socialiniai procesai, pasikeitusios kasdienės veiklos, nuolatinė sąveika su nauja aplinka, o jam susiformavus jis yra palaikomas keičiamas ar net iš naujo performuojamas socialinių ryšių dėka. Visą asmens veiklą galime habitualizuoti, atsiranda šabloniniai veiksmai kurie galimi atkartoti ateityje, o institucijos kontroliuoja žmogaus elgesį nustatydamos iš anksto apibrėžtus jo modelius. Todėl, galime sakyti, kad migracijos eigoje, žmogus iš naujo kuria pats save.

Simbolinis interakcionizmas (Douglas, 2003; Turner, 1970; Blumer, 1986) suprantamas, kaip simbolių, ženklų išlaikymas, arba staigus naujų reikšmių perėmimas. Vienas iš tautinio tapatumo realizavimo būdų yra simbolių, prisiminimų apie tėvynę naudojimas, bendruomeniškumo jausmo palaikymas, tačiau tikėtina, kad migracijoje šiems simboliams yra suteikiama nauja reikšmė, vertė. Kita vertus, įgaunami nauji simboliai, padedantys tapatinti save su vietine kultūra. Kalbant apie simbolius apskritai, reikėtų apibrėžti simbolio sąvoką. Simbolis bendra reikšme yra daiktas, vaizduojantis ar nusakantis kokia nors reikšmę. Kaip G. Mažeikis (2010) aprašo simbolius, tai gali būti nuo kalbinių raidžių iki architektūros paminklų, ar net pačių žmonių, kas praplečia simbolio reikšmę iš materialios į neapčiuopiamą. Darbe yra atsižvelgiama į migrantų įvardijamus simbolius, tiek materialius, tiek dvasinius, ir galimas jų įtakas nacionalinio identiteto išlaikymui, pa(si)pildymui.

Kaip D. Milleris ir M. Guibernau teigia, tų pačių simbolių disponavimas vienai ar kitai bendruomenei, gali nešti bendrą jausmą, padėti burtis į bendruomenes ir pagrįsti savo identifikaciją. (Akstinavičiūtė ir kt., 2007) Kaip pastebi autorė, simbolius įprasmina žmonės, taigi bet koks simbolis be asmens požiūrio ar jo naudojimo neturi reikšmės. Kaip teigia H. Blumer (1986) simbolinis interakcionizmas yra pagrįstas trimis prielaidomis.

- tik žmogus gali suteikti simboliui prasmę, kiekvienas asmuo tam pačiam simboliui suteikia vis kitokią reikšmę.

- simbolio reikšmė kildinama iš socialinės sąveikos (interakcijos)
- skirtingos simbolių prasmės yra gaunamos besikeičiant ir interpretuojant gaunamą informaciją.

Tyrimo dizainas, strategija, metodai. Tyrime taikomas *atvejo analizės dizainas* leidžiantis spręsti įvairias praktines (tarp jų pedagogines) situacijas, kartu kurti naujas žinias. (Kardelis, 2005) Jis pasirinktas, kaip kelių subjektų, sudarančių vieną grupę (šio tyrimo atveju migrantų lietuvių) apklausimas leidžiantis tirti įvairias elgesio, identiteto, gyvenimo stiliaus modifikacijas. Pasak M. Denscombe (2010) atvejo analizė leidžia ne tik paaiškinti kokie veiksmai įtakoja vienokį, ar kitokį migrantų identiteto transformavimą, savaiminio mokymosi funkcionavimą, bet ir kodėl pasiekiami tokie identiteto kaitos rezultatai per tam tikras ugdymosi veiklas. Šis atvejo analizės dizainas leidžia suprasti sudėtingą ryšį tarp kasdienių informantų veiklų ir jų identitetą įtakančių veiksnių, kaip jie veikia tam tikroje socialinėje, kultūrinėje aplinkoje. Be abejo, negalima pamiršti ir veiksnių kurie skatina keistis, kurie veda prie savaiminio mokymosi kuriamų identitetų formų. Konkretinant, galima teigti, kad buvo koncentruojamasi į kelis emigrantus, kurie atstovavo tiriamiems lietuvių migrantams Nyderlandų Karalystėje. Šis dizainas leido naudoti šaltinių įvairovę: organizuojant tyrimą, ne tik pasitelkti konkretų metodą, bet kartu derinant mokslinės literatūros analitinį – aprašomąjį metodą, su pusiau struktūruotu interviu. Šis tyrimas gali būti naudojamas ateities tyrimams, apie savaiminio mokymosi patirtis keičiančias migrantų identitetą.

Kokybinė tyrimo strategija. Atliekant tyrimą pasirinkta kokybinė tyrimo strategija. Kaip nurodo D. Silverman (2001) nagrinėti asmens gyvenimo tipą, istoriją ir kasdienes elgesio bruožus, kurie tikėtina keičiasi migravus, kokybinė tyrimo strategija yra tinkamiausia. Kaip teigia M. Denscombe (2010) kokybiniai tyrimai apima žodinės ir vizualinės medžiagos nagrinėjimą. Šiame tyrime nagrinėjama tik žodinė atsakymų išraiška. Kartu kokybiniai tyrimai yra susiję su tyrimo strategija, kuri apima ir šio tyrimo dizainą: atvejo analizę. Šis tyrimas apima asmens ir jo naujos aplinkos sąveiką, pasak Kardelio (2007) kokybiniai tyrimai apibūdinami kaip interpretaciniai. Kartu yra pabrėžiamas siekis interpretuoti teiginius tomis prasmėmis, kurias perteikia informantai. Šio tyrimo atveju, svarbu suprasti asmenį, jo elgesį ir jautimus, socialines ir kultūrinės aplinkas, bei jų poveikį asmeniui. Tai buvo siekiama padaryti pasitikslinus gaunamą informaciją, kitaip paklausus apie tą patį reiškinį.

Tyrimo duomenų rinkimo metodo pasirinkimas: Apžvelgiant tyrimus atliktus apie migrantų identitetą, (Taljūnaitė, 2008; Čiubrinskas, 2008; Kuznecovienė, 2008; Liubinienė, 2009; Krukauskienė, 2007) nuo nepriklausomybės laikų, galime teigti, kad, populiariausias metodas yra kokybinė interviu turinio analizė. Kaip teigia M. Denscombe (2010) atvejo analizės dizainas leidžia naudoti įvairius

metodus, priklausomai nuo tyrimo situacijos ir aplinkybių. Atsižvelgiant į tai, kad objektas yra savaiminio mokymosi patirtys transformuojančios asmens identitetą, atliktame tyrime buvo naudotas pusiau struktūruoto interviu metodas. Pasirinktas metodas apibūdinamas, kaip viena iš apklausos rūšių, siejama su informacijos gavimu, atlikto tyrimo atveju tiesioginė ir pagrindinė priemonė reikiamai informacijai gauti. Tyrimo atveju, interviu leido atskleisti tam tikros socialinės grupės identiteto kaitą, sužinoti savaiminio mokymosi formas, veiklas, besikeičiančias pažiūras. Interviu yra vienas plačiausiai naudojamų metodų ir informacijos gavimo priemonių, kuria, pasak D. Silverman (2004) sociologai, antropologai, politologai ir kt. sričių specialistai gali vykdyti sistemingą socialinę apklausą. Autorius taipogi pataria, neapsiriboti standartiniais, interviu metodologijos aprašais, o stengtis gauti ir išnaudoti informantų pateiktus interviu duomenis. Renkantis tyrimo metodą, buvo keliami probleminiai klausimai, kaip kokybiškiau gauti duomenis apie savaiminį mokymąsi? Koku būdu nevaržyti jų atsakymų ir gauti detalesnę informaciją? Todėl buvo pasirinkta atviro tipo klausimai, informantui leidžiantys variuoti, pasitikslinti ir išaiškinti teikiamą informaciją. Pasirinktas interviu tipas yra pusiau struktūruotas, kuris leidžia tiek respondentui tiek klausiančiajam laisviau ir tiksliau kurti dialogą. Informantas nėra suvaržytas nežinomos temos bruožų, nes prieš pradėdamas interviu buvo informuotas apie būsimo tyrimo tikslą, naudą, o gauta informacija tyrėjos papildomų klausimų dėka gali būti tikslinama iki išsamaus rezultato gavimo.

Tyrimo duomenų analizės metodas. Pasirinktas turinio analizės metodas, kuris leidžia išsiaiškinti individualias emigrantų išvykusių gyventi ir dirbti į Nyderlandų Karalystę neformaliojo mokymosi patirtis, motyvus, savaiminio mokymosi formas ir būdus.

Kaip teigia M. Denscobe (2010) turinio analizės metodas leidžia atskleisti vertybines nuostatas asmenų, kurie migruoja, taipogi, kokios paslėptos prasmės apie informantus yra išvelgiamos jų pačių žodžiuose, jų požiūrio kaitą, apibūdinamas mokymosi, tobulėjimo praktikas. Kartu, galima aptikti ir jau aptartų autorių tyrimų tendenciją. Kaip teigia M. Denscobe (2010) analizė reikalauja detalaus tiriamojo teksto tikrinimo, ir nuoseklaus informacijos atkodavimo bei kategorizacijos. Visa tai buvo stengiamasi pateikti tyrimo duomenų analizėje. Iš informantų gautų atsakymų išskirtos identiteto kategorijos pritaikytos remiantis identiteto klasifikacija, pagal mokslinėje literatūroje rastus identiteto bruožus. Lietuvių autoriai (Akstinavičiūtė, Čiubrinkas, Kuznecovienė) darytuose tyrimuose remiasi ir užsienio mokslininkų, tokių kaip A. Smith, E. Gellner, tautinio identiteto bruožų klasifikacija, tai palengvino neformalaus ir savaiminio mokymosi patirčių analizę.

Kalbantis su informantais, kurie gyvena, dirba ar studijuoja Nyderlandų Karalystėje, atsakymus ir jų požiūrio išraišką, galima suskirstyti į tam tikras kategorijas:

- Kalba kaip tautinio identiteto transformacijos elementas.
- Savivaldaus mokymosi patirtys
- Reiškiniai skatinantys gyvenimo stiliaus kaitą.
- Sociokultūrinės aplinkos pasikeitimas.

Šios kategorijos įvardija tik kelis bruožus iš viso identiteto apibūdinimo. Tyrime atsiskleidžia tik keli tautinio identiteto bruožai, pokalbio metu nebuvo pastebėta kitų bruožų.

Kadangi tiriamieji yra specifinė grupė asmenų (NL lietuvių migrantai), empirinis tyrimas turi būti renkamasis su galimybe pasiekti kiekvieną informantą asmeniškai, tačiau ne visi informantai noriai bendravo gyvo susitikimo metu, interviu buvo atlikti internetu, naudojant „Skype“ pokalbių programą. Informantai argumentavo, kad taip jie jaučiasi lengviau, kiti tiesiog negalėjo skirti laiko susitikti, taigi jiems tai buvo priimtinau. Tyrėjai tai nesudarė problemų duomenų gavimui.

Imtis. Manytina, kad geriausią ir realiausią gyvenimo stiliaus kaitą, savaiminio mokymosi formas ir identiteto kaitos bei kitais klausimai padėti gali tie asmenys kurie yra migravę į Nyderlandų Karalystę ne trumpiau nei vienerius metus. Informantai pasirinkti atsitiktinai, informantų ieškant socialiniame pažinčių tinklalapyje Facebook, pagal sniego gniūžtės metodą, tyrimas atliktas nuo 2012 12 01 iki 2013 02 01. Tyrime informantai koduojami suskirstant juos pagal lytį (M-moterys, V- vyrai), interviu eiliškumą. Papildomai nurodant jų amžių. Kodavimo principas: M-1 (amžius) – M-12 (amžius), V-1 (amžius) – V-4 (amžius).

Imties lentelė.

	Amžius	Išsilavinimas	Soc. veikla	Migracijos laikas	Dabartinis gyvenamasis miestas
M-1	30	Aukštasis	Dirba	6m.	Den Haag‘a,
M-2	26	Aukštasis	Dirba	2m.	Utrecht‘as,
M-3	24	Aukštasis	Dirba, studijuoja	2,5m.	Amsterdamas,
M-4	25	Aukštasis	Dirba	3m.	Den Haag‘a,
M-5	30	Aukštasis	Dirba	2m.	Roterdamas
M-6	26	Aukštasis	Dirba	2,5m.	Amsterdamas,
M-7	27	Aukštasis	Dirba	4m.	Utrecht‘as,
M-8	28	Aukštasis	Dirba	5m.	Den Haag‘a,
M-9	30	Aukštasis	Dirba	7m.	Den Haag‘a,
M-10	24	Aukštasis	Studijuoja	2m.	Roterdamas

M-11	24	Vidurinis	Dirba	1.5m	Den Haag'a,
M-12	28	Aukštasis	Dirba	5m.	Amsterdamas,
V-1	26	Aukštasis	Studijuoją	5m.	Den Haag'a,
V-2	28	Aukštasis	Dirba	6m.	Roterdamas
V-3	31	Vidurinis	Dirba	8m.	Utrecht'as,
V-4	33	Aukštasis	Dirba	10m.	Den Haag'a,

Tyrimo etika. Prieš interviu, kiekvienas informantas buvo supažindintas su tyrimo tikslu. Interviu metu buvo stengtasi neturėti jokios įtakos informantui, nebuvo nei skatinama nei gluminama atsakymų metu, leidžiama pasisakyti norimu klausimu. Tyrime svarbu, kad pokalbis vyktų abipusio sandėrio būdu, tarp klausiančio ir atsakančio. (Kardelis, 2002: 98) Pašnekovui nesupratus klausimo, jis buvo tikslinamas. Tokiu būdu vieni iš apklaustųjų atsakė į klausimus nuodugniau ir prasmiškiau. Tyrimas vyko neformaliai, jiems priimtina paros metu, kad pašnekovai jaustųsi laisviau, būtų emociškai pasiruošę, atsakymai būtų platesni ir atviriau atsakyti, tokiu būdu gaunamas geresnis ir informatyvesnis interviu. Taipogi, buvo laikomasi socialinių tyrimų etikos. Sutikimas dalyvauti tyrime, buvo duotas žodžiu, visi tiriamieji yra pilnamečiai. Informacija ir asmeninė nuomonė yra gauta su informantų sutikimu. Klausimai nėra orientuoti į jų privatų gyvenimą, asmenines detales, gyvenimą Lietuvoje prieš migraciją, tik į nuomonę ir patirtis migracijoje tam tikra tema, tokiu būdu išlaikomas informantų privatumas. Tyrėja klausimus organizavo bendro pobūdžio, siekiant nesukelti informanto įtarumo, nepasitikėjimo. Anonimiškumo principas yra grindžiamas konfidencialumu. (Kardelis, 2002; Rupšienė, 2007) Tai buvo daroma informantų kodavimu, suteikiant jiems specifinius kodus, nurodant preliminarų amžių, išsilavinimą ir tik tyrėjai, žinomą interviu eiliškumą.

Validumas: Pasak L. Rupšienės (2007) tyrimo duomenų analizėje reikėtų vengti išankstinių nuostatų ir teorinio vertinimo, taip garantuoti nešališkumą ir objektyvumą pokalbio metu. Tyrėja nepateikė klausimų ar savo asmeninės nuomonės susijusių su tyrimo tematika. Buvo atsižvelgta į tai, kad informantai yra kitoje sociokultūrinėje aplinkoje, todėl tyrėja atsižvelgė į nuotolį ir interviu buvo atliktas interaktyviu būdu. Be abejonės, informantams atliktas tyrimas būtų gražinamas jiems panorėjus susipažinti su atliktu tyrimu, kaip duomenų patikra, leidžianti spręsti apie tyrėjo gebėjimą analizuoti problemą ir kartu duomenų tikrumą. Taipogi D. Silverman (2001) ir L. Rupšienės (2007) teigimu, kokybinių tyrimų validumo nustatymas, galimas kaip pačių informantų validumo (*angl. respondent validation*) patikrinimas. Gauta informacija, yra gražinama jos autoriui, kad būtų patvirtinta, jo pačio „patirtis“. (Silverman, 2001:235) Informantai žodžiu patvirtino, kad atliktas tyrimas atitinka jų nuomonę.

Patikimumas: Pasak L. Rupšienės (2007) kokybinių tyrimų duomenų patikrinimas galimas su kitais migrantais, kurie patvirtina arba paneigia gautą informaciją. Tyrime, anonimiški interviu, buvo patvirtinti neformaliame pokalbyje kalbantis su kitais migrantais, kurie nesutiko dalyvauti interviu tyrime, tačiau suteikė pagalbą patikimumo patvirtinimui. Informantai, kalbantys apie temas iš sudaryto interviu, tam tikrą, bendros migracijos patirties informaciją patvirtino, kartu jie nurodė, kad likusi informacija yra individuali, gali priklausyti nuo asmeninės patirties. Kaip teigia L. Rupšienė (2007) kokybinio tyrimo patikimumą gali užtikrinti galimybė, jį atkartoti su kitais informantais, kitoje situacijoje, taikant kitus metodus.

Tyrimo laukas, erdvė: Nyderlandų Karalystės multikultūralizmas.

Nyderlandų Karalystė buvo viena iš šalių kurios pradėjo vykdyti daugiakultūrinę politiką atvykėlių atžvilgiu, gerbdama jų etninius ir kultūrinius bruožus. Nyderlandų valdžios institucijos skatino juos išsaugoti savo kultūrinę tapatybę ir sukurti savo asociacijas ir konsultacines įstaigas. Tai darydama valdžia tikėjosi spręsti religinius ir ideologinius įvairovės dėl naujų gyventojų nesutarimus. (Winter, 2010) Olandų multikultūralizmas augo kuomet valdžia suprato, kad reikia tęsti pliuralizmą, o ne skaldyti tvarką ir tradicijas. Tokiu būdu buvo priimtas „Lygių galimybių įstatymas“ (1984), įvedima vietos balsavimo teisė imigrantams, (1985m.). Etninėms grupės buvo leista tapti tautinėms mažumos ir bendrijoms, tokiu būdu užsitikrinti socialinį, ekonominį saugumą vietinių gyventojų atžvilgiu, joms suteiktos tautinių mažumų teisės. Tačiau net ir dabartinėje Nyderlandų Karalystės visuomenėje, jaučiami nacionalizmo ramsčiai viešosiose įstaigose, pavyzdžiui, mokyklose, ligoninėse, socialinės paramos agentūrose, laikraščiuose, profesinėse sąjungose, politinėse partijose, radijo ir televizijos transliuojančiose organizacijose. (Winter, 2010). Olandijos atveju, multikultūralizmas yra daugialypių nacionalinių identitetų kaita ir santykis su įvairiomis grupėmis.

4. Lietuvių migrantų savaiminio mokymosi patirtys transformuojančios individualių tapatumą: duomenų analizė

4.1. Kita kalba, kaip identiteto papildomasis elementas ir jos mokymosi būdai.

Savaiminis mokymasis pirmiausia atsiranda ir remiasi individo iniciatyva, vyksta natūraliai, dienos eigoje, kasdienės veiklos situacijose. Viena iš pagrindinių migrantų mokymosi priežasčių yra vietinės kalbos nemokėjimas, todėl galime išskirti kelias mokymosi sampratas ir būdus. (žiūrėti lentelė 5) R. Laužackas ir kt., 2005; M. Teresevičienė ir kt., 2006, teigimu savaiminis mokymasis yra kontekstualus, jis vyksta tiek socialinėje tiek materialioje aplinkoje, kuri, pasak informantų juos supa nuolatos. Atliktame tyrime taipogi atsiskleidė I. Leliūgienės ir kt., (2011) išskirtas savivaldaus mokymosi konceptas, kaip besimokančio asmens autonomiškumas, individualumas savaip mokytis, vadovauti savo savišvietai.

5 Lentelė.

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Kalba	Savivaldaus mokymasis	„<...> mokymasis vyksta natūraliai, kadangi nuolat ją (kalbą ¹) ir girdėdavau. Parduotuvėse, gatvėse, mieste, visur. Pamokydavo ir olandai.“ (M-8 (28)). „Tai nesustojame mokytis žiūriu televizorių, bandau skaityti viešojo vietoje reklamas ir lankstinukus.“ (V-3 (31)) „<...>kol kas mokomės savarankiškai, namuose, sėdžiu ir žiūriu į žodyną,“ (V-3 (31)). „Mano vaikinai yra olandai, tad pagrįdė išmokau besiklausydama ir bendraudama su jo šeima.“(M-10 (24)) „Bendraujam lietuviškai, skaitom lietuviškas knygas, su diedukais kalba tik lietuviškai (kitai ir ne susikalbėtu), palaikom ryšį su lietuviais Nyderlanduose.“(M-1 (30)) „Dabar lankausi sporto salėje, ir dėl sporto ir dėl socializacijos, visgi į žmones išeinu, draugų susirandu, pabendrauju.“(M-2 (26))
Kalba	Kursai	„<...> na minimaliai jau susikalbu su žmonėmis, bet dažniausiai kalbu anglų arba rusų kalbomis, na kol kas dar ne, šeima rūpinuosi, nėra laiko“ (M-11(24)) „Bandžiau eiti į kursus, tačiau neužteko tam laiko - mokausi universitete ir dirbu.“ (M- 10 (24)) „<...>bandžiau į kursus eiti, bet persunkus buvo man reikia pradėti nuo darželinuko lygio, bet plane yra mokymasis (nors pagrindų).“ (V-1 (26))

¹ Autorės pastaba.

Savivaldaus mokymosi formos ir reikšmė mokantis vietinės kalbos. Informantai apie mokymąsi atsiliepia įvairiai. Kai kurie akcentuoja savarankišką mokymąsi, kas emigranto gyvenime pasireiškia, kaip pažinimas ir edukacija. Beabejos, priežastys mokytis tiek kalbą, tiek suprasti kultūrinius bruožus, yra įvairios, vieniems tai savo gyvenimiškos patirties praplėtimas, kitiems darbo ir kvalifikacijos kėlimo reikmė. Asmenys migravę į kitą šalį, ir ypač tie kurie ieško kvalifikuoto darbo, privalo išmolti vietinę kalbą. Visgi, dauguma galvoja, kad mokymasis, yra nuolatinis vystymasis, kurio negali išvengti. Ši mintis sutampa su užsienio autorių (Gibbons, 2002; Tibon, 2000) mokymosi visą gyvenimą idėja. Suvokdami, kad tiek kalba tiek kiti įgūdžiai gali būti naudingi ateityje, asmenys linkę mokintis savarankiškai arba lankydami kursus. Dalis jų, profesinius įgūdžius ir sudominusį subjektą, žinias apie jį bando įtvirtinti ir laisvalaikio metu, kaip papildomą interesų sritį. „*Žinoma, dar viena kalba visuomet praverčia, todėl mokiausi prancūzų kalbą (savo malonumui, galbūt ir ateičiai).*“ (M-12 (28)) „*savamokslis, aš daugiausiai angliškai ir rusiškai šneku,*“ (V-2 (28)) Tokiu būdu yra įgyvendinama savivaldaus mokymosi esmė, noras ir siekis natūralioje aplinkoje išmolti kalbą, suprasti bendravimo ypatumus. Taipogi, yra ir savo gebėjimų įvertinimas, nuo kurio ir prasideda pirma, suvokimas, kad tobulintis reikia, antra savo mokymosi organizavimas, tai yra įtvirtinama savivaldaus mokymosi vadybinė funkcija. „*Moku, bet dar ganėtinai silpnai, o reikia ganėtinai stipriai. Tai nesustojame mokytis žiūriu televizorių, bandau skaityti viešojo vietoje reklamas ir lankstinukus. Patobulėjau gerokai, vien tame, kad čia išmokau dauguma staliaus darbų, žadu tai tęsti.*“ (V-3 (31)) Pastangos dedamos jungtis ir į grupes, kurios organizuojamos tiek mokymosi labui, tiek dėl finansinių sumetimų, samdyti mokytoją, yra taupiau ir praktiškiau. Iš informantų atsakymų galime spręsti, kad išvykus gyventi į svečią šalį, reikia įvertinti savo galimybes iš naujo, nuspręsti, ar imtis papildomų mokslų: kalbos, specifinių įgūdžių, aukštojo išsilavinimo, ar tiesiog rinktis nekvalifikuotą darbą. Tokia migracija tampa nebe vien ekonominiu pagrindu sukurta, bet ir įprasminama akultūracijos sąvoką priimančioje šalyje. Išskiriamos pastangos, laikas, noras perimti, arba dalinai pasisavinti vietinės kultūros gyvenimo stilių, socialines ir ekonomines galimybes, skatina rimčiau ruoštis gyvenimui išeivijoje. Vaikai gimę Nyderlanduose, yra mokomi lietuvių kalbos, būdai ir situacijos kuriose jie gali pramokti šios kalbos yra įvairūs, šeimos bendravimas, ryšiai su Lietuva, ir t.t. Taipogi, verta akcentuoti lietuviškų knygų kolekcionavimą kaip tam tikrą švietimosi ir savirealizacijos būdą. „*Pradėjau rinkti lietuviškas knygas, manau tai svarbu, be to ir įdomu, turiu jau apie 50 knygų, iš visos Olandijos.*“ (M-10 (24))

Dar vienas neformalaus švietimo būdas yra sporto užsiėmimai, kaip informantė teigė, tai nėra siekimas kažkokių rezultatų, tačiau tai jai labiau leidžia socializuoti save. „*Dabar lankausi sporto salėje, ir dėl sporto ir dėl socializacijos, visgi į žmones išeinu, draugų susirandu, pabendrauju.*“ (M-2 (26))

Taipogi, galime priskirti ir jau minėtą mokytojo samdymą asmeniniam kalbos išmokimui. „*<...>planuose yra savų 5-6 žmonių grupelėje samdytis mokytoją.*“ (V-3 (31)). Tai kartu rodo ir smulkų savišvietos organizavimą, jungimąsi į bendruomenę, dėl vieno tikslo, mokymasis.

Tačiau pati aplinka, suponuoja galimybę tam tikromis situacijomis ir aplinkybėmis neakcentuoti kalbos, viešosios kultūros supratimo, mokymosi motyvacijos. Informantai įžvelgia vietinės kalbos mokymosi nereikšmingumą, dėl olandų multikultūriškumo ir gebėjimo susikalbėti anglų, prancūzų, vokiečių kalbomis. Visuomenėje bendravimas tampa paprastesnis, nes apsipirkti ir išeiti į viešumą galima ir nemokant olandų kalbos, visgi darbo atžvilgiu, kalba yra naudinga. „*Olandų kalbą esu tik pramokusi, bet nesakyčiau, kad ją moku. Man gyvenant Olandijoje užteko anglų kalbos. Apskritai patys olandai moka daug kalbų, o anglų kalbą moka beveik kiekvienas - nuo jaunų iki senų žmonių. Todėl niekada nesijaučiau blogai dėl to, kad nemoku olandų kalbos. Tai yra ir savotiškas minusas, nes labai sumažėja motyvacija mokytis vietos kalbą, kai tu žinai, jog gali išsiversti su anglų kalba.*“ (M-12 (28)). Taigi, kaip pati informantė teigia, motyvacija sumažėja arba visai dingsta, jei suvoki, kad gali išlikti ir be olandų kalbos, ar brangių kalbos kursų, o natūraliu būdu išmokstant kelias frazes, ir buitiniuose pasikalbėjimuose įsiterpti į pokalbį leidžia ir savarankiškai pramoktos sąvokos. „*<...> įvairias buitines frazes galiu naudoti, olandiškai (kiek leidžia mano žinios) stengdavausi kalbėti parduotuvėse ir panašiose vietose. Tam žinių užtekdavo. Taip pat suprantu, kas šnekama, kas parašyta. Sunkiau pačiai kalbėti, kadangi man užteko anglų kalbos.*“ (M-12 (28)). „*<...> parduotuvėse, kavinėse ir pan. galiu susikalbėti, o olandams kalbant tarpusavyje, suprantu, ką jie sako, tačiau į pokalbį įsijungiu anglų kalba.*“ (M-10 (24)).

Olandijos vyriausybės organizuojami kursai migrantams. Dažniausiai ES šalių emigrantams yra suteikiama galimybė išmokti vietinės šalies kalbą, gauti pilietybę, tai ne naujiena ir Nyderlandų Karalystėje. Prieš metus, dar vis buvo organizuojami nemokami kursai visiems norintiems, sistemai pasikeitus, ir nutraukus finansavimą, kursai tapo mokami, ir, pasak informantų, gana brangūs, 160eur. mėnesiui. „*Praėjusiais metais turėjome savivaldybės kompensuojamus kursus. Bet šiais metais finansavimas visiems nutrauktas, tai jų niekas nebelanko.*“ (M-11 (24)) Migrantų požiūriu, kursai ir pamokos kurie yra mokami nėra parama ir pagalba lengviau socializuotis, lietuvių migrantams ypač sunku suderinti tiek pačių kursų laiką, tiek jų kaštus, kuomet važiuojama ir užsidirbti ir padėti likusiems

Lietuvoje šeimos nariams. Kaip teigia informantai, dauguma jų renkasi savarankišką mokymąsi, tik keletas jų yra bandę lankyti kursus. Nė vienas iš mano apklaustų asmenų nėra patenkintas kursais, mokymosi tvarka. „*Kursų nelankiau.*“ (M-12 (28)). Kelios merginos pasisakė kalbos nesimokančios, nes nėra laiko. Matome informantų prioritetų derinimą: šeima, mokslai, mokymuisi skiriamas laikas.

Kursai yra ne tik olandų kalbai, bet ir kvalifikacijai ar įgūdžiams įgyti. Taipogi yra įgyjamas ir papildomas išsilavinimas, ar papildomi kursai norint pakeisti ar papildyti savo asmeninių gebėjimų sąrašą, ar dėl darbo poreikio. Konkretūs kursų pavadinimai nėra įvardijami, tai pačios informantės valia. „*dar vienus mokslus baigiau + įvairūs kursai, papildomi įgūdžiai, man tai labai naudinga.*“ (M-1 (30)).

R. Laužacko ir kt., (2005) nuomone, mokymosi visą gyvenimą (*angl. Long-life learning*) strategija atsiskleidžia per pagrindines sritis, kurios šiame tyrime pastebimos kaip migrantų akulturacijos veiklos: darbo paieškos ir profesinės integracijos veiksnys; socialinė integracija; individo asmeninis augimas. Informantai, apjungia neformalų ir savaiminį mokymąsi geresnių rezultatų siekiui, leidžia kurti naujus mokymosi būdus.

4.2. Lietuvių migrantų savivaldaus mokymosi patirtys

Apžvelgus bendrą mokymosi, žinių gavimo situaciją, iš informantų pateiktų atsakymų, galime klasifikuoti konkrečius savivaldaus mokymosi aspektus, kurie skirstomi į tam tikras subkategorijas. (žiūrėti lentelė nr. 6) Jie pilnai nusako savivaldaus mokymosi prasmę, ir eigą, kuri išryškėja ir I. Leliūgienės (2011) atliktame tyrime, apie migrantų savivaldaus mokymosi patirtis. Galime matyti teorinėje dalyje minėtą suvokimą, pasiruošimą ir tikslo siekimą, kaip savivaldaus mokymosi modelių įgyvendinimą. (Gibbons, 2002; Tibon, 2000) Pirmoji subkategorija, yra žinių įgijimo būdai, šioje dalyje informantai įvardija kaip jie siekia įgyti tam tikrų žinių, kalbos sustiprinimo ar tiesiog domisi aplinka. Jų žinios ateina iš įvairių subjektų ir objektų, vieni lavinasi individualiai, kiti naudojami viešosiomis erdvėmis, treči pagalbos sulaukia iš aplinkinių asmenų. „*man anglų kalba buvo svarbiau, tai ją ir išmokau pirmiau, Lietuvoj mokykloj ir universitete, bet į Olandiją atvykus galutinai išmokau besimokindama fizioterapiją.*“ (M-1 (30)).

6 Lentelė.

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
	Žinių įgijimo būdai	„savarankiškai. Bandžiau eiti į kursus“ (M-10 (24)) „iš žmonių, ir televizijos, spaudos, Olandijoje gyvenu, kiekviename žingsnyje galima kažką išmokyti, reikia tik pasistengti ir atkreipti dėmesį“. (M-1 (30)). „Šiaip

		<i>nelankiau jokių kursų, savaime iš pradžių angliškai, rusiškai, po to pramokau olandiškai. Aišku negaliu sakyti, kad laisvai šneku, bet kur reikia pvz.: bankas, parduotuvės ir t.t. susišneku“ (V-2 (28)). „aišku pasižiūriu ir vietine TV, bet nėra tiek įdomu, gal tik dėl klausymosi, kad girdėčiau kalbą.“ (V-4 (33)) „Yra gana nemažai įvairių programėlių mokytis kalbai, arba video su pagalba teisingai išstarti žodžius, olandų kalba nėra lengva mūsų tarpei, todėl man tai padeda.“ (M-8 (28)) „Kursuose dalino knygas ir CD, su mokymosi programa, tai aš neįrašinau, todėl galiu leisti sau pasikartoti bet kada“ M-6 (26)).</i>
Savivaldaus mokymosi patirtys	Laiko kaštai žinioms įgyti	<i>„Šiaip jei taip skaičiuoti tai gal valanda per dieną, jei kartais noro ir ūpo buvo tai daugiau, nesu tinginė, bet ir studijos ir darbas vargina. Tačiau šį pavasarį žadu į intensyvius kursus eiti, per tris savaites iki A2 lygio pasikelti Tada bus po tris valandas kiekviena darbo diena, tris savaites“ (M-10(24)) „čia ir problema, vis bandydavau ir dar kartais bandau, paskaityti, pažiūrėti olandišką televiziją, su draugu kartais olandiškom frazėm apsimėtom, bet reikia geriau, ir rimčiau mokytis, prisėsti ir skaityti, verstis atsiminti, va kaip mano mokymasis vykt turėtų.“ (M-1(30))</i>
	Asmenys, padėję mokytis	<i>„Daugiausia kalbą, ar problemas padėjo spręsti tai draugai, kiti lietuviai, kaimynai, tai jie jau rusai, lenkai ir olandai kas tik nori..“ V-2 (28)) Su draugu ir internetu. Ir nebūtinai ta tvarka, draugo šeima, kartais dėstytojai padeda, kurso kolegos, net esu ir nepažystamų žmonių klaususi kaip reikia nuvažiuoti iki stoties.” (M-10 (24)) “buvo ir yra, partneris, draugės ir draugai, nesu iš kuklių žmonių, todėl tikrai pasiklausiu.“ (M-1 (30))</i>
Savivaldaus mokymosi patirtys	Mokymosi aplinka	<i>„turiu omenyje viešojoje erdvėje, studijos, draugai... Parduotuvėse bandau olandiškai bendrauti.“ (M-10 (24)) , neturėjau noro sėdėti namuose ir kalbėtis su kompiuteriu, nors kai skaitau kažką internete tai be kompiuterio niekur.“ (M-1 (30)) „per laiką, kai sukiesi jų aplinkoj nėra kur dėtis, reikia mokytis“ (V-2(28))</i>

Kadangi informantai mokosi tiek savarankiškai tiek yra mokomi kitų asmenų, ar net viešosios erdvės dėka, galime teigti, kad jie mokosi savivaldžiai pasirinkdami kada, kiek laiko, pastangų ar išteklių skirti. Į klausimą kas skatina tobulėti, kokie poreikiai ar reiškiniai verčia juos stengtis organizuoti savo individualų mokymąsi informantai teigė, kad dažniausia ir reikalingiausia mokymasis vyksta dėl darbo klausimų, naujo darbo paieškos, draugų rato ir poreikių plėtros dėka. Autorių (Tibon, 2000; Gibbons, 20002; Marzano, 2001; Costa, 2004) teigimu, yra daug metodų, ir modelių kaip galima

būtų mokytis savarankiškai, kurie gali vykti skirtingose aplinkose, priklausomai nuo asmens pasirinkimo ir galimybių. Atliktame tyrime pasireiškė respondentų gebėjimas laviruoti ir kurti naujus mokymosi metodus ir situacijas. Taipogi, stengtasi pagrįsti ir savivaldaus mokymosi esmę, todėl atsižvelgta ir kaip migrantai planuoja savo savivaldaus mokymosi eigą. Daugiausia nuomonių pasisakė už laisvalaikio naudojimą norint pasimokyti ar įgyti trūkstamų žinių, tačiau kiti teigė, kad mokymąsisi vyksta nuolatos, tiek darbe, ar namuose, kitoje erdvėje. Laiko ir energijos informantai skiria, jų nuomone, nepakankamai. Kai kurie teigia, kad reikėtų skirti daugiau laiko ir noro, bet motyvaciją menkina NL multikultūriškumas, darbo grafiko netinkamumas, poilsio reikmė. Visi, informantai teigia, kad šiek tiek laiko ir savo individualų poilsį jie visgi skyrė žinių gilinimui „*reikėjo stengtis ir domėtis kalba, tiek iš kursų žinių gavau, tiek iš savo laisvalaikiui skirto laiko.*“ (M-1 (30))

Kalbant apie naują ir platesnį draugų ratą, aplinkinių asmenų galimai daromą įtaką, svarbu paminėti juos kaip vienus iš pasirenkamų informacijos šaltinių. Įdomus kalbos mokymosi būdas, yra pasitelkiant aplinkinius žmones, tiksliau olandus, kurie savo tarpusavio kalba, bendravimu padeda įsijungti į naują gyvenimą. Viena iš pašnekovių teigė, kad kalbą jai padeda mokytis draugo šeima, jų pokalbių klausymasis, ir reagavimas į juos jai leidžia suprasti daugiau ir lengviau priimti kultūrą. „*Manau man padeda visi, kaip sakýčiau visa aplinka yra mano mokykla.*“ (M-10 (24)) Savivaldaus mokymosi formų gali būti įvairių, priklausomai nuo asmens galimybių ir socialinės padėties. Iš pateiktų informantų atsakymų, galime teigti, kad tai daroma laisvalaikio metu, žiūrint vietinę televiziją, skaitant pasitaikiusius užrašus, kalbantis ir bendraujant su olandiškai kalbančiais asmenimis, žodynų analizavimas ir t.t. Tai pasitvirtina ir nagrinėtoje mokslinėje literatūroje. Lietuvių autoriai (Laužackas ir kt., 2005; Teresevičienė ir kt., 2006; Rudytė, 2012) apibūdindami savaiminį mokymąsi neįspraudžia sąvokos į erdvės, vietos ir laiko rėmus. Jų teigimu, mokymasis, paprastai vyksta neformalioje – laisvoje – aplinkoje (pavyzdžiui, namuose, laisvalaikio metu, bendraujant ir pan.), bet kuriuo paros metu (ryte, dieną, vakare ar net naktį), įvairiose gyvenimo situacijose (kelionėje, svečiuojantis pas draugus ar gimines ir pan.). Ketvirtosios subkategorijos esmė, yra kur informantai save atranda, kur jie mokosi, ir kaip atpažįsta mokymosi aplinką. Ši dalis tyrime apsiskleidžia nepilnai, informantai nurodo, kad pagrindinės mokymosi vietos yra kursų klasė, namai ir viešojo erdvė, internetas ir kompiuteris. Tačiau, šiuo klausimu galima remtis jau iš atsakytų subkategorijų, mokymosi aplinka yra visa erdvė, kurioje žmonės komunikuoja, bendrauja dalinasi informacija. Patys informantai įvardija savo požiūrio ir galimybių plėtrą, todėl negalime konkretinti mokymosi aplinkos, kuomet mokymasis vyksta visą gyvenimą.

4.3. Poreikiai (reiškiniai), skatinantys gyvenimo stiliaus kaitą.

Pasak užsienio autorių (Farell, 2011; Bourdieu, 2003; Wodak, 2004) socialinės aplinkos kuriamas asmens elgesys, įgyti kultūriniai įpročiai keičiasi pasikeitus visuomenei. Nacionalinis identitetas galimai transformuojasi į transnacionalinį, edukacijos dėka. Kasdienės veiklos neatrodo kaip naujo objekto mokymasis, susipažinimas su juo, tačiau migracija, keičia supratimą ne tik apie savo šalį, bet ir apie save patį. Pasikeitęs požiūris, galimybių plėtra leidžia informantams pažinti naują kultūrą, gyvenamąją aplinką. Informantų įvardinti reiškiniai, kurie jiems padėjo socializuotis, (o tai įvardijama kaip vienas iš savaiminio mokymosi būdų), lėmė jų pozityvią nuomonę apie priimančią šalį, tautinio tapatumo detalių ir bruožų išlaikymą, mišraus identiteto sukūrimą. (žiūrėti lentelė nr. 7) V. Čiubrinskas (2005; 2011) J. Kuznecovienė (2008) atliktuose tyrimuose apie lietuvišką tautinį tapatumą išskyrė tautinio tapatumo bruožus, kurie atsiskleidžia ir šiame tyrime. Pagal autorių išskirtus bruožus, atliktame tyrime gauti duomenys buvo sukategorizuoti.

7 Lentelė.

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Gyvenimo stiliaus ir būdo bruožų papildymas migracijoje	Maisto gamyba	„Negaminu, užima labai daug laiko ir pastangų, be to nėra sveika, geriau užbėgu užkasti pakeliui į kavinę ar su draugėm susitikus pavalgau.“ (M-4 (25)). „Ilgainiui pripranti ir prie vietinio maisto, jis nėra jau toks blogas, skrandis priprato, išmokau valgyti taip kaip olandai.“ (M-3 (24)) „maisto pilna lenkiško, baltą mišrainę eini valgyti pas gruzinus į užkandinę, cepelinai LT pavalgau :), o duonos rusų parduotuvėje irgi yra pirkti. Iš maisto tikrai čia visko yra.“ (V-2 (28)) „Olandai taip pat gamina daug ir sočiai, tik jie sotumą pasiekia ne didžiuliais mėsos gabalais, o dideliais kiekiais bulvių ir daržovių.“ (M- 10 (24))
	Švenčių reikšmingumas	„Lietuviškos šventės užsienyje nebeturi tokios didelės reikšmės ir masiškumo.“ (M-4 (25)). „Švenčiam, tai su estais ar dar kuo nors, Jonines su patiekalais ir alus,“ (V-1 (26)) „Oj pas mus labai daug įvairių draugų, ko tik nori, Kalėdas su rusais, Velykas su lenkais, o yra dar ir vietinių švenčių tai jas jau su olandais“ (M-3 (24))
Gyvenimo stiliaus ir būdo bruožų papildymas migracijoje	Požiūrio plėtra	„Pagerėjo, daugiau pamačiau, susipažinau su įvairiais žmonėmis iš įvairių šalių.“ (M-1 (30)) „Manau tai neįkainojama patirtis.“ (M-7 (27)) „Patobulėjau gerokai, vien tame, kad čia išmokau dauguma staliaus darbų.“ (V-3 (31))
	Santykiai su Lietuva	„Taip pat pasikeitė mano požiūris į Lietuvą. Supratau, kad

		<i>esu patriotė (anksčiau taip negalvojau).<...> supratau, kad lietuviai (ir kiti Rytų europiečiai) dažnai idealizuoja užsienį. Supratau, kad Lietuva yra tvarkinga ir graži šalis, tik mums patiems sunku tai įvertinti.“(M-12 (28))</i>
Simboliai gyvenime	migrantų	<i>„Krepšinis visus ir visur suvienija“. (M-1 (30)). „darbe turiu Gedimino pilį, ir Lietuvos vėliavą, namuose turiu 2 vėliavas, ai dar 3 milijonai marškinius nešioju kai einu krepšinį žaisti, kiekvienas turi savo vėliavą turėti, kitu atveju bežemiai esame :)o kai jų daugiau tai dar geriau“. (V-1 (26)).</i>

Ivairios maisto gamybos tradicijos, maitinimosi įpročių variacijos. J. Kuznecovienė (2008) atliktame tyrime apie lietuvių migrantus ir jų maisto gamybą, lietuviškus patiekalus išskyrė kaip vieną lietuviškumo bruožų, kuris galimas išsaugoti, arba ne žymiai keičiasi priklausomai nuo situacijos ir aplinkos. Dauguma informantų yra merginos, moterys, kurios apie maisto gamybą kalba gana dviprasmiškai. Kai kurios nemato jokių kliūčių gaminti Olandijoje lietuviškus patiekalus, tačiau reikia pastebėti, kad galima tos, kurios šeimas yra sukūrusios su lietuviu vyru. Priežastys, kodėl yra gaminamas lietuviškas maistas yra mišrios: sunku pamiršti receptus, „*Gaminu kugelį, cepelinus, balandėlius, varškėčius. Tikriausiai šitų valgių receptų nepamiršiu niekad.*“(M-2 (26)), iš įpročio negali atsisakyti lietuviško maisto „*Gaminame tik lietuviškus patiekalus. Cepelinai, balandėliai, koldūnai, guliašas ir taip toliau, taip pat kepame lietuviškus pyragus, sausainius, verdame lietuviškas varškės spurgas.. ir daugelį kitų patiekalų... Kitaip sakant valgome tą patį ką ir valgydavo būdami Lietuvoje.*(M-5 (30)) Aišku, ne visi yra patenkinti maistu ir jo kokybe, „*dariau neviena karta cepelinus kotletus bulvių košę šaltibarščius ir kitką, na kai kurie yra tarkim kefyras šaltibarščiams, bet jis ne tokio skonio, todėl ir maisto kokybė skyrėsi*“ (M-11 (24)) Tačiau kitos informantės aiškina, kad nėra galimybės gaminti apskritai, dėl darbo, dėl studijų, ar tiesiog palankių galimybių valgyti viešojoje vietoje. Atsiradus geresniam užmokesčiui, galima leisti ir pietus ar pusryčius kavinukėse. Atsiranda visuomeniškumo ir pasaulietiškumo, greito gyvenimo stiliaus bruožai, kuomet karjeros, ar rimtos ir sėkmingos socializacijos siekiant yra pamirštama namų ūkio, maisto gaminimo t.t. įpročiai. Kaip teigia informantai, jie stebi ir mokosi dienos ritmo iš vietinių gyventojų, kolegų, draugų kurie ir padiktuoja didžiąją dalį dienos ar laisvalaikio veiklų. Vyrai apie maisto gaminimą, ar maisto kultūrą teigia, kad maisto produktų pasirinkimas yra toks pats kaip ir Lietuvoje, reikia paminėti, kad yra lenkiškų ar rusiškų produktų parduotuvės, kas jiems leidžia maistą rinktis kaip tėvynėje. Tačiau, maisto kultūra jungia žmones, dažnai kai kurių patiekalų atitikmenis galima rasti kitose pasaulio virtuvėse, kaip ir vieno informanto atsakyme,

jam valgymas ir noras prisiminti lietuviškus patiekalus skatina apsidairyti, ką gamina kitos kultūros „maisto pilna lenkiško, baltą mišrainę eini valgyti pas gruzinus į užkandinę, cepelinai LT pavalgau :), o duonos rusų parduotuvėje irgi yra pirkti. Iš maisto tikrai čia visko yra.“ (V-2 (28)) „Nesu išrankus maistui visada atsiranda vietos ir lietuviškiems ir naujiems patiekalams.“ (V-3 (31)) Vyrų praktiškumas ir lengvas naujovių priėmimas leidžia jiems lengviau pritapti. Buvimas atviru naujovėms, drąsa, smalsumas išbandyti kitų kultūrų ar tradicijų papročius skatina akulturaciją.

Atsiranda ir kitas maisto kultūros aspektas, keli asmenys iš informantų lygina ir stebisi olandų ir lietuvių virtuvės įpročiais, atrodytų, kad abiejų kultūrų virtuvės netenkina maitinimosi poreikių. Jie neįžvelgia jokių radikalių skirtumų, bet turi savo asmeninę nuomonę apie valgymo įpročius. „<...>neįprastas buvo jų įprotis po valgio valgyti jogurtą kaip desertą. Taip pat mėsos ir daržovių proporciškumas yra visiškai neįprastas lietuviams. Olandai taip pat gamina daug ir sočiai, tik jie sotumą pasiekia ne didžiuliais mėsos gabalais, o dideliais kiekiais bulvių ir daržovių.“ (M- 10 (24)) Iš šio teiginio galime sakyti, kad migrantų maisto įpročiai nesikeičia radikaliai. Jie lengviau socializuojasi ir išlaiko tam tikrą tautinio identiteto kategoriją kitoje šalyje, kuri yra artimesnė jiems maisto kultūra. „Tikras tradicinis olandų maistas netgi panašus į lietuvišką, ir ten bulvės su kopūstais, ir ten.“ (V-3 (31)) „Nemanau, kad maistas labai skiriasi. Priklauso nuo sąvokos “lietuviški patiekalai” apibrėžimo. Jei tai cepelinai, bulviniai blynai ir pan., tuomet negaminu (bet Lietuvoj taip pat retai gamindavom). Mityba ne itin pasisekė, kai išvykau.“ (M-6)26)).

Maitinimosi įpročių pasikeitimas pastebimas tik pas asmenis, kurie gyvena ir bendrauja su užsieniečiais ir kitomis kultūromis, yra linkę į atvirumą bei smalsumą kaip asmenybės, noriai išbando naujoves ir atsirenka sau tikusius bruožus. Likusieji, bendraudami su lietuvių tautybės asmenimis, ne taip radikaliai keičia savo nuostatas. Kuo labiau yra įsiliejama į vietinę bendruomenę, tuo labiau yra perimama kitos kultūros bruožai. Visgi, kai kurie informantai teigia, kad reikia priprasti prie maitinimosi įpročių, kad multikultūrinės bendruomenės rate radikaliai neišsiskirtum.

Tradicijų ir švenčių reikšmingumas ir jų įgyvendinimo formos išėivijoje. V. Čiubrinskas (2005) aprašydamas lietuvių migracijos bangas teigė, kad visoms joms yra būdingas tautiškumo bruožų puoselėjimas ar išlaikymas, tradicijų, kultūros, kalbos ar paveldo atkartojimas. Palyginus šios migrantų bangos atstovus su kitomis istorinėmis migracijos bangomis, jose aprašytais lietuviams, tradicijų ir papročių laikymosi išėivijoje aspektu, galima teigti, kad jie skiriasi ne tik švenčių organizavimo, bet ir jų laikymosi išėivijoje klausimu, tradicijų reikšmė Lietuvoje nebuvo tokia svarbi. To priežastys yra kelios: pati migracija, aplinkos pakeitimas, mažas lietuvių gyvenančių aplinkui ryšys, šeimoje neugdytas

švenčių reikšmingumas. „Nėra svarbu švęsti, turbūt tai daug ką lemia ir aplinka, jog nebuvo akcentuojamos tautinės šventės mano šeimoje”. (M-9(30)) „Kažkodėl čia atvykus tautinės šventės pasimiršo. Galbūt todėl, kad mieste, kuriame gyvenam lietuvių labai nedaug, todėl prisiminti ir švęsti nesu labai linkusi.”(M-2 (26)) Informantai įžvelgia supančios aplinkos, „namų“ erdvės reikšmingumą norint įprasminginti nacionalines šventes, jie reflektuoja į artimųjų nebuvimą kartu, mažą poreikį švęsti kaip yra įpratę. „Tautines šventes reikia švęsti toje šalyje tarp tos tautos žmonių, kitu atveju tai visiškai praranda prasmę. Nes aplinka manau yra svarbiausia.“ (M-7 (27)). „<...> tik gimtadienius, darėme kelis kartus, bet mūsų papročiai čia nyksta.“ (M-11(24)). Paminima ir Lietuvos Respublikos Ambasada, ir jos indėlis į lietuvių bendruomeniškumą ir tradicinių, nacionalinių švenčių, papročių išlaikymą. „Manau, reikia būti LT, kad švęsti. Nes nėra tos aplinkos, nebent važiuoti į ambasadą, ten kažkokie renginiai vyksta.“(V-2 (28)), „Pati neorganizuoju, bet jei kas nors kur nors vyksta, stengiuosi sudalyvauti.“ (M-1 (30)) Visgi, dėka asmenų kurie noriai bendrauja su aplinka, ir joje esančiomis kultūromis, atsiranda ir naujas, hibridinis švenčių paminėjimo būdas, supažindinus aplinkinius su lietuviškomis šventėmis, ieškojimas panašių kultūrų ir tarpkultūrinis bendravimas. Toks kooperuotas multikultūrinis bendravimas leidžia teigti, kad ilgainiui lietuviai dalijasi savo patirtimi ir perima kitų kultūrų šventimo ir viešo gyvenimo bruožus. Tai leidžia manyti, kad lietuviai nėra konservatyvūs, ugdo toleranciją ir plečia socialinių tinklų ratą. Tik viena migrantė pasisakė laiką ir šventes leidžianti su vietiniais gyventojais, nes kaip teigia pati, bando pritaityti. „Gyvenu svečioje šalyje, todėl priimu ir švenčiu šventes, kurias švenčia olandai.”(M-2 (26)). Visgi, lietuvių tautinės šventės, ar bet kokios šventės nėra aktualizuojamos migrantų gyvenime. Jie gana pasyviai kalba apie Lietuvoje vykusį gyvenimą, o migracija jų nuomone nėra priežastis pradėti labiau rūpinti savo tautiškumu. Galima teigti, kad praleidus migracijoje ilgesnį laiką, bendraujant su kitomis kultūromis, tautiškumas hibridizuojamas. Daugumos informantų dabartinė padėtis tradicijų laikymesi yra stagnacijoje, kas gali pasikeisti į atvirumą supančiai aplinkai ateityje. Tikėtina, kad greitai metu, bus suaktyvinta migrantų inkorporacija pasikeitus oro sąlygoms, darbų ir gyvenamosios vietos paieškos dėka.

Migrantų asmeninio suvokimo ir požiūrio plėtra. B. Kuzmickas (2007a.) kalba, apie identiteto atvirumą ir plėtrą, pokyčių vedami tapatumai ne tik plečiasi, tačiau kūrybiškai priima ir realizuoja naujas vertybes, žinias, normas. Beveik visi informantai teigė, kad jų emigracija pakeitė jų gyvenimą, galimybes ir norus. Atsiradus didesnėms galimybėms, pasikeitė ir gyvenimo stilius. „aš visados norėjau daryti tai kas man patinka ir išėjo, finansinis stabilumas yra malonus komfortas“ (V-1 (26)) Jie teigia,

kad emigracija bet kokių tikslų, dėl darbo, ar studijų yra teigiamas bruožas asmenybės raidai. „*Pagerėjo, daugiau pamačiau, susipažinau su įvairiais žmonėmis iš įvairių šalių.*“ (M-1 (30))

Platesnis požiūris, patirtis, kompetencija ir noras keistis atsiranda kuomet suprantama, jog tam reikia asmeninio noro. Taipogi yra įvardijama ir asmeninė charakterio bruožų kaita. Asmenys tampa reiklesni ir motyvuoti, atsiranda pasaulietiško ir tolerancijos požymiai. „*<...> prasiplėtė akiratis ir pasaulio supratimas, tapau ambicingesnė ir reiklesnė gyvenimo kokybei ir teisingumui*“ (M-3 (24)) „*Visada puikiai jaučiuosi kosmopolitiškoje aplinkoje.*“ (M-6 (26)). „*Labai daug supratau dalykų, kurių neišvažiuavęs iš Lietuvos nesuprastum niekada. Atsiveria akiratis. Pasidariau laisvesnė nuo savęs pačio.*“ (M-7 (27)) „*išmokau bendrauti su žmonėmis, būti draugiškesniu, pasaulio suvokimas padidėjo, žmonių sudaryti stereotipai arba pasitvirtino arba buvo paneigti.. susidariau savo pačio pasaulėžiūra, o ne tai apie ką pasakoja kaimynai Lietuvoje pvz.*“ (V-1 (26)) Toks psichologinis savęs supratimas parodo savianalizę, asmenybės, padėties apmąstymą iš šalies, sakyčiau tai subrendimo lygis. Šiuo požiūriu individualus tapatumas transformuojasi radikaliausiai, asmenų požiūrio plėtra yra vienas iš migracijos teigiamų aspektų, kuomet tiek migrantas, tiek priimančioji valstybė gauna apipusią naudą: migrantas realizuoja save darbo, studijų ar kvalifikacijos kėlimu, o valstybė gauna produktyvią darbo jėgą arba kvalifikuotą žmogiškąjį kapitalą. Savivaldaus mokymosi dėka, kuris savyje inkorporuoja smalsumą, žingeidumą, reiklumą ir t.t., migrantai supami edukacinės aplinkos perima ir įsisavina tam tikrus bruožus. Apie poreikių kaitą galima paminėti ir sąsajas su Lietuva, kalbama ir kaip išsilavinimo įgijimą Lietuvoje. Pasikeitus švietimo sistemos kainoms, uždarbis užsienyje leidžia pabaigti mokslus Lietuvoje. „*Jo poreikiai žiauriai išaugo :), net nesitiki, bet taip yra. O šiaip daug ką sau gali leisti pvz. <...> baigiau čia dirbdamas LT aukštąja, nes yra pajamos, <...> tai daug ką reiškia.*“ (V-2 (28)) Kartu yra paminimas ir požiūris į lietuvius, Lietuvą. „*Taip pat pasikeitė mano požiūris į Lietuvą. Supratau, kad esu patriotė (anksčiau taip negalvojau).<...> supratau, kad lietuviai (ir kiti Rytų europiečiai) dažnai idealizuoja užsienį. Supratau, kad Lietuva yra tvarkinga ir graži šalis, tik mums patiems sunku tai įvertinti.*“ (M-12 (28)) Pagrindine požiūrio kaita pasižymi tie, kurie Lietuvą matė kaip nevilties ir skurdo šalį. Migracija leido suprasti, kad ir kitos šalys nėra šviesios ir kultūringos, kartais migrantai atranda naujų ir jiems nepriimtinių kultūrinių bruožų.

Kiekvieno asmens prioritetai ir poreikiai yra skirtingi, tačiau visi apie juos kalba teigiamai, vieni kaip finansinį stabilumą, kas leidžia ne tik norėti, bet ir įgyvendinti norus, kiti apie asmeninių gebėjimų ir charakterio bruožų pasikeitimą. „*Labai džiaugiuosi kitų kultūrų ir kitokių žmonių pažinimu. Manau, kad tapau tolerantiškesnė ir atviresnė kitiems. Supratau, kad mes daug ko galime pasimokyti iš olandų.*“

Tai yra nustoti niurzgėti ir būti labiau atsipalaidavę, dažniau vieni kitiems tiesiog nusišypsoti, ištiesti pagalbos ranką, būti atviresni kitokiems žmonėms su kitokiu požiūriu .“(M-12 (28))

Santykiai su Lietuva. Migrantams, pradėjus formuoti transnacionalų, mišrų tapatumą, natūraliu atrankos būdu, vieni tautinio tapatumo bruožai pasimiršta, ir į jų vietą ateina kiti, pasaulietiški, modernesni individualų tapatumą nusakantys bruožai. I. Kripienė (2012) kalbėdama apie transnacionalius identitetus, juos mini kaip lanksčius ir kintančius tapatumus. Tai leidžia jiems palaikyti santykius ir su gimtąja šalimi ir su vietine bendruomene. Lietuviškam tapatumui ir savęs identifikavimui pirmoje vietoje atsiranda Lietuva, kaip socialinių, artimų ryšių su šeima erdvė. Didžiausias ir radikaliausias pokytis migranto gyvenime yra artimųjų, šeimos praradimas ir individualaus gyvenimo pradžia svečioje šalyje, kuomet suprantama kad Lietuva nebuvo tokia prasta šalis kurti savo gyvenimą. „*Jaučiu ir jausiu ryšį (su Lietuva)², nes ten mano šeima ir artimieji. Kur bebūtum, visada yra ir geresni ir blogesni gyvenimo tarpsniai*“(M-1 (30)). Taip, apie santykius su artimaisiais ir Lietuva kalba viena iš pašnekovių. Faktas, kad migrantai nėra patenkinti Lietuvoje susiklosčiusia padėtimi, išlikusia tarybinių laikų mąstymo forma, leistų spręsti ir apie jų pasirinkimą būti emigrantu. „*visada palaikau savo šalį ir didžiuojuosi būdama lietuve, bet manau lietuviškas mentalitetas turi galias įsišaknijusias sovietines tradicijas, kurios man nėra suprantamos, todėl palaikau lietuviško mąstymo būdo, stengiuosi mąstyti ir suvokti pasaulį kitaip.*“(M-4 (25)). Lietuvoje likę artimieji, draugai gal būt nekilnojamas turtas, verslas ir pan. neleidžia pamiršti gimtosios šalies, todėl klausimas apie santykius ir ryšius su Lietuva parodo migrantų transmigracijos prasmę. Kai kurių interviu metu išskiriama, kad požiūris į Lietuvą pasikeičia emigravus, ji tampa reikšmingesnė. Iš pasisakymų, apie gimtąją šalį matyti, kad migrantai teigiamai atsiliepia apie joje esančius artimuosius, ilgesingai kalba apie namus ir savo tikrąją „vietą“, tačiau visi nurodo, kad grįžti nenorėtų. Klausimuose apie santykius su tėvais per atstumą informantai teigia, kad jiems, kai jauniems žmonėms atstumas nėra problema, be to ir finansinės galimybės leidžia artimuosius lankyti, ar pasikviesti į svečius dažniau. Tačiau tėvų pozicija nėra žinoma, ar jie vertina vaikų migraciją pozityviai, neutraliai ar neigiamai. „*Sunku aišku, kaip ir visiem būna...galvoji apie savus ir tiek... bet pakeisti per daug ko negali, aš apie giminę kuo mažiau stengiausi galvoti ir koncentruotis į universitetą. Dabar po visų studijų ... na ką aplankau ir tiek ... o per skype tai šnekam taip blogai iš tikrųjų nėra, galima sakyti, kad yra tame, kad kaip tik gali sudaryti tėvam sąlygas pakeliauti aplankyti tave :) jiems irgi įdomu.*“(V-1 (26)). Emocijų ir prisirišimo dėka, paliečiant šeimos klausimus, informantai pradeda tapatinti save su Lietuva. Jie vis dažniau įvardija, kad Lietuva, kaip šalis svarbi, nes jie yra kilę iš jos,

---

² Autoriaus pastaba.

joje augę ir subrendę, jų pirminės savikūros vieta. Tokiu būdu yra patvirtinama tapatumo pradžia, kur pradėdamas kurti individualus tapatumas. „*Todėl grįžtu 4-5k. per metus aplankyti draugų ir šeimos. Lietuva svarbi tuo, kad didžiąją dalį gyvenimo ten praleidau ir ten likę mano visi artimiausi žmonės.*“ (M-4 (25)). „*Lietuva yra gimtoji šalis... ji visada mūsų širdyse ir mintyse. Ir visada turime vilties sugrįžti, pagerėjus ekonominei situacijai Lietuvoje, atsiradus galimybei rasti darbus.*“ (M-5 (30)). „*Manau, kad Lietuva yra man svarbi - visada didžiavausi tuo, kad esu lietuvė ir sunkiai įsivaizduoju save, keičiančią pilietybę. Mano nuomone, tai ir yra patriotiškumas.*“ (M-10(24)). Santykiai su artimaisiais yra išlaikomi pagal galimybes, vieni bendrauja internetu, kiti dažnai važiuoja pas artimuosius, treči padeda ir finansiškai likusiems namuose, tai ir įprasmina transmigrantų sąvoką, kuri mano darbe yra kaip vienas iš pagrindinių konceptų.

Išsaugoti ir įgyti simboliai migrantų gyvenime. Autorių (Akstinavičiūtė, 2007; Čiubrinskas, 2011; Castells, 2006) teigimu identitetas reprezentuojamas per simbolius, kurie neegzistuoja be individo jam suteiktos prasmės. Pateikiama informantų nurodyti simboliai ir jų prasmės nusako jų poziciją „namų“, ateities planų ir tautiškumo klausimais. Dauguma informantų pagrindiniu ir svarbiausiu simboliu nurodė šeimą, taipogi ir kaip vieną iš vertybių, jie akcentavo šeimos sukūrimą. „*Manau lietuviams šeima yra vertybė.*“ (M-1 (30)). „*Manau didžiausia vertybė lietuviui yra šeima, ją sukurti ir puoselėti.*“ (M-2 (26)) Tačiau vis daugiau asmenų kalba apie populiarius, Lietuvą garsinančius simbolius, krepšinį, materialius suvenyrus, vėliavas. „*Krepšinis visus ir visur suvienija.*“ (M-1 (30)). „*darbe turiu Gedimino pilį, ir Lietuvos vėliavą, namuose turiu 2 vėliavas, ai dar 3 milijonai marškinius nešioju kai einu krepšinį žaisti, kiekvienas turi savo vėliavą turėti, kitu atveju bežemiai esame :)o kai jų daugiau tai dar geriau.*“ (V-1 (26)). Ne visi informantai aiškina ką jiems reiškia šie simboliai, tačiau kai kurių suvokimas ir paaiškinimas, kad tai privalu kiekvienam asmeniui yra įprasminantis patį simbolį, verta paminėti, kad kai kurie asmenys nesuprato simbolio primenančio iš kur jis yra, sąsajų su namais reikšmės. Viena informantė išsiskyrė įdomiu hobiu, kurį ji pati įvardija, kaip jai asmeniškai reikšmingą veiksmą. „*Pradėjau rinkti lietuviškas knygas, manau tai svarbu, be to ir įdomu, turiu jau apie 50 knygų, iš visos Olandijos.*“ (M-10 (24)) Prisimenant migracijos bangas ir lietuviškumo kaip kalbos puoselėjimą, toks gestas yra vertinamas ne kaip pokytis, o kalbos ir kultūros išlaikymas per knygas. Taipogi, yra nurodoma kiti, lietuvišką tapatumą ir gimtąją šalį primenantys atributai. Jų funkcija yra bendruomeniškumo siekimas su kitais lietuvių migrantais. Gana savotišku ir unikaliu būdu, tačiau reikšmingiausia yra identiteto palaikymo ir tautiškumo raiškos esmė, o kaip tai pasiekti yra kiekvieno individo skirtingas metodas. „*Nuo automobilio kvapų iš praeito Europos čempionato, iki lietuviškų*

vėliavėlių, nors noriu lietuviško vardinio numerio ant mašinos stiklo, kad galėtume susipypsiant su kitais lietuviais.“(V-3 (31)). Paklausti apie dvigubą pilietybę, jos įsigijimo būdus ir pastangas išlaikyti lietuvišką pilietybę, informantai gana vienbalsiai atsako, kad nenorėtų atsisakyti Lietuvos Respublikos pilietybės, dėk su šalimi siejančių emocijų. „*Taip turiu, ir nežadu išsižadėti, kaip galima atsiakyti, to kas tau duota natūraliai.*“ (V-3, (31)). „*Save vadinu lietuve-emigrante. Olande tikriausiai nebusiu niekada, nes visada prisiminsiu savo šaknis, gimtus namus.*“ (M-2 (26)) Kita vertus, besiplečiant požiūriui, norams ir interesams, informantai save apibūdina ir kaip, „*Europos pilietis.*“ (V-1 (26)) „*Vertinu ir kitas kultūras, šalis, man visa tai yra įdomu. Šia prasme esu pasaulio pilietė.*“ (M-12 (28)).

Migrantai neišskiria daugiau ar kitokių simbolių, su kuriais tapatintųsi, tačiau iš esamų galiu spręsti, kad visgi pradinė identiteto savikūros erdvė, Lietuva, ir dabartiniai su ja susiję klausimai ir įvykiai yra pastebimi ir migrantų lietuvių kitose šalyse.

4.4. Sociokultūrinės aplinkos pasikeitimas

Problemos, su kuriomis susiduria informantai įvardijamos kaip neigiamos nuomonės, netolerancijos, nesupratimo paveiktos įtampos tarp įvairių kultūrų atstovų Nyderlandų Karalystėje. V. Pruskus (2003a.) A. Juodraitis, (2003) teigia, kad asmuo pasikeitus aplinkai, dažnai naudoja jau turimas, atsineštas patirtis ir žinias iš savo gimtosios šalies. Tyrime atsiskleidė kultūrinio šoko išgyvenimai ir akulturacijos multikultūrinėje erdvėje dėka išsivysčiusi tolerancija, supratimas, pakantumas aplinkai. Šioje tyrimo dalyje galime išskirti savaiminį mokymąsi, kaip akulturacijos, socializacijos pasekmę. Dėl individų pastangų, asmeninės iniciatyvos, pirminės kultūrinio šoko problemos, kultūrų skirtumų nesuderinamumai buvo išspręsti. Įdomu tai, kaip informantai kalba apie savo pirmąsias patirtis migracijoje, iš jų atsakymų galime daryti išvadą, kad šuo metu, žvelgiant iš dabarties perspektyvos jų suvokimas apie buvusias įtampas yra pasikeitęs, tapęs neutraliu. (žiūrėti lentelė nr. 8)

8 Lentelė.

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Specifiniai LT ir NL visuomenės	Visuomeninės sistemos kaita	<i>Nors tai taip pat Europos šalis, tai nesitikėjau tokio didelio skirtumo. Bet patyriau lengvą kultūrinį šoką.</i> “ (M-12 (28)). „ <i>Buvo sunku priprasti prie lietuviams neįprastų parduotuvių darbo valandų, visko planavimo ir užsirašymo į dienotvarkes (net ir susitikimų su šeimos nariais), tai, jog vyrai nėra pratę padėti moterims, ir jog iš esmės olandai yra skūpūs.</i> “ (M- 10 (24))
	Santykiai su	„ <i>Skeptiškai, dažnai lygindami su rytų europiečiais, ypač</i>

skirtumai aktualizuoti migrantų pačių	kitomis kultūromis	lenkais ir rusais. Kartais jaučiamas prilyginimas žemesniems. Tačiau tuo pačiu jei žmogus niekad nėra sutikęs lietuvių prieš tai, ir nėra girdėjęs/susidūręs su neigiamu jų apipasakojimu, būna didelis susidomėjimas jų kalba, kultūra, priežastimis gyventi užsienyje. (M-4 (25)). „Nesutikau tokių žmonių, kuriems būtų neįdomu. Daugiausiai supažindinti buvo kiti kartu gyvenę studentai. Dažnai padiskutuodavom apie kultūrinius skirtumus, šventes, nacionalinį charakterį. Man tai visada būdavo labai įdomu.“ (M-12 (28))
---------------------------------------	--------------------	--

Visuomeninės sistemos kaita, kultūrinio šoko raiška. Pakeitus gyvenamąją aplinką, ir apsisprendus gyventi kitoje šalyje, visada atsiranda šiokie tokie kultūriniai skirtumai kurie vienus veikia neutraliai, o kitus priverčia apmąstyti migracijos tikslą. Aukšti šalies vertinimai, dideli asmeniniai lūkesčiai neretai ištirpsta, jei susiduriama su realybe, kuri neatitinka iliuzijų. „Miestuose trūko tvarkos (mano, kaip lietuvis, akimis žiūrint). Žmonės atrodė labai atsipalaidavę. Trūkumas tik ta prasme, kad į daug ką jie tiesiog nekreipia dėmesio. Man labai užkliuvo jų netvarkingumas dideliuose miestuose. Suvalgys šokoladą, ir numes popierių sau po kojomis. Ir nesvarbu, kad už 10 metrų stovi šiukšliadėžė. Bet tai yra miestų problema.“ (M-12 (28)). Kai kurie lietuvių migrantai, pateikia sudėtingus pilietybės gavimo niuansus, kaip vieną iš sudėtingų visuomeninių sistemų bruožą. Lietuviams, kalbos mokymasis neatrodo toks sunkus reiškinys, tačiau kuomet pereinama į pilietybės klausimą, ar kitas šalies politikos sistemas, pasirodo, kad nėra taip lengva pakeisti pilietybę. Papildomas istorijos egzaminas, registracija, ilgalaikis gyvenimas šalyje verčia rimtai ir argumentuotai apsvarstyti naujos pilietybės priėmimo klausimus. „<...>penkerius metus pragyvenęs nueini į Olandijos ambasadą ir pateikia 100 klausimų iš visos Olandijos istorijos turi beabėjos jų kalbą mokėti.. jau kai čia esi prisiregistravęs būna pirmas žingsnis į Olandijos pilietybę, nes jai jau prisiregistravai vadinasi jau ir gyveni čia ir bandai siekti kažkokiu aukštumų šioje šalyje“ (M-11 (24)). Gana griežtas olandų kultūros vertinimas atsiranda, kuomet susiduriama su olandų šeima iš arčiau, ir įsigyvenama, tampama „sava“ jų namuose, kaip teigia informantė, olandai ne tik turi kelis kultūrinius, visuomeninius skirtumus, bet ir namų buityje viskas vyksta kitaip. „Buvo sunku priprasti prie lietuviams neįprastų parduotuvių darbo valandų, visko planavimo ir užsirašymo į dienotvarkes (net ir susitikimų su šeimos nariais), tai, jog vyrai nėra pratę padėti moterims, ir jog iš esmės olandai yra skūpūs.“ (M- 10 (24)) Informantai įžvelgia skirtumus ne tik kaip lietuviai, bet ir iš savo šeimos tapatumo, konstrukto. Pavyzdys, kaip turi būti šeimoje, visuomenėje

atsinešamas iš savo pirminės aplinkos, todėl ir vertinimai, lyginamai gali skirtis. Vieni pašnekovai tai pastebi, kitiems tai nėra reikšminga.

Santykiai, reakcijos ir patirtys bendravime su kitomis kultūromis. Informantai nurodo, kad jų bendravimas su kitomis kultūromis vyksta visur: darbe, namuose, socialinėje, viešojoje erdvėje, kaimynystėje. Dažniausia, kita kultūra yra olandai, tačiau lietuviams vis dažniau yra primenamos kitos kultūros. Kartu jie palaiko ryšius su lietuviais, rusais, lenkais, estais ir t.t. esančiais emigracijoje, jų aplinkoje. Pasiteiravus, kaip reaguoja užsieniečiai į tai, kad jie yra iš Lietuvos, atsakymai dalijasi į dvi kategorijas: domimasi asmeniu, jo šalimi, arba stereotipiškai lyginama su kitomis kultūromis (rusais, lenkais). „*Kartais jaučiamas prilyginimas žemesniems. Tačiau tuo pačiu jei žmogus niekad nėra sutikęs lietuvių prieš tai, ir nėra girdėjęs/susidūręs su neigiamu jų apipasakojimu, būna didelis susidomėjimas jų kalba, kultūra, priežastimis gyventi užsienyje.* (M-4 (25)). Nyderlandų Karalystės piliečių menka nuovoka apie lietuvius, ir viešosios erdvės dėka sklindanti nuomonė kenkia kitų lietuvių migrantų reputacijai, teigiamai socializacijai. „*Būna įvairių variantų.. nuo neapykantos iki didelio draugiškumo.*“ (M-5 (30)). „*Dažniausiai teigiamai. Bet labai dažnai sieja su Rusija ar slaviška kultūra.*“ (M-6 (26)). <...> *buvo net tokiu dalyku, kad tarkim kad ir kavinėje sėdi su draugais ir koks olandas nori priėjęs pabendrauti ir sako tu ne iš Lenkijos? mes atsakom ne, esam iš Lietuvos. Tada jis atsako, o galime tada bendrauti.* „(M-11 (24)). „*Įvairiai, dažniausia painioja su Lenkija. Dažnai net nežino kur yra Lietuva*“ (V- 4 (33)). „*Jei kas domisi visada, nors vistiek kad ir ką bepasakotum tu lieki lenkas ar rusas*“ (V-3 (31)) Tokie teiginiai ir nepalankus lietuvių migracijoje vertinimas sunkina jų socializaciją ir integraciją. Siekiai, motyvai ir pastangos pritaipyti ir išlikti lygiaverčiu asmeniu kitoje šalyje yra žlugdomi, nes migrantų savęs vertinimas žlunga dėl stereotipinių nuomonių. Beabejotai, tai išnyksta su laiku ir migrantų pastangų rodymu darbe, gyvenime, visuomenėje, tačiau identiteto stabilumui migracijoje tenka nemaži iššūkiai.

Kiti bendravimo ypatumai pasireiškia paprastoje buityje. Informantas neišskiria tokios situacijos kaip kultūrinio bruožo, tačiau ji pažymi, kad lietuviams pareiga ir atsakomybė yra svarbiau nei olandams. Čia išryškėja ir kultūriniai ir asmeniniai bruožai, kurie ilgainiui gali būti arba nuslėpti arba išryškėja kaip akivaizdūs nesutarimai. „*Problemy kilo nebent dėl buitinių dalykų ir mūsų lietuviško pareigingumo. Kiekvieną savaitę studentų name gyvenantis žmogus turėdavo padaryti tam tikrą darbą. Vienas tvarko virtuvę, kitas dušą, dar kažkas koridorių, ir t.t. Taigi mes, dvi lietuvės (name su manimi dar gyveno viena lietuvė) tuos darbus trūks plyš padarysim, ir padarysim gerai. Tuo tarpu kai kurie kiti su mumis gyvenę, dažnai į pareigas numodavo ranka. Dėl to būdavo kartais pikta, bet ir su jais vėliau*

susitarėme.”(M-12 (28)). Informanto nuomonė apie olandų kultūrą verčia manyti, kad vyresnio amžiaus asmenys turi didesnę ir stipresnę kultūrinių ir vertybinių nuostatų supratimą. Pasak jo, vyresni asmenys yra gerbiami, jų yra klausoma, į jų nuomonę atsižvelgiama. „Žmonės kultūringi, išsilavinę, bent vyresnioji karta, jei susidraugauji artimai, tai tave laiko labai svarbiu savo aplinkoje, jaunimas jau supopsėjęs, kaip ir visoje vakarų ES.“(V-4(33)). Jaunesnės informantės nuomone ir patirtimi, aplinkiniai tikrai domisi atvykėliais, juolab, jei tai laikini, ar nedarbo migrantai, tokius galima vadinti turistais, ar trumpalaikiais šalies lankytojais. Jaunų asmenų smalsumas, ir platesnis bei modernus požiūris į pasaulį, leidžia jiems be tarpininkų pažinti naujas kultūras, vienas iš jų būdų studijos užsienyje, pasilikimas po jų ir naujo gyvenimo kūrimas, įgijus svečios šalies išsilavinimą. „Nesutikau tokių žmonių, kuriems būtų neįdomu. Daugiausiai supažindinti buvo kiti kartu gyvenę studentai. Dažnai padiskutuodavom apie kultūrinius skirtumus, šventes, nacionalinį charakterį. Man tai visada būdavo labai įdomu. Taip pat su kitais studentais dalinausi patirtimi apie Lietuvą, o jie man pasakojo apie savo šalis. Aš galvoju, kad žmonės, kurie dėl studijų atvyksta į svečią šalį, visada domisi kitomis kultūromis. Ir tai yra didžiulis studijų užsienyje plusas.“ (M-12 (28)) Čia kartu išvelgiamas ir asmeninis žinių troškimas. Mergina dėl savo pačios interesų ir platesnio išsilavinimo savaime pažindinasi su kitomis tautomis, noriai bendrauja su žmonėmis. Lietuviai migrantai su juoku pateikia kultūrinių skirtumų ir bendravimo su kitomis tautomis momentus. Tačiau juose galima išvelgti jau pačių migrantų tautų klasifikavimą, ir tautų lyginimą. Informantas teigia, kad olandai niekuo nesiskiria nuo lietuvių, gal tik tuo, kad anksčiau pradėjo europietišką gyvenimo būdą. Pozityvus atsiliepimas apie kitą kultūrą leidžia teigti, kad pasiekta adaptacijos stadija. „Olandai labai sunkiai duoda save pažinti iš svetur atvykusiems žmonėms. Bet, jie sakyčiau, labai prisirišę prie kai kurių dalykų, ir jų nekeis. pavyzdžiui vakarienė visada šeštą, vyksta į atostogas, visada prisidės pilną šaldiklį krocketų ir taip toliau. Darbe pirmą valandą dažniausiai geria kavą ir niekam dėl to galvos neskauda. O šiaip jie tokie patys kaip ir lietuviai ką tik nuo šakės, tik pora dešimtmečiu anksčiau.“ (V-3 (31))

Šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos Nyderlandų Karalystėje, per savo individualų migravimo laikotarpį atskleidė kelis individualaus tapatumo bruožus. Vieni jų mėgaujasi užsienio šalies teikiamomis privilegijomis, vykdo akulturaciją per savaiminį mokymąsi, gyvena nejausdami didelio kultūrinio skirtumo ar migracijos padarinių, tačiau kiti, ilgiau išgyvenę svečioje šalyje, labiau perpratę vietinių kultūros ypatybes, visgi jaučia migracijos trūkumus. Abejos migrantų grupės mokosi ir savaime supranta, kad norint išlikti verta dualizuoti savo mąstymą, atsisakyti tam tikrų „lietuviškų“ bruožų, ir koncentruotis ties universaliais, daugiau multikultūriniais gyvenimo aspektais, tokiu būdu, jie greičiau

perkuria savo identitetą ir greičiau akultūruojasi naujoje aplinkoje. Emocinis prisirišimas ir artimųjų ilgesys skatina tapatintis save su Lietuva, kaip gimtąją šalimi. Taip yra įprasminamas tautinio tapatumo konceptas, ir transnacionalinio migrantų ryšys su gimtąja šalimi. Daugiausia pokyčių lietuviai migrantai pastebėjo ekonominių rodiklių pasikeitime. Daugiau tolerancijos ir pastangų, lietuvių migrantai, skyrė santykiuose su kitomis kultūromis, kalbos ir asmeninės kompetencijos didinimui, bendravimui ir bendradarbiavimui su kitos rasės, tautybės pažiūrų piliečiais, bei visuomeniniams Nyderlandų Karalystės sistemos ir gyvenimo stiliaus pokyčiams. Paviršinė kaita pastebėta maisto gamyboje, tradicijose.

Išvados:

1. Šiuolaikinius migracijos procesus tiria įvairios mokslo sritys, sąlygojančios įvairialypį migracijos sampratos turinį. Migracijos samprata keičiasi, dėl nuolat besikeičiančių migrantų judėjimo krypčių, socialinių tinklų ir laiko bei erdvės kriterijų. Migracijos procesas, tai kompleksiškas, nuolat kintantis, sąlygotas daugelio migracijos veiksnių reiškinys. Migrantai, gali atstovauti kelis migracijos tipus, veikiamus skirtingų migracijos veiksnių, kuriuos analizuoja migracijos teorijos. Istorinės migracijos bangos sukuria nevienodą migrantų identitetą, su jo kaita ir išlikimu susijusias problemas, galimus sprendimo būdus ir savišvietos alternatyvas.
2. Migracija, dėl įvairių priežasčių, yra ne tik gyvenamosios vietos kaita, bet individualų gyvenimo stilių, požiūrį, tapatumą, naujus asmeninius ar profesinius įgūdžius transformuojantis procesas. Transnacionalinio identiteto sąvoka, apibūdina migrantus, kurie palaiko glaudžius ekonominius, socialinius, asmeninius ryšius su gimtąja šalimi, tačiau nuolatinę gyvenamąją vietą įvardija „priimančią“ šalį. Migruojančio asmens gyvenime savaiminio mokymosi koncepcija, pripažinta kaip natūrali, kasdienėje aplinkoje vykstanti mokymosi veikla, sąlygojanti gyvenimiškos patirties, be institucijų ar ugdytojų pagalbos, plėtrą. Migravus, šis mokymasis suintensyvėja, iš aplinkos perimamos vertybės, požiūriai, nuostatos ir normos. Savivaldus mokymasis, socializacija ir atsitiktinis mokymasis kaip savaiminio mokymosi formos, suintensyvėja migrantų gyvenime, kaip pilnavertės socializacijos ir akulturacijos reiškiniai.
3. Tyrimas patvirtina, kad migrantų nacionalinis identitetas yra keičiamas į transnacionalų identitetą. Dėka naujos sociokultūrinės aplinkos stipriai keičiasi ne tik gyventojų požiūris į savo esybę, gimtosios šalies, gyvenimo prasmės ar skirtingų kultūrų suvokimas ir tolerancija, bet kuriami nauji, hibridiniai tapatumai. Informantai save įvardija Europos ar pasaulio piliečiais. Suintensyvėjusių savaiminio mokymosi metodų dėka, naujos patirtys padeda prisitaikyti multikultūrinėje erdvėje, tapatumas yra keičiamas į teigiamą, asmens kompetencijas ir gebėjimus plečiančią pusę.
4. Transmigrantų savaiminio mokymosi metu išryškėjusios mokymosi veiklos yra sąlygotos kasdienės migrantų veiklos, išreikštos jų pačių valia ir poreikiu tobulėti. Išskiriamos tokios mokymosi veiklos: spaudos skaitymas, televizijos žiūrėjimas, žinių ir patirties perėmimas iš kompetentingų kolegų, bendravimas, laisvalaikio leidimas su vietinės kultūros atstovu, kompiuterinės mokomosios programos naudojimas lavinant kalbos įgūdžius, interaktyvių programų naudojimas. Šios veiklos įprasmina savaiminio mokymosi konceptą migracijoje.

Rekomendacijos:

1. Išsiaiškinus migrantų poreikius ir siekius nuolatiniam tobulėjimui ir pažinimui, Lietuvos Ambasada Nyderlandų Karalystėje siūloma atkreipti dėmesį ir suaktyvinti pagalbą migrantams norintiems keisti specializaciją, papildomai tobulėti neformalaus mokymosi metu. Rekomenduojama vienytis su lokaliomis NVO, kitomis Ambasadomis, kuriant neformalaus ugdymo programas, organizuojant mokymosi kursus ar projektus. Šio mokymosi metu gautos žinios, patirtys yra teigiamai vertinamos informantų, bei sąlygojančios savaiminio mokymosi metu tęsti savišvietą. Tai sąlygotų naujo, tarpkultūriško identiteto kūrimą, globalaus bendravimo procesą.

2. Atliktus tyrimą apie migrantų savaiminio mokymosi specifiką, galima teigti, kad migracijoje individualus mokymasis ir pažinimas vyksta nuolatos. Migrantams siūloma neapsiriboti tik kalbos ir artimiausios aplinkos pažinimu, domėtis kitomis sritimis: politika, ekonomika, pilietiškumo raiška ir pan. Akulturacijos ir teigiamos inkorporacijos naujoje šalyje vienas pagrindinių bruožų yra kokybiškas susipažinimas su veikiančia sistema, todėl svarbus tampa migranto smalsumas ir atvirumas naujiems įspūdziams. Migrantams išvykusiems dirbti, gyventi ar studijuoti į Nyderlandų Karalystę, rekomenduojama savaiminio mokymosi metu, ugdytis tarpkultūrinio komunikavimo, socialinio pažinimo, iniciatyvumo ir kūrybingumo kompetencijas darbo, laisvalaikio ar kasdienės veiklos metu.

Literatūra:

1. Akstinavičiūtė, I. 2006. „Antropologinė „namų“ idėjos perspektyva: lietuvių diasporos žmonių tikslas ar saugi vieta „judant“?“, *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*. Nr. 2.
2. Akstinavičiūtė, I. Petraitytė, 2007. D. Lietuvių tautinės tapatybės simbolinių komponentų konfigūracijos. *Lietuvos mokslų akademija. Filosofija. Sociologija*. T. 18. Nr. 2.
3. Alenksandravičius, E. 2008. Globalizacijos iššūkiai lietuvių išeivijos švietimui. *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2008, nr. 2 (6).
4. Antinienė, D. 2000. Tautinė tapatybė kaip vienas iš asmens tapatumo bruožų. *Psichologija. Mokslo darbai*. T 20. VU leidykla.
5. Appadurai, A. 1996. *Modernity at large. Cultural dimension of globalization*. University of Minnesota.
6. Appadurai, A. 1990. *Disjunctive and differences in the global cultural economy. Global culture: Nationalism, globalization and modernity*. Sage. London.
7. Berry, J. W. 2005. *Hand book of cross-cultural psychology. Special behavior and applications*. Vol 3. Allyn and Bacon.
8. Bučinskytė, I. 2006. Skirtingų emigracijos bangų JAV lietuvių katalikų identiteto žymės: lietuvių kalba ir katalikybė. *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, nr. 1.
9. Buraitienė L. Savivaldus mokymasis ir refleksija: teorinis aspektas. *Mūsų socialinis kapitalas – žinios: 8-oji studentų mokslinė konferencija*, 2008, p. 39–43.
10. Blumer, H. 1986. *Symbolic interaction. Perspectives and methods*. University of California press. USA.
11. Bommer, M. ir kt. 2005. *International migration research. Constructions, Omissions, and the promises of interdisciplinary*. Ashgate publishing company. JAV.
12. Bourdieu, P. 2003. *Įvadas į refleksyviają sociologiją*. Vilnius. Baltos lankos.
13. Brettel, C. B. 2007. *Migration theory. Talking across disciplines*. Rout ledge. New York.
14. Brubaker, R. 2004. *Ethnicity without groups*. Harvard university press.
15. Castells, M. 2006. *Tapatumo galia*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
16. Cheetham, G. ir kt., 2005. *Professions, competence and informal learning*. Edward Edgar Publishing. Massachusetts.

17. Chrysochoou, X. 2004. Cultural Diversity. It's Social Psychology. Blackwell Publishing
18. Costa, A. L. ir kt. 2004. Assessment strategies of self – directed learning. Corwin Press. USA.
19. Čiubrinskas, V. 2011. Identiteto ir identiteto politika: Antropologinės demencijos tiriant nacionalinį ir transnacionalinį saistymąsi. Lietuviškas identitetas šiuolaikinės migracijos kontekste. VDU. Kaunas.
20. Čiubrinskas, V. 2008. Tautinio identiteto antropologiniai tyrinėjimo klausimai. Lietuviškojo identiteto trajektorijos. VDU. Kaunas.
21. Čiubrinskas, V. 2007. Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos. Mokomoji knyga. Kaunas. VDU.
22. Čiubrinskas, V. 2006. „To Be of Use For Your Own Country’ – Missionary Identity of the Lithuanian Transmigrants“, Socialiniai mokslai, nr. 3 (53).
23. Čiubrinskas, V. 2005. Transnacionalinis identitetas ir paveldas: lietuviškumas diasporoje. Sociologija. Mintis ir veiksmas. NR. 2
24. Daugherty, H.G. An introduction to population. The Guilford press. JAV.
25. Dapkutė, D. 2009. Lietuviai pasaulyje. Išeivijos institutas. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:< <http://www.iseivijosinstitutas.lt/lietuviai-pasaulyje>>.
26. Dapkutė, D. 2006. Tarp dviejų pasaulių: tapatumo kaita emigracijoje. Lietuviškojo europietiško raišymo raida: dabarties ir ateities iššūkiai. Vilnius.
27. Denscombe, M. 2010. The good research guide :for small-scale social research projects. Maidenhead : Open University Press.
28. Donskis, L. 2006. Emigracija netikrumo ir nesaugumo laikmetyje. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:< <http://www.balsas.lt/naujiena/269134/leonidas-donskis-emigracija-netikrumo-ir-nesaugumo-laikmetyje>>.
29. Douglas, M. 2003. Natural Symbols. Routledge.
30. Doring, S. 2001. The cultural studies reader. Routledge.
31. Duoblienė, L. 2011. Ideologizuotos švietimo sistemos kaitos teorijos. Monografija. VU.
32. Durkheim, E. 2002. Savižudybė. Socialinis etiudus. Vilnius, Pradai.
33. Etniškumo studijos: teoriniai samprotavimai ir empiriniai tyrimai. Straipsnių rinkinys. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Eugrimas. Vilnius.
34. Faure, P. 2000. Kritinės sąmonės ugdymas. Vilnius. Tyto alba.

35. Farrell, L. 2011. P. Bourdieu on European identity: Theories of habitus and cultural capital. *Economics and Sociology*
36. Fouron, G. Ir kt. 2001. All in the family: Gender, Transnational migration, and the nation state. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą: <http://www.pnud.org/sv/migraciones/static/biblioteca/33_Fouron_George_GenderandTransnationalMigration.pdf. >
37. Foucault, M. 1998. *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius. Baltos lankos.
38. Friedman, J. 1990. *Being in the world: Globalization and Localization*. Global Culture: Nationalizm, globalization, and modernity. London: Sage.
39. Friedman, J. 1994. *Cultural Identity and Global Process*. London: Sage.
40. Gellner, E. 1996 *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius. Pradai
41. Geertz, C.J. 2005. *Kultūrų interpretavimas*. Vilnius. Baltos lankos.
42. Gibbons, M. 2002. *The self-directed learning hand book*. John Willey and sons. USA.
43. Giddens, A. 2000. *Modernumas ir tapatybė. Modernybė ir asmens tapatumas :asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
44. Giordano, Ch. 2010. *Paradigms of migration: from integration to transnationalism*. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*. Nr. 1 (2) Kaunas. VDU.
45. Gruodytė, E. 2009. *ES politikos gairės ir tendencijos migracijos srityje*. *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*. Nr. 2(8). Versus Aureus. Kaunas.
46. Gupta, A. Ferguson, J. 2001 *Beyond culture: space, identity and the politics of difference*. *Cultural Anthropology*. Duke university press.
47. Heisler, B. S. 2000. *The sociology of immigration*. *Migration theory: Talking across disciplines*. Routledge. Niujorkas.
48. Hofstede, G. 2001. *Culture's Consequences*. London: Sage.
49. Hofstede, G. 2005. *Cultures and organizations. Software of mind*. New York. JAV.
50. International Organization of Migration (IOM), 2003. *World migration 2003- managing migration challenges and responses for people on the move*. IOM.
51. Janušauskas A. 2009., *Šiuolaikiniai migracijos procesai ir jų įtaka Lietuvos darbo rinkai // Vadyba Journal of Management*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Nr. 2(14)
52. Juodraitis, A. 2003. *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveikia*. Šiauliai. Šiaulių universiteto leidykla.

53. Karalevičienė, J. ir kt. 2009. Tarptautinės emigracijos ekonominių priežasčių analizė Lietuvos pavyzdžiu. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 1 (14)
54. Kardelis, K. 2005. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis*. III leidimas. Šiauliai: Lucilijus.
55. Kasatkina, N. 2004. The adaptation of ethnic minority groups: Defining the problems (case of Lithuania.) *Etniškumo studijos*. Kaunas. VDU.
56. Kasatkina, N. ir kt. 2003. Lietuvos etninių grupių adaptacija: Kontekstas ir eiga. *Socialinių tyrimų institutas*. Vilnius. Eugrimas.
57. Kasnauskienė, G. 2006. *Demografijos pagrindai*. VU leidykla. VU.
58. Kazlauskaitė, A. 2010. Naujas žvilgsnis į migracijos tyrimus knygoje „Migration theory. Talking across disciplines. „Politikos mokslų almanachas. T (8). Kaunas. VDU.
59. Kazlauskienė, A. 2006. „Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai“. *Darbinė medžiaga*. LR Seimo Konstitucijos salė.
60. Kelly, Ch. B. 2000. *Demography and international migration. Migration theory: Talking across disciplines*. Routledge. Niujorkas.
61. Koslowski, R. 2000. *Migrants and citizens*. Cornell University.
62. Kuznecovienė, J. 2009. „Lietuvių imigrantų tautinės tapatybės darybos strategijos Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje“ *Filosofija. Sociologija. Lietuvos mokslų akademija*. 2009. T. 20. Nr. 4.
63. Kuznecovienė, J. 2008. *Lietuvių tautinis identitetas: bruožai ir tipai. Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Kaunas. VDU.
64. Kuznecovienė, J. 2006. Šiuolaikinės lietuvių tautinės tapatybės kontūrai. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. NR. 2
65. Kuzmickaitė, D. Ir kt. 2012. Darbo migracijos, kvalifikacijos ir lietuviškosios tapatybės sankirtos: išsaugoti, palaikyti ar kurti? *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*. Nr. 1(13). Versus Aureus.
66. Kuzmickaitė, D. 2008. Teoriniai tarptautinės migracijos diskursai. *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*. Nr. 1(5). Versus Aureus.
67. Kuzmickaitė, D. 2006. Šiuolaikinė lietuvių migracija bendruomenės ir individo tapatumų slinktyse. *Lietuviškojo europietiško raida: dabarties ir ateities iššūkiai*. Vilnius.
68. Kuzmickas, B. 2007. *Tautinio tapatumo savimone: Lietuvių savimone bruožai*. MRU. Vilnius.

69. Kuzmickas, B. 2007a. Tautinio tapatumo savimonės beieškant. Mokslo Lietuva. 2007 m. gruodžio 20 d. – sausio 9 d. Nr. 22 (378) [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:<
<http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/2006-2011/node/816.html>>.
70. Kuzmienė, V. 2008. “Kultūrinio šoko hipotezė (1). Konceptijos ištakos. Simptomai ir stadijos. Projektas- psichologinė pagalba emigrantams. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:<
http://www.psyvvirtual.lt/straipsniai/kulturinis%20sokas_1.html>.
71. Knowles, S. M. 1975. Self – directed learning. A guide of learners and teachers. Cambridge adult education.
72. Kripienė, I. 2012. Identitetų konstravimas transnacionalinėje migracijoje: šiuolaikiniai imigrantai iš Lietuvos JAV. VDU. Kaunas.
73. Kripienė, I. 2012a. Lietuviško tapatumo daryba transmigracinėse patirtyse: šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos Niujorke. Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos. Nr. 1(13). Versus Aureus. Kaunas.
74. Krukauskienė, E. 2007 Akademinio jaunimo Lietuvos kultūrinio identiteto įžvalgos: suvokimas, atpažinimas, raiška. Lietuvos mokslų akademija. Filosofija. Sociologija. T. 18. Nr. 4,
75. Maslauskaitė, A. ir kt., 2007. Šeima abipus sienų. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
76. Massey. D. S. 2011. Theories of international Migration: A review and appraisal. Population and Development Review, Vol. 19, No. 3 (Sep., 1993), pp. 431-466
77. Mažeikis, G. 2010. Propaganda ir simbolinis mąstymas. Kaunas, VDU.
78. McMillan D. W., Chavis D. M. 1986. Sense of Community: A Definition and Theory George Peabody College of Vanderbilt University.
79. Nikiforova, B. 2006. Religijos ribos ir parybys globalizacijos sąlygomis. Kultūros filosofijos ir meno institutas. Vilnius.
80. Laužackas, R. ir kt., 2005. Kompetencijų vertinimas neformaliame ir savaiminiame mokymesi. Monografija. Kaunas. VDU
81. Leliūgienė, I. ir kt. 1999. Lietuvių migrantų savivaldaus mokymosi patirtis. KTU. Kaunas.
82. Lietuvos demografiniai pokyčiai ir gyventojų politika. 1995. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Vilnius. Baltijos kopija.
83. Liubinienė, N. 2009. Migrantai iš Lietuvos Š. Airijoje: „ savo erdvės“ konstravimas. Daktaro disertacija, VDU, Kaunas.

84. Low, S. M. ir kt. 2003. *Anthropology of Space and Place— Locating Culture*. Bleckwell publishing.
85. Luckmann, Th. ir kt., 1999. *Socialinis tikrovės konstravimas: Žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius. Pradai.
86. Parutis, V. 2007. Galimybių šalis: ar gali Jungtinė Karalystė tapti lietuvių emigrantų namais? *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*. Nr. 3. Versus Aureus.
87. Patron, M. C. 2007. *Culture and Identity in Study Abroad Contexts*. Cultural Identity Studies. International Academic Publisher. Bern.
88. Pruskus, V. 2003a. *Sociologija. Teorija ir Praktika*. Vilnius.
89. Pruskus, V. 2003. *Multikultūrinė komunikacija ir vadyba*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą: <[ftp://ip-77-221-84-123.kava.lt/Knygos/Vadyba,%20Verslas/Multikulturine%20Komunikacija%20ir%20Vadyba%20\(Pruskus\).pdf](ftp://ip-77-221-84-123.kava.lt/Knygos/Vadyba,%20Verslas/Multikulturine%20Komunikacija%20ir%20Vadyba%20(Pruskus).pdf)>
90. Rudytė, K. 2012. Kas yra savaiminis mokymasis arba kaip galime mokytis nesimokydami? [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą: < <http://www.atrasiu.lt/index.php/mokslo-vejai/zmogaus-pasaulis/item/3-kas-yra-savaiminis-mokymasis-arba-kaip-galime-mokytis-nesimokydami>>.
91. Rupšienė, L. 2007. *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda. Klaipėdos universiteto leidykla.
92. Richardson, L. D. ir kt., 2011. *Principles and Practice of Informal Education*. Rutledge.
93. Sarvutytė, M. ir kt. 2010. *New concepts and approaches of migration*. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 15
94. Silwerman, D. 2002. *Interpreting qualitative data: methods for analysing talk, text and interaction*. London. Sage.
95. Sipavičienė, A. 2006. *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Tarptautinės migracijos organizacija. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
96. Sipavičienė, A. 2010. *Darbo jėgos migracija: poreikis ir politika Lietuvoje*. Tarptautinės migracijos organizacija. Vilnius
97. Smith, M. P. Ir kt. 2006. *Transnationalism from below*. Transaction publisher.
98. Smith. A. 1994. *Nacionalizmas XXa*. Vilnius. Pradai.

99. Stankūnienė, V. ir kt. 2007. Lietuvos demografinės raidos iššūkiai. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
100. Statistikos departamentas. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:< <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/saveselections.asp> >.
101. Stulgienė, A. ir kt. 2009. Migracijos poveikis darbo jėgos rinkai ir pusiausvyrai. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 14
102. Strateginiai prioritetai, 2000. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:< <http://distance.ktu.lt/livun/91231.html>>.
103. Šalkauskis, S. 1933. *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*. Kaunas.
104. Šilbajoris, A. 2011. Emigracijos bangos. XXI amžius. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:< http://www.xxiamzius.lt/archyvas/xxiamzius/20011114/istving_01.html>.
105. Taljūnaitė, M. 2009. Tautinio tapatumo politika: teorinės paradigmos paieškos ir modeliai. Lietuvos mokslų akademija. *Filosofija. Sociologija*. T. 20. Nr. 4.
106. Taljūnaitė, M. 2008. Tautinio identiteto sociologiniai tyrimai Lietuvoje (iki 2005). *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. VDU. Kaunas.
107. Taljūnaitė, M. 2006. Lietuvių tautinio tapatumo konstravimas sociologiniuose tyrimuose. Lietuvos mokslų akademija: *Filosofija. Sociologija*. Nr. 2.
108. Taljūnaitė, M. 1996. „Changes of identity in modern Lithuania“ *Vilnius, Social studies* (2).
109. Teresevičienė, M., ir kt. 2006. *Andragogika*. Kaunas. VDU.
110. Terminų žodynas. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:< <http://www.zodynas.lt/terminuzodynas>>.
111. Tomlinson, J. 2007. „Globalization and Cultural Analysis“ Cambridge. Polity.
112. Tomlinson, J. 2002. *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas. Mintis.
113. Tibon, D. R. 2000. *All learning is self – directed*. USA.
114. Thaut, L. 2009. Context of the debate with EU and Lithuania. *International migration*. Vol. 47 Issues 1. [žiūrėta 2012 04 03] prieiga per internetą:< <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2435.2008.00501.x/full>>.
115. Turner, V. 1970. *The forest of simbols. The aspects of ndembu rituals*. Cornell University Press. JAV.
116. Valavičienė, N. 2009. Aktyvūs imigrantai: pilietinio dalyvavimo veiksniai Europos Sąjungoje. *Socialinių mokslų studijos. MRU*. 3(3), p. 165–182.

117. Wodak, R. 2004. National and transnational identities: European with and other identities constructed in interviews EU officials. Transnational identities– becoming European in the EU. Rowman and Littlefield publishers. Oxford.
118. Zlotnik, H. 1999. Trends of International Migration since 1965: What Existing Data Reveal. Blackwell Publishers. UK.
119. Žibas, K. 2007 Darbo imigracija į Lietuvą: situacijos analizė. Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos. Nr. 1(4) Versus aureus.
120. Žydžiūnaitė, V. ir kt. 2012. Savaiminis mokymasis darbo aplinkoje: bendrosios kompetencijos vystymosi kontekstualumas. Šiaulių valstybinė kolegija. Šiauliai.

Priedas nr. 1

Pavyzdinis interviu

V.: *Ką veikei prieš atvažiuodamas gyventi į Olandiją?*

V-1 (26): Gyvenau, mokiausi, dirbau Anglijoje.

V.: *Kaip dabar apibūdintum savo padėtį, galvodamas apie praeitį? Kas paskatino išvažiuoti?*

V-1 (26): Amm padėtis buvo normali, nei per blogai nei labai gerai.. aš iš LT išvažiavau 19 metu... o į Anglijos universitetą išvažiavau, nes labai pavargau nuo KTU dėstytojų spaudimo...galvojau, kad būtų žymiai įdomiau važiuoti kur nors kitur, bet tik ten kur galėčiau susišnekėti... tai Anglija buvo natūralus pasirinkimas.. darbas po studijų tai nuosekliai išėjo - kadangi aš mokinausi bakalaurą ir magistrą Anglijoj, mano žiniasklaidos orientacija buvo nukreipta link Vakarų Europos, Lietuvoje su savo žiniomis nelabai būtų tekę pritaipyti. Kaip ir Anglijoj, nelabai kas supranta kas yra VU universitetas ir kokio lygio specialistus ten regia.

V.: *Kai atvažiavai į NL, koks buvo pirmasis įspūdis? Kas patiko, nepatiko?*

V-1 (26): Pirmas įspūdis - išlipu iš autobuso 6h ryto.. Šalta ... išeinu link sankryžos, dviratininkas daro posūkį, slysta ir vos ne saltu persiverčia... slidus keliai dar tada buvo. nieko pirmas įspūdis .. graži šalis, žmonės iš charakterio panašūs į lietuvius, bet šiek tiek šiltesni, gan materialistai, užsieniečių neprisileidžiantys į savo ratus, bet bendraujantys.

V.: *O ryšys su tėvais? Vis tik išvažiuoji, palieki viską.*

V-1 (26): Sunku aišku, kaip ir visiem būna...galvoji apie savus ir tiek.. bet pakeisti per daug ko negali, aš apie giminę kuo mažiau stengiausi galvoti ir koncentruotis į universitetą. Dabar po visų studijų ... na ką aplankau ir tiek ... o per skype tai šnekam taip blogai iš tikrųjų nėra, galima sakyti, kad yra tame, kad kaip tik gali sudaryti tėvam sąlygas pakeliauti aplankyti tave :) jiems irgi įdomu.

V.: *O ko labiausia trūksta iš Lietuvos? Maisto, artimųjų, gamtos, kalbėti lietuviškai?*

V-1 (26): Maisto netrūksta, jau per Kalėdas prisivalgiau tai dabar nebegaliu sustoti krosų bėgioti ;) artimųjų trūksta :)

V.: *O ką veikei pirmiausia kai atvažiavai į NL: miegot, dirbt, namų ieškot?*

V-1 (26): Tą patį.. tiesiai atvažiavęs kitą dieną pradėjau praktiką su žiniasklaida

V.: *Ar susiradai lietuvių bendruomenę? Tau jos pagalbos reikėjo?*

V-1 (26): Ne, lietuvių bendruomenės nesusiradau.. tik prisijungiau per facebook, dėl bendro supratimo ką lietuviai veikia ir kokie renginiai vyksta. O šiaip tai pats susiradau viską- butą, darbą ir visa kita.

V.: *Ar dažnai namo į Lietuvą grįžti?*

V-1 (26): 1 -2 kartus į metus.

V.: *Ar šventi lietuviškas šventes, žinau, kad olandai neturi vardadienių, Joninių.*

V-1 (26): Švenčiam, tai su estais ar dar kuo nors, Jonines su patiekalais ir alus, Velykos ...Velykų gal per daug nešvenčiu. Kalėdos.. bandau namo grįžti, vardadieniai, kai mama pasako :)

V.: *Su kokiom tautom dar bendrauji, bet olandų ir lietuvių?*

V-1 (26): visom, lenkais, latviais, estais, ispanais, prancūzais...vokiečiais, italais, hmm visos šalys iš tikrųjų. Labai smagu, nes pasijauti pasaulio dalimi, viskas atrodo ranka pasiekama, nori kebabo, turkas tuoj susuks, nori „wok“ japonas pakeps..

V.: *O kaip jei reaguoja kai pasakai esi iš Lietuvos, jie žino kur tai? ką nors apie Lietuvą ?*

V-1 (26): žino, kaip kurie vidutiniškai, kai kurie net daugiau už mane.. kitas klausimas yra ar aš žinau apie jų šalis? o čia tai klausimas :)

V.: *O ką tu žinai apie jų šalį?*

V-1 (26): Nedaug, palyginus kiek galėčiau žinot, suprantu, kaip veikia visuomenė, per kelis metus suvokiau, kad svarbu domėtis ir rodyti smalsumą. Nors, jei esi įkyrus tave labai greitai išmes iš savo būrio. Reikia derintis prie vietinių gyventojų.

V. *Kaip stengiatės išlaikyti lietuvių tautos kultūrą, papročius? ar darai kažką lietuviško Olandijoje?*

V-1 (26): Niekaip, šiaip jau tai turiu 2 vėliavėles, visus sveikinu su mūsų šventėm, kartas nuo karto stengiuosi nusipirkti cepelinų ir lietuviško alaus, bandau kepti bulvinius blynus (labai dažnai prisvilę, bet vis vien)

V.: *O ar pasakoji kitiems, kaimynams ir pan., apie Lietuvą, supažindini juos su mūsų tradicijom, tarkim, krepšinio čempionatas, Joninės, šokinėjimą per laužą ir pan..*

V-1 (26): apie šokinėjimą per laužą ne, nes neteko, bet šiaip tai galima sakyti, kad puoselėju Lietuvos vardą tiems žmonėm, kuriems iš tikrųjų įdomu.

V.: *Ar moki olandų kalbą?*

V-1 (26): ne nemoku, labai man sunkiai sekasi ją pramokti, nes čia visi šnekasi angliškai, o darbe irgi angliškai reikia šnekėtis, bandžiau į kursus eiti, bet persunkus buvo man reikia pradėti nuo darželinuko lygio, bet plane yra mokymasis (nors pagrindų)

V.: *vadinas esi visur anglakalbis?*

V-1 (26): taip, anglų, rusų, lietuvių.

V.: *Kaip mokeisi olandų kalbą?*

V-1 (26): oj.. hm, nu pirma tai buvo pirkau tas knygutes mokomąsias ir skaičiau, tada parekomendavo CD įsigyt, tipo klausai ir atkartoji, bet visai nesigaudavo, nes tikrai sunkus tarimas.. O šiaip, televizija, žodynai.. gan daug pinigų išleidau kai dabar pagalvoju, o kalbos vis tiek nemoku. Darbe tai kartais vis paklausiu ką reiškia šitas žodis ar anas, bet atsimenu tik tam kartui, kai man jos tiek tereikia, tai ir nesinori mokytis.

V.: *Kaip įvardintum erdvę kurioje mokaisi? Kur tavo nuomone vyksta mokymasis?*

V-1 (26) : Manau, kad visur, aišku suprantama, kad tualete ne, bet turiu omenyje viešojo erdvė, darbas namai... žinai, net su draugais dalinamės naujai išmoktais žodžiais. Juokingiausia būna kai ištariam netaisyklingai. Bet tikrai, eini mieste reklama, skelbimas ar pranešimas, ir skaitai nes pirma įdomu, antra manau ir laviniesi.. ane?..

V.: *Ar atsisakei kokių nors lietuviškų tradicijų kai atvažiavai į NL? kažko nebedarai?*

V-1 (26): priklauso nuo aplinkybių, hmm neatsisakiau nieko kaip ir, hmm, kad aš, perdaug ir nebuvo labai tradicijas sekantis žmogus, iš pagarbos seku tradicijas: bet dėl jų nepersistengiu, o čia kažkaip su įvairiais žmonėm bendrauji, ir nepagalvoji apie tradicijas.

V.: *Ar pasikeitė gyvenimas, išvykus iš Lietuvos į Angliją, iš Anglijos į Olandiją, patobulėjai? ir kaip pasikeitė?*

V-1 (26): aišku patobulėjau, išmokau bendrauti su žmonėm, būti draugiškesniu, pasaulio suvokimas padidėjo, žmonių sudaryti stereotipai arba pasitvirtino arba buvo paneigti.. susidariau savo pačio pasaulėžiūra, o ne tai apie ką pasakoja kaimynai Lietuvoj pvz. :) Esu visai naujas asmuo!

V.: *O kaip tavo pačio galimybės? ar atsirado didesnių poreikių? gyveni geriau nei galėtum Lietuvoje?*

V-1 (26): aš visados norėjau daryti tai kas man patinka ir išėjo, finalinis stabilumas yra malonus komfortas, bet be jo galima gyventi... nenorėčiau dirbti kažką nesąmoningo už didelius pinigus... geriau būti neturtingam, bet laimingam ..aš ne materialistas, galima taip išsireikšti (aišku čia aš subjektyviai kalbu, nes aš neturiu savos šeimos)

V.: *o jeigu turėtum šeimą, vaikų, pirma, kokios tautybės žmonos ieškosi? ar tau yra svarbu, kad ji būtų lietuvė?*

V-1 (26): man yra svarbu, kad mano žmona būtų lietuvė, bet čia Olandijoje nėra daug lietuvių :)

V.: *o ar žadi gyvent su ja NL? ar visgi nori šeimą kurt LT?*

V-1 (26): jeigu gal žmona būtų lietuvė, tada būtų rezervas grįžti į Lietuvą. Jeigu būtų užsienietė, tada negrįščiau į LT garantija. Lietuva būtų mano atostogų šalis. Čia gyvendamas supratau, kad noriu ir galiu daugiau.

V.: *Aišku, kaip manai, ko netekai, palikęs Lietuvą?*

V-1 (26): nieko per daug nepraradau išvažiavęs, nebuvo kažkokio džiaugsmo nei liūdesio per didelio išvažiavusiam.. matai kažkaip aš europietišškai nusistatęs buvau... išvažiuoti į kitą šalį tai kaip ir į svečius užsukti.. atviros sienos nėra sudėtinga išvykti ir grįžti.

V.: *kokiais būdais domiesi Lietuvos gyvenimu?*

V-1 (26): domiuosi LT gyvenimu per laikraščius ...labai retai pažiūriu tv3 per internetą, balticum.

V.: *o ar gamini lietuvių maistą? nu, kad perki jau žinau, bet namuose, sekmadienį, be sudegusių bulvinių blynų.*

V-1 (26): matai virėjas aš tikrai prastas, šaltibarščius moku, barsčių sriubą moku, blynus (pati žinai), kugelį moku dar :) gera minti davei reiks pabandyti žemaičių blynus išsikepti šį savaitgalį ... aišku sekant receptą :) iš galvos neišeis.

V.: *kaip save pavadintum, lietuviu, emigrantu, pasaulio piliečiu?*

V-1 (26): Europos piliečiu.

V.: *žadi dar kur nors išvažiuot po Olandijos?*

V-1 (26): kažkada jei darbas pasibaigs, kažką reikės galvoti...jei Olandijoje nepasiseks su darbu tai tada važiuosi kur nors kitur viskas labai pasroviui dabar, kai šeimos nėra

V.: *o ar turi kokių nors lietuviškų atributų, suvenyrų?*

V-1 (26): darbe turiu Gedimino pilį, ir Lietuvos vėliavą, namuose turiu 2 vėliavas ai dar 3 milijonai marškinius nešioju kai einu krepšinį žaisti :)

V.: *o kodėl tu jas turi? specialiai vežeisi?*

V-1 (26): viena padovanojo viena turėjau, o darbe buvo vėliavėlių rinkinys iš EU tai savo nusigvelbiau. kiekvienas turi savo vėliavą turėti, kitu atveju bežemiai esame :)o kai jų daugiau tai dar geriau.